

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Β. ΦΩΤΟΣ

(Α.Μ: 0800M016)

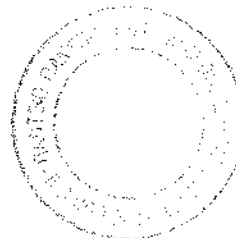

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2003

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Β. ΦΩΤΟΣ

(Α.Μ: 0800Μ016)

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καθηγητής κ. Ματθαίος Λαμπρινίδης (Επιβλέπων)

Επίκουρος Καθηγητής κ. Σαράντης Λώλος

Καθηγητής κ. Θεοδόσιος Παλάσκας

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1.1. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	7
1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ	8
2. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ.....	12
2.1. Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ	12
2.1.1. Ελεύθερη αγορά συναλλάγματος.....	13
2.1.2. Ελεγχόμενη αγορά συναλλάγματος	17
2.2. ΤΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ	20
2.2.1. Εμπορικό ισοζύγιο	21
2.2.2. Ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών.....	21
2.2.3. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.....	22
2.2.4. Ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων.....	22
2.2.5. Ισοζύγιο επισήμων συναλλαγών.....	24
2.2.6. Κίνηση του λογαριασμού της Κεντρικής Τράπεζας.....	24
2.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	28
2.4. ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΟΤΙΜΙΑ.....	34
2.5. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ	36
2.5.1. Αιτίες ανισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών	37
2.5.2. Τρόποι εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών.....	38
2.5.2.1. Ο κανόνας χρυσού	39
2.5.2.2. Προσαρμοζόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες.....	41
2.5.2.3. Ελεύθερα κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες.....	42
2.5.2.4. Ελεγχόμενα κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες	43
3. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ.....	45
3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1948-2001.....	45

3.1.1. Εμπορικό ισοζύγιο	50
3.1.2. Ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών.....	61
3.1.3. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.....	68
3.1.4. Κίνηση κεφαλαίων	69
3.1.5. Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας	77
3.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1948-1952.....	84
3.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1953-1966.....	87
3.4. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1967-1974.....	92
3.5. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1975-1980.....	95
3.6. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1981-1990.....	98
3.7. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1991-1998.....	104
3.8. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1999-2001.....	111
4. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗ ΜΕΤΑ-ΟΝΕ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	113
4.1. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΣΥΝΕΠΑΓΕΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ Η ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ	113
4.2. ΚΟΣΤΗ ΚΑΙ ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΝΕ	115
4.3. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΣΤΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟ-ΟΝΕ ΕΠΟΧΗ	117
4.4. ΤΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗ ΜΕΤΑ-ΟΝΕ ΕΠΟΧΗ.....	119
4.4.1. Επέκταση των εμπορικών συναλλαγών με την καθιέρωση του ευρώ	120
4.4.2. Απώλεια της δυνατότητας άσκησης αυτόνομης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής	121
4.4.3. Η Ελλάδα ως περιφέρεια της ΕΕ και η στροφή από το διεθνές στο διαπεριφερειακό εμπόριο	125
4.4.4. Η λειτουργία της ΟΝΕ ως άριστη νομισματική περιοχή και οι επιπτώσεις της στην ελληνική οικονομία.	128
4.4.5. Επιπρόσθετες επιπτώσεις στο ισοζύγιο πληρωμών από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ.	131
5. ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	133
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	137

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία που τιτλοφορείται “*Η Εξέλιξη του Ισοζυγίου Πληρωμών της Ελλάδας*”, εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου.

Η εργασία αυτή δεν περιορίζεται μόνο στην παρουσίαση της διαχρονικής εξέλιξης του ελληνικού μεταπολεμικού ισοζυγίου πληρωμών, αλλά, συν τοις άλλοις, προσπαθεί να διερευνήσει τις επιπτώσεις της ένταξης της χώρας μας στην «ευρωζώνη» πάνω στον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να επιδιώκεται από εδώ και στο εξής η ισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών. Αποτελείται από πέντε ενότητες, η πρώτη εκ των οποίων είναι εισαγωγική και στην οποία αναλύεται η έννοια του ισοζυγίου πληρωμών, τόσο από λογιστική όσο και από οικονομική σκοπιά. Οι επόμενες ενότητες αποτελούν το κύριο μέρος της εργασίας. Αρχικά παρουσιάζεται η θεωρία σχετικά με το ισοζύγιο πληρωμών, ενώ παράλληλα αναλύονται τα μεγέθη του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών (δεύτερη ενότητα). Στη συνέχεια και στην τρίτη ενότητα επιχειρείται η αποτύπωση της εξέλιξης του ισοζυγίου πληρωμών στην Ελλάδα από το 1948 μέχρι και το 2001, ενώ στην τέταρτη ενότητα αναλύονται οι περιορισμοί που προκύπτουν στην οικονομική πολιτική μετά την ένταξη της χώρας μας στην ΟΝΕ και οι αλλαγές που προκύπτουν σχετικά με τον τρόπο αποκατάστασης της ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών. Στην πέμπτη και τελευταία ενότητα παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της συγκεκριμένης εργασίας.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Ματθαίο Λαμπρινίδη για τη δυνατότητα που μου έδωσε να ασχοληθώ με ένα θέμα σημαντικό και συνάμα ιδιαίτερος ενδιαφέρον, την απεριόριστη βοήθεια και συμπαράσταση που μου παρείχε σε όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας, καθώς επίσης και για τη συνεχή καθοδήγηση του στη συγκεκριμένη προσπάθεια. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Επίκουρο Καθηγητή και μέλος της εξεταστικής επιτροπής της διπλωματικής μου εργασίας κ. Σαράντη Λώλο για τις σημαντικότερες παρατηρήσεις του, χωρίς τις οποίες η παρούσα εργασία θα ήταν ημιτελής και τον Καθηγητή και επίσης μέλος της εξεταστικής επιτροπής κ. Θεοδόσιο Παλάσκα για το χρόνο που μου αφιέρωσε όποτε αναζήτησα τη βοήθειά του.

Τέλος, θα ήθελα να αφιερώσω την παρούσα διπλωματική εργασία στους γονείς μου Βασίλη και Σοφία και στα αδέρφια μου Νίκο και Δημήτρη, στους οποίους οφείλω όλα όσα έχω επιτύχει μέχρι στιγμής.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα στον τρόπο πραγματοποίησής τους, εξαιτίας της αλληλεξάρτησης των εθνικών οικονομιών. Τα συνολικά επίπεδα παραγωγής, απασχόλησης, κατανάλωσης ή αποταμίευσης μιας οποιαδήποτε χώρας δεν επηρεάζουν μόνο την οικονομική ανάπτυξη της εν λόγω χώρας, αλλά καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό και τις οικονομικές της σχέσεις με τις άλλες. Οι εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ των διαφόρων κρατών είναι αυτές που συνδέουν τις επιμέρους εθνικές οικονομίες και επηρεάζουν τη μακροοικονομική πολιτική των συναλλασσόμενων χωρών.

Το πρωταρχικό πρόβλημα που καλούνται τα κράτη να επιλύσουν είναι αυτό της ορθολογικότερης και αποτελεσματικότερης χρήσης των παραγωγικών πόρων που έχουν στη διάθεσή τους. Με δεδομένο ότι οι πόροι αυτοί χαρακτηρίζονται από σπανιότητα, το ζητούμενο της οικονομικής πολιτικής είναι η πλήρης απασχόληση των συντελεστών παραγωγής. Η επιδίωξη αυτή όμως, της αποτελεσματικής χρήσης των πόρων δηλαδή, περιπλέκεται από το γεγονός ότι οι παραγωγικοί συντελεστές έχουν το χαρακτηριστικό, άλλοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο, της κινητικότητας. Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον, με τις διακρατικές οικονομικές ενώσεις και την επέκταση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, ευνοεί την κινητικότητα των συντελεστών, του κεφαλαίου πρωτίτως και της εργασίας δευτερευόντως. Η κινητικότητα αυτή των παραγωγικών συντελεστών περιπλέκει τη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου και αυξάνει την αλληλεπίδραση των οικονομιών των διαφόρων χωρών.

Σε μια υποτιθέμενη τέλεια οικονομία, ανοιχτή στο διεθνές εμπόριο, το εισόδημα της θα επαρκούσε για την κάλυψη των αναγκών της και η αξία των εισαγωγών της θα ισούταν με την αξία των εξαγωγών της, όταν η δαπάνη των κατοίκων της δεν ξεπερνούσε το εισόδημά τους. Δυστυχώς όμως μία τέτοια οικονομία είναι ουτοπική. Στην πραγματικότητα, μία χώρα μπορεί να δαπανά περισσότερο από ότι παράγει, εισάγοντας περισσότερα προϊόντα και υπηρεσίες από το εξωτερικό από ότι εξάγει ή να δαπανά λιγότερο από το εισόδημά της,

διοχετεύοντας το πλεόνασμά της σε άλλες χώρες μέσω των καθαρών εξαγωγών. Η διαφορά επομένως μεταξύ των εισαγωγών και των εξαγωγών μιας χώρας αποτελεί την κύρια έκφραση της ανισορροπίας του εμπορίου και ένα σημαντικό μέσο αναδιανομής του παγκόσμιου πλούτου.

Οι ανισορροπίες του εξωτερικού εμπορίου επιδρούν στα μεγέθη της οικονομίας στο εσωτερικό της χώρας, δεδομένου ότι ο εσωτερικός και ο εξωτερικός τομέας κάθε ανοιχτής οικονομίας αλληλοσυσχετίζονται. Η συσχέτιση αυτή είναι εντονότερη όταν η οικονομία της χώρας είναι αναπτυσσόμενη και επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις. Η Ελλάδα ανήκει σ'αυτήν ακριβώς την κατηγορία, όπου οι εξωτερικές συναλλαγές της επιδρούν καταλυτικά στην άσκηση της οικονομικής της πολιτικής σε όλο το διάστημα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.¹

Οι οικονομικές συναλλαγές της χώρας μας με τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου καταγράφονται σε ένα λεπτομερή λογαριασμό που ονομάζεται **ισοζύγιο πληρωμών ή ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών**. Η μελέτη της κατάστασης και της σύνθεσης του ισοζυγίου πληρωμών της Ελλάδας μεταπολεμικά δίνει απάντηση σε πολλά ερωτήματα σχετικά με την οικονομική κατάσταση της χώρας μας κατά περιόδους και το πρόβλημα της διόγκωσης του εξωτερικού χρέους μέχρι και σήμερα.

1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

Το ισοζύγιο πληρωμών είναι ένας λογιστικός λογαριασμός που τηρείται από την αρμόδια οικονομική αρχή κάθε χώρας. Στην Ελλάδα την ευθύνη της τήρησης του εν λόγω λογαριασμού έχει η Τράπεζα της Ελλάδος. Στο λογαριασμό του ισοζυγίου πληρωμών παρουσιάζονται οι οικονομικές συναλλαγές των δημόσιων οργανισμών, των τραπεζών, των επιχειρήσεων και των ιδιωτών με τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου. Πιο αναλυτικά, το ισοζύγιο πληρωμών ή αλλιώς ισοζύγιο διεθνών συναλλαγών καταγράφει το μέγεθος και τη διάρθρωση των εισαγωγών και των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών που πραγματοποιεί μια χώρα, τις μεταβιβάσεις από και προς το εξωτερικό, το μέγεθος και τη διάρθρωση του εξωτερικού της δανεισμού,

¹ Τα χρόνια ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αποτελούν περιοριστικό παράγοντα στην άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, καθώς οι προσπάθειες σταθεροποιητικής πολιτικής επιδεινώνουν το πρόβλημα.

δηλαδή τις μεταβολές της καθαρής δανειακής της θέσης και τις μεταβολές στα επίσημα συναλλαγματικά διαθέσιμα για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, συνήθως ένα έτος (Γ. Κώττη, Α. Κώττη, 1995, σ. 78). Με άλλα λόγια, μέσα από το λογαριασμό του ισοζυγίου πληρωμών παρουσιάζονται οι πληρωμές και οι εισπράξεις σε συνάλλαγμα που πραγματοποιεί κάθε χώρα με τις χώρες του εξωτερικού.²

Όπως ήδη αναφέραμε οι συναλλαγές που καταγράφονται στο ισοζύγιο διεθνών συναλλαγών ακολουθούν τη λογιστική μέθοδο καταγραφής, δηλαδή τη διπλογραφική μέθοδο των χρεώσεων και των πιστώσεων. Κάθε συναλλαγή που καταλήγει σε μια εισπράξη από το εξωτερικό και αυξάνει την απόκτηση συναλλάγματος καταγράφεται ως πίστωση, ενώ κάθε συναλλαγή που καταλήγει σε μια πληρωμή στο εξωτερικό και αυξάνει τη διάθεση συναλλάγματος καταγράφεται ως χρέωση (P. Krugman, M. Obstfeld, 1995, σ. 456). Σύμφωνα με το διπλογραφικό λογιστικό σύστημα, για κάθε πιστωτική εγγραφή αντιστοιχεί μία ισοδύναμη αντισταθμιστική χρεωστική εγγραφή και αντιστρόφως. Συνεπώς, κάθε συναλλαγή με το εξωτερικό καταγράφεται στο ισοζύγιο πληρωμών δύο φορές, μία ως χρεωστική και μία ως πιστωτική. Για να γίνει αυτό περισσότερο κατανοητό, αρκεί να αναφέρουμε ότι για κάθε εγγραφή που καταγράφει την αγορά ενός αγαθού από το εξωτερικό υπάρχει και μια άλλη εγγραφή που καταγράφει τον τρόπο χρηματοδότησής της. Το ίδιο συμβαίνει και για μια υποτιθέμενη πώληση ενός αγαθού στο εξωτερικό. Εφόσον, επομένως, το ισοζύγιο πληρωμών αποτελεί ένα λογιστικό λογαριασμό πρέπει πάντοτε να είναι ισοσκελισμένος, οι πιστώσεις δηλαδή να είναι ίδιες με τις χρεώσεις. Στην πραγματικότητα, όμως, ο λογαριασμός του ισοζυγίου πληρωμών είναι πολύ πιο πολύπλοκος από την απλοϊκή μορφή που του δώσαμε πιο πάνω για λόγους απλούστευσης και κατανόησης. Την πολυπλοκότητα αυτή τη δημιουργούν το μέγεθος και τα διαφορετικά είδη των συναλλαγών που απαρτίζουν το ισοζύγιο πληρωμών.

Αν και, όπως αναφέραμε, το ισοζύγιο πληρωμών, ως λογιστικός λογαριασμός, πρέπει να είναι πάντα ισοσκελισμένος, ωστόσο τα επιμέρους ισοζύγια που το απαρτίζουν είναι δυνατόν να παρουσιάζουν ελλείμματα ή πλεονάσματα. Συνεπώς, κάθε φορά που ακούμε για τις έννοιες του ελλείμματος, κατά κύριο λόγο, αλλά και του πλεονάσματος, αυτές αναφέρονται σε ένα ή περισσότερα από τα επιμέρους ισοζύγια του ισοζυγίου πληρωμών και όχι στο σύνολό του, το οποίο όπως είπαμε είναι πάντα ισοσκελισμένο. Οι επιμέρους λογαριασμοί που συναπαρτίζουν το

² Η έννοια του συναλλάγματος αναλύεται διεξοδικά στην ενότητα 2.1.

ισοζύγιο πληρωμών, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται η εξισορρόπηση του θα παρουσιαστεί στην ενότητα 2.2.

Αν και ο τρόπος με τον οποίο τηρείται ο λογαριασμός του ισοζυγίου πληρωμών δεν είναι ο ίδιος σε όλες τις χώρες, ωστόσο μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τις διεθνείς συναλλαγές σε τρεις μεγάλες κατηγορίες (P. Krugman, M. Obstfeld, 1995, σσ. 456-457):

1. Συναλλαγές που αφορούν εισαγωγές ή εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών.
2. Συναλλαγές που αφορούν μονομερείς μεταβιβάσεις από και προς το εξωτερικό.
3. Συναλλαγές που περιλαμβάνουν την αγορά ή την πώληση περιουσιακών στοιχείων, δηλαδή των μορφών που μπορεί να πάρει ο πλούτος, όπως είναι το χρήμα, οι μετοχές, τα ακίνητα, το δημόσιο χρέος κ.ά.

Μέχρι αυτή τη στιγμή έχει γίνει αναφορά στη λογιστική έννοια του ισοζυγίου πληρωμών. Ωστόσο, στην οικονομική θεωρία η έννοια αυτή επεκτείνεται πολύ περισσότερο από αυτή που αναλύσαμε έως τώρα. Πέρα, λοιπόν, από την απλή καταγραφή των συναλλαγών μίας χώρας με τις άλλες η οικονομική επιστήμη προσεγγίζει το ισοζύγιο πληρωμών και από δύο άλλες οπτικές γωνίες. Κατά πρώτον, θεωρείται ότι αποτελεί περιοριστικό παράγοντα στην οικονομική πολιτική κάθε χώρας και κατά δεύτερον, θεωρείται ότι συνδέεται στενά με το διεθνές νομισματικό σύστημα που κατά καιρούς κυριαρχεί στις διεθνείς οικονομικές συναλλαγές (L. Harris, στο Green & Nore, 1980, σσ. 177-186).

Η έννοια του ισοζυγίου πληρωμών ως πρόβλημα στην οικονομία έχει να κάνει με τους περιορισμούς που θέτει στην ανάπτυξη ή στην επιδίωξη άλλων μακροοικονομικών στόχων, όπως αυτόν της πλήρους απασχόλησης. Αν υποθέσουμε ότι σε μια οικονομία εφαρμόζεται πολιτική πλήρους απασχόλησης, η ύπαρξη ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών είναι δυνατόν να αναχαιτίσει το στόχο αυτό, μέσα από τη διόγκωση του ελλείμματος που συνεπάγεται μια τέτοια πολιτική ή εναλλακτικά, αν ο στόχος είναι η εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών και όχι η επίτευξη πλήρους απασχόλησης τότε η περιοριστική οικονομική πολιτική που πρέπει να εφαρμοστεί φέρνει την οικονομία σε επίπεδο εισοδήματος χαμηλότερο από αυτό της πλήρους απασχόλησης.

Επομένως, η ύπαρξη ελλείμματος, αλλά και πλεονάσματος στο ισοζύγιο πληρωμών είναι καταστάσεις που πρέπει να αποφεύγονται.³ Γι' αυτό το λόγο οι κυβερνήσεις λαμβάνουν μέτρα που έχουν σα στόχο τον περιορισμό της ανισορροπίας. Αν και τα μέτρα αυτά θα μας απασχολήσουν σε ξεχωριστή ενότητα, αναφέρουμε ενδεικτικά την υποτίμηση του νομίσματος, την αύξηση των επιτοκίων, την περικοπή ή την επέκταση των δημόσιων δαπανών και τους περιορισμούς στις εισαγωγές.

Το πρόβλημα της εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών δεν μπορεί να μελετηθεί ξέχωρα από το νομισματικό σύστημα που επικρατεί στις διεθνείς συναλλαγές. Τα διάφορα συστήματα συναλλαγματικής ισοτιμίας που κυριάρχησαν κατά καιρούς ήταν αποτέλεσμα των προσπαθειών των κυβερνήσεων να λύσουν ή τουλάχιστον να περιορίσουν το πρόβλημα του ισοσκελισμού του ισοζυγίου πληρωμών ταυτόχρονα με την επιδίωξη και άλλων στόχων της οικονομικής πολιτικής. Η υιοθέτηση, άλλοτε του συστήματος της αυστηρά καθορισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (καθεστώς του κανόνα χρυσού), άλλοτε του συστήματος των μεταβαλλόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών και άλλοτε πάλι του συστήματος της σχετικά άκαμπτης ισοτιμίας στόχευαν προς την κατεύθυνση μιας σχετικά αυτόματης σταθεροποίησης του ισοζυγίου πληρωμών, χωρίς να χρειάζεται η κρατική παρέμβαση ή τουλάχιστον, όταν απαιτείται να είναι περιορισμένη. Ο ρόλος των εκάστοτε συστημάτων ισοτιμιών στην πολιτική αποκατάστασης των ανισορροπιών του ισοζυγίου πληρωμών θα αναλυθεί λεπτομερικά στην ενότητα 2.5.2.

³ Οι έννοιες του ελλείμματος και του πλεονάσματος στο ισοζύγιο πληρωμών και ο ρόλος τους στην οικονομία αναλύονται σε επόμενη ενότητα.

2. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

Οι οικονομικές σχέσεις των χωρών μεταξύ τους εξαρτώνται από δύο παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται μεταξύ τους και προσδιορίζουν τόσο τον όγκο των ανταλλαγών όσο και τη διάρθρωσή τους. Ο πρώτος παράγοντας είναι οι πραγματικές εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ των χωρών, δηλαδή οι ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Ο δεύτερος παράγοντας σχετίζεται με τη χρηματοδότηση των διεθνών συναλλαγών και την εξάρτησή τους από χρηματικούς παράγοντες. Επομένως θα πρέπει να εξετάσουμε τόσο τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιούνται οι εξωτερικές συναλλαγές όσο το ρόλο του χρήματος στις εμπορικές σχέσεις.

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε να διευκρινίσουμε και να καταγράψουμε τις σημαντικότερες έννοιες που σχετίζονται με το εξωτερικό εμπόριο. Η παρουσίαση του τρόπου χρηματοδότησης των συναλλαγών, των μεγεθών που απαρτίζουν το ισοζύγιο πληρωμών, του ρόλου του στην εγχώρια οικονομία και του θεμελιώδους προβλήματος της ανισορροπίας του είναι απαραίτητη πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών μεταπολεμικά, καθώς θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε την εξέλιξη και τη διάρθρωσή του.

2.1. Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Οι εξωτερικές συναλλαγές διαφέρουν από τις εγχώριες κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι πραγματοποιούνται με διαφορετικά νομίσματα και όχι με ένα κοινό. Αν υποθέσουμε για παράδειγμα ότι ένας Έλληνας εισάγει συσκευές τηλεόρασης από την Ιαπωνία με σκοπό την πώλησή τους στη χώρα, το ερώτημα που τίθεται αμέσως είναι σε ποιο νόμισμα θα πληρώσει τον προμηθευτή του για αυτή την αγορά. Κατά κανόνα, η πληρωμή για την εισαγωγή αυτή δε θα γίνει σε ευρώ, αλλά με το ιαπωνικό νόμισμα που είναι το γιεν. Για να βρει ο Έλληνας εισαγωγέας την απαραίτητη ποσότητα του ιαπωνικού νομίσματος θα πρέπει να καταφύγει στην αγορά συναλλάγματος, όπου ένα εθνικό νόμισμα ανταλλάσσεται με κάποιο άλλο. Όπως σε κάθε αγορά έτσι και στην αγορά συναλλάγματος διαμορφώνεται μία τιμή ανταλλαγής των νομισμάτων, με βάση τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, εκτός και αν, όπως θα δούμε

παρακάτω, η αγορά συναλλάγματος δεν αφήνεται να λειτουργήσει ελεύθερα. Η τιμή αυτή ονομάζεται ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία και εκφράζει το ποσό του ξένου νομίσματος που απαιτείται για την αγορά μίας μονάδας του εγχώριου νομίσματος (D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, 1998, σ. 374). Όταν η συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίσματος προς το εγχώριο αυξηθεί, τότε απαιτείται λιγότερη ποσότητα από το εγχώριο νόμισμα για να αγοράσουμε την ίδια ποσότητα του ξένου και επομένως των ξένων προϊόντων. Σ' αυτή την περίπτωση το εγχώριο νόμισμα έχει ανατιμηθεί. Στην αντίθετη περίπτωση της μείωσης της τιμής του εγχώριου νομίσματος που είναι εκφρασμένο σε μονάδες του ξένου, τότε μη την ίδια ποσότητα του εγχώριου νομίσματος αγοράζουμε λιγότερη ποσότητα του ξένου. Στην περίπτωση αυτή λέμε ότι το εγχώριο νόμισμα έχει διολισθήσει.

Στην πραγματικότητα βέβαια, μία χώρα δεν αναπτύσσει οικονομικές σχέσεις μόνο με μία χώρα του εξωτερικού, αλλά οι εμπορικές της ανταλλαγές επεκτείνονται συνήθως σε ένα μεγάλο αριθμό χωρών. Σ' αυτή την περίπτωση, ο δείκτης της διεθνούς τιμής του εγχώριου νομίσματος ονομάζεται σταθμισμένη ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία και είναι ένας μέσος όρος των ισοτιμιών του εγχώριου νομίσματος με όλα τα νομίσματα των χωρών με τις οποίες διατηρεί εμπορικές σχέσεις, σταθμισμένες ανάλογα με τη σημασία που έχει κάθε χώρα στις συναλλαγές της (D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, 1998, σ. 374).

Θα εξετάσουμε τώρα τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η αγορά συναλλάγματος. Η αγορά συναλλάγματος μπορεί να πάρει δύο μορφές, ανάλογα με τον τρόπο λειτουργίας της. Εκείνο που τις διαφοροποιεί είναι, κατά κύριο λόγο, η παρέμβαση του κράτους στη διαμόρφωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Έτσι, με κριτήριο την κρατική παρέμβαση, διακρίνουμε την ελεύθερη αγορά συναλλάγματος και την ελεγχόμενη αγορά συναλλάγματος.

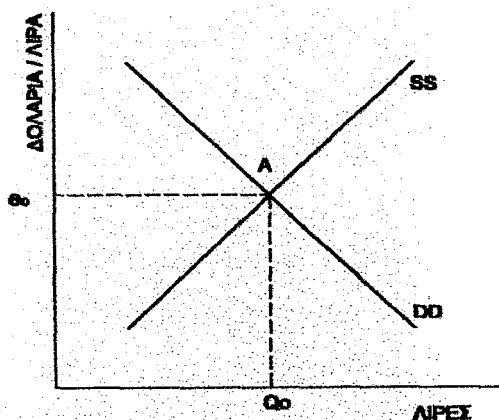
2.1.1. Ελεύθερη αγορά συναλλάγματος

Σε μια ελεύθερη αγορά συναλλάγματος η τιμή του συναλλάγματος ή αλλιώς η συναλλαγματική ισοτιμία καθορίζεται από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, όπως και σε κάθε άλλη ελεύθερη αγορά. Για λόγους απλούστευσης θα υποθέσουμε ότι έχουμε μόνο δύο χώρες, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

(ΗΠΑ) και τη Μεγάλη Βρετανία. Στη Μεγάλη Βρετανία η ισοτιμία δολάρια/λίρα εξαρτάται από τη ζήτηση και την προσφορά λιρών. Η ζήτηση λιρών πηγάζει από τις εξαγωγές βρετανικών προϊόντων στις ΗΠΑ, οι οποίες πρέπει να πληρωθούν σε λίρες και από τη μεταφορά κεφαλαίων από τις ΗΠΑ στη Μεγάλη Βρετανία, με τη μορφή της αγοράς μετοχών, τίτλων του βρετανικού δημοσίου κ.ά. Η προσφορά λιρών προέρχεται από τις εισαγωγές αμερικανικών προϊόντων, όπου οι Βρετανοί αγοραστές ανταλλάσσουν λίρες με δολάρια για να εισάγουν τα αμερικανικά προϊόντα και από τα βρετανικά κεφάλαια που μεταφέρονται στις ΗΠΑ. Αν η ισοτιμία δολάρια/λίρα μειωθεί, τότε τα βρετανικά προϊόντα θα γίνουν φθηνότερα για τους κατοίκους των ΗΠΑ, αφού θα χρειάζονται λιγότερα δολάρια για να εισάγουν την ίδια ποσότητα των βρετανικών προϊόντων. Επομένως θα ζητούν μεγαλύτερη ποσότητα βρετανικών προϊόντων και θα χρειάζονται και μεγαλύτερη ποσότητα λιρών για την πληρωμή τους. Το αντίθετο συμβαίνει όταν η τιμή της λίρας σε σχέση με το δολάριο αυξηθεί. Τα βρετανικά προϊόντα θα γίνουν ακριβότερα σε δολάρια, θα μειωθεί η ζήτησή τους και κατά συνέπεια οι Αμερικανοί θα χρειάζονται λιγότερες λίρες για να πληρώσουν τις μειωμένες εισαγωγές τους από τη Μεγάλη Βρετανία. Συνεπώς, συμπεραίνουμε ότι η σχέση της ισοτιμίας δολάρια/λίρα και της ποσότητας των λιρών που ζητούνται από Αμερικανούς είναι αντίστροφη και η κλίση της καμπύλης ζήτησης λιρών αρνητική. Αντίθετα, η κλίση της καμπύλης προσφοράς λιρών από τους κατοίκους της Μεγάλης Βρετανίας που επιθυμούν να αγοράσουν αμερικανικά προϊόντα ή τίτλους είναι θετική, διότι μία μείωση της συναλλαγματικής τιμής της λίρας σε δολάρια καθιστά τα αμερικανικά προϊόντα ακριβότερα στους Βρετανούς, καθώς με την ίδια ποσότητα λιρών εισάγουν τώρα μικρότερη ποσότητα αμερικανικών προϊόντων. Σ' αυτή την περίπτωση θα μειωθούν οι εισαγωγές της Μεγάλης Βρετανίας από τις ΗΠΑ και επακόλουθα και η προσφερόμενη ποσότητα λιρών από τους Βρετανούς. Η αγορά συναλλάγματος βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας στο σημείο εκείνο όπου η ζητούμενη και η προσφερόμενη ποσότητα λιρών είναι ίσες (Σχήμα 2.1.1). Σε οποιαδήποτε άλλη συναλλαγματική ισοτιμία θα υπάρχει είτε πλεονάζουσα προσφορά λιρών είτε υπερβάλλουσα ζήτηση. Βέβαια, η μεταβολή του μεγέθους των εισαγωγών και των εξαγωγών της Μεγάλης Βρετανίας που προκαλείται από μια μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας δολάρια/λίρα θα εξαρτηθεί από τις ελαστικότητες ζήτησης για εισαγωγές αμερικανικών προϊόντων από τη Μεγάλη Βρετανία και για εξαγωγές βρετανικών προϊόντων από τις ΗΠΑ.

Σχήμα 2.1.1.1. Ισορροπία στην ελεύθερη αγορά συναλλάγματος

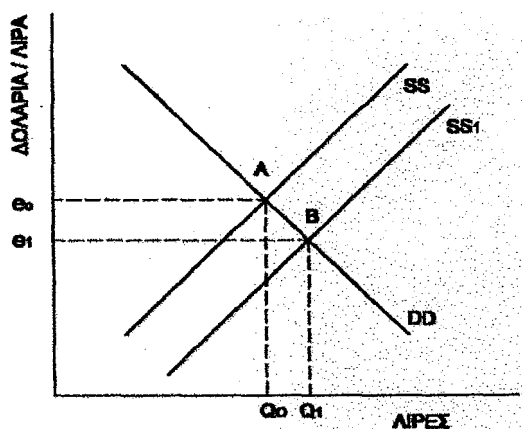
Η αγορά συναλλάγματος βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας στο σημείο Α, όπου η ζητούμενη και η προσφερόμενη ποσότητα λιρών είναι ίσες. Η καμπύλη DD δείχνει τη ζήτηση λιρών από Αμερικανούς και η καμπύλη SS την προσφορά λιρών από Βρετανούς. Η συναλλαγματική ισοτιμία ισορροπίας είναι η e_0 .

Η κατάσταση που περιγράψαμε πιο πάνω ισχύει όταν ορισμένοι άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την αγορά συναλλάγματος παραμένουν σταθεροί. Οι παράγοντες αυτοί είναι το επίπεδο εισοδήματος και το επίπεδο των επιτοκίων και των τιμών στις δύο εξεταζόμενες χώρες. Οι μεταβλητές αυτές επηρεάζουν τη ζήτηση και την προσφορά συναλλάγματος, δεδομένου ότι επηρεάζουν τις εισαγωγές και τις εξαγωγές, στην περίπτωση του εισοδήματος και των τιμών και την εισροή και εκροή κεφαλαίων, στην περίπτωση των επιτοκίων (Θ. Λιανός, Θ. Μπένος, 1998, σσ. 443-445). Στο παράδειγμά μας, ας υποθέσουμε ότι αυξάνεται το εισόδημα στη Μεγάλη Βρετανία. Με μεγαλύτερο εισόδημα θα αυξηθεί η κατανάλωση και μοιραία και οι εισαγωγές των αμερικανικών προϊόντων. Για να πληρωθούν οι επιπρόσθετες εισαγωγές είναι αναγκαία η προμήθεια μεγαλύτερης ποσότητας συναλλάγματος και επομένως η προσφορά λιρών σε κάθε επίπεδο συναλλαγματικής ισοτιμίας θα αυξηθεί. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς λιρών προς τα δεξιά. Η νέα συναλλαγματική ισοτιμία θα είναι χαμηλότερη από πριν και θα καθοριστεί στο σημείο τομής των καμπυλών ζήτησης και προσφοράς λιρών (Σχήμα 2.1.2). Τα αντίθετα αποτελέσματα θα έχουμε αν μειωθεί το εισόδημα στη Μεγάλη Βρετανία. Η συναλλαγματική ισοτιμία θα αυξηθεί.

Σχήμα 2.1.1.2. Μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς λιρών και ισορροπία στην αγορά συναλλάγματος.

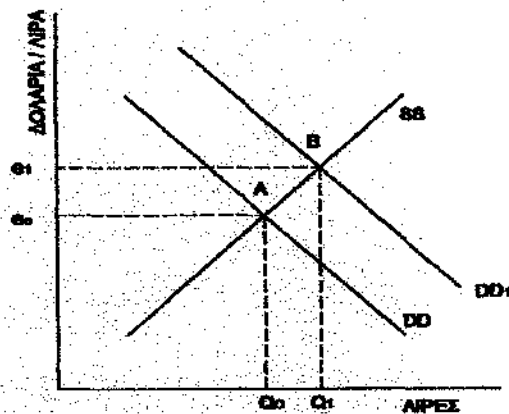
Η αρχική συναλλαγματική ισοτιμία ισορροπίας είναι η e_0 . Μια υποτιθέμενη αύξηση του εισοδήματος στη Μ. Βρετανία θα προκαλέσει αύξηση των εισαγωγών αμερικανικών προϊόντων και επομένως θα είναι αναγκαία η προμήθεια μεγαλύτερης ποσότητας συναλλάγματος σε κάθε επίπεδο συναλλαγματικής ισοτιμίας. Συνεπώς, η προσφορά λιρών σε κάθε επίπεδο συναλλαγματικής ισοτιμίας θα αυξηθεί, με αποτέλεσμα τη μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς λιρών προς τα δεξιά. Η νέα καμπύλη προσφοράς λιρών θα είναι η SS_1 και η συναλλαγματική τιμή ισορροπίας θα μειωθεί από e_0 σε e_1 .

Η ζήτηση λιρών επηρεάζεται με τον ίδιο τρόπο αν μεταβληθεί το εισόδημα στις ΗΠΑ. Σε μια υποτιθέμενη αύξηση του εισοδήματος στις ΗΠΑ, οι εισαγωγές βρετανικών προϊόντων θα αυξηθούν και μαζί τους θα αυξηθεί η ζήτηση για λίρες και η προσφορά δολαρίων. Η καμπύλη ζήτησης λιρών θα μετατοπιστεί προς τα δεξιά και το νέο σημείο ισορροπίας θα είναι υψηλότερο από το προηγούμενο (Σχήμα 2.1.3). Η μείωση του εισοδήματος στις ΗΠΑ θα μειώσει τις εισαγωγές βρετανικών προϊόντων και κατά συνέπεια και τη ζήτηση λιρών. Η καμπύλη ζήτησης λιρών θα μετατοπιστεί προς τα αριστερά και η συναλλαγματική ισοτιμία ισορροπίας θα μειωθεί. Συμπερασματικά, όταν η αγορά συναλλάγματος λειτουργεί ελεύθερα και προσδιορίζεται μόνο από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, εξασφαλίζεται συστηματικά η ισορροπία στην προσφορά και στη ζήτηση συναλλάγματος, χωρίς την ανάγκη παρέμβασης της Κεντρικής Τράπεζας. Αυτό σημαίνει ότι στην ελεύθερη αγορά συναλλάγματος ο εξωτερικός τομέας της οικονομίας βρίσκεται σε ισορροπία και αποφεύγονται τα ελλείμματα ή τα πλεονάσματα στο ισοζύγιο πληρωμών, αφού οι ανισορροπίες που είναι πιθανό να εμφανιστούν αντιμετωπίζονται από τη μεταβολή στη συναλλαγματική ισοτιμία.

Σχήμα 2.1.1.3. Μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης λιρών και ισορροπία στην αγορά συναλλάγματος.

Η αύξηση του εισοδήματος στις ΗΠΑ προκαλεί αύξηση των εισαγωγών των βρετανικών προϊόντων και κατά συνέπεια αύξηση της ζήτησης για λίρες για να πληρωθούν οι επιπλέον εισαγωγές. Η καμπύλη ζήτησης λιρών μετατοπίζεται από τη θέση DD στη θέση DD_1 και η νέα συναλλαγματική ισοτιμία ισορροπίας θα αυξηθεί από e_0 σε e_1 .

2.1.2. Ελεγχόμενη αγορά συναλλάγματος

Υπάρχει όμως η περίπτωση η αγορά συναλλάγματος να μην είναι ελεύθερη, αλλά να ελέγχεται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Ελεγχόμενη αγορά συναλλάγματος σημαίνει ότι η συναλλαγματική ισοτιμία δε διαμορφώνεται ελεύθερα από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, αλλά καθορίζεται από την κυβερνητική πολιτική ένα εύρος τιμών μέσα στο οποίο μπορεί να κυμανθεί η ισοτιμία (Θ. Λιανός, Θ. Μπένος, 1998, σσ. 445-446). Οριακή περίπτωση αποτελεί ο προσδιορισμός μίας και μόνο συναλλαγματικής ισοτιμίας, στην οποία οι κυβερνήσεις συμφωνούν να μετατρέπουν τα νομίσματά τους. Η μετατροπή των νομισμάτων γίνεται μέσω της Κεντρικής Τράπεζας κάθε χώρας, η οποία αγοράζει ή πουλάει οποιαδήποτε ποσότητα του νομίσματος που επιθυμούν να ανταλλάσσουν οι φορείς που εμπλέκονται στην αγορά συναλλάγματος στη σταθερή ισοτιμία που έχει καθορίσει. (D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, 1998, σσ. 377-379). Με ποιο τρόπο όμως επεμβαίνει η κυβέρνηση και διατηρεί τη συναλλαγματική ισοτιμία μέσα στα όρια που έχει θέσει; Το εργαλείο που έχει στη διάθεσή της η Κεντρική Τράπεζα και

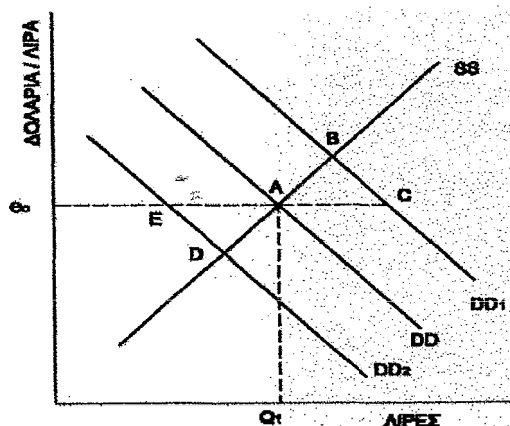
με το οποίο επεμβαίνει στην αγορά συναλλάγματος για να διατηρήσει την τιμή του συναλλάγματος μέσα σε επιθυμητά πλαίσια είναι τα συναλλαγματικά διαθέσιμα. Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα είναι τα επίσημα συναλλαγματικά περιουσιακά στοιχεία, τα οποία διατηρεί η εγχώρια Κεντρική Τράπεζα ως μέσο κάλυψης της πλεονάζουσας προσφοράς ή της υπερβάλλουσας ζήτησης του εγχώριου νομίσματος που είναι δυνατόν να παρουσιαστεί στην αγορά συναλλάγματος. Παλιότερα, τα συναλλαγματικά διαθέσιμα που διατηρούσαν οι Κεντρικές Τράπεζες αποτελούνταν στο μεγαλύτερο μέρος τους από χρυσό. Σήμερα, όμως, τα επίσημα συναλλαγματικά διαθέσιμα αποτελούνται κυρίως από ξένα νομίσματα και άλλα χρηματικά περιουσιακά στοιχεία (P. Krugman, M. Obstfeld, 1995, σ. 464).

Όταν για οποιοδήποτε λόγο παρουσιαστεί στην αγορά συναλλάγματος κατάσταση ανισορροπίας, με την προσφορά του εγχώριου νομίσματος να υπερβαίνει τη ζήτηση ή το αντίστροφο, τότε η Κεντρική Τράπεζα επεμβαίνει για να διατηρήσει την ισοτιμία σταθερή ή τουλάχιστον μέσα στα επιθυμητά πλαίσια. Στην πρώτη περίπτωση, όπου εμφανίζεται στην αγορά συναλλάγματος πλεονάζουσα προσφορά του εγχώριου νομίσματος, στην προκειμένη περίπτωση λιρών, η Κεντρική Τράπεζα της Μεγάλης Βρετανίας δεν αφήνει την αγορά να ισορροπήσει σε χαμηλότερη ισοτιμία, αλλά επεμβαίνει πουλώντας δολάρια και αγοράζοντας την επιπλέον ποσότητα λιρών που προσφέρεται στην αγορά, μειώνοντας έτσι τα συναλλαγματικά αποθέματά της. Στην ακραία περίπτωση που τα συναλλαγματικά αποθέματα δεν επαρκούν για την κάλυψη της πλεονάζουσας προσφοράς λιρών, η κυβέρνηση μπορεί να δανειστεί ξένα συναλλαγματικά διαθέσιμα σε βραχυχρόνια βάση, ενώ μακροχρόνια θα πρέπει να καταφύγει σε υποτίμηση του νομίσματός της, στη μείωση δηλαδή της συναλλαγματικής ισοτιμίας δολάρια/λίρα που είχε δεσμευτεί να διατηρήσει. Στη δεύτερη περίπτωση, στην εμφάνιση δηλαδή υπερβάλλουσας ζήτησης λιρών, η Κεντρική Τράπεζα θα καλύψει την αυξημένη ζήτηση λιρών πουλώντας λίρες έναντι δολαρίων. Με αυτό τον τρόπο τα συναλλαγματικά αποθέματα αυξάνονται. Αν η αγορά συναλλάγματος αφηνόταν ελεύθερη, η αυξημένη ζήτηση λιρών θα εξουδετερωνόνταν από την αύξηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Επομένως στην περίπτωση αυτή λέμε ότι η λίρα είναι υποτιμημένη, διότι η ισοτιμία που καθορίζει η βρετανική κυβέρνηση είναι χαμηλότερη από αυτή που θα επικρατούσε αν καθορίζονταν μόνο από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνει η Κεντρική Τράπεζα στην αγορά συναλλάγματος περιγράφεται στο Σχήμα 2.1.2.1.

Όπως γίνεται κατανοητό, στην περίπτωση που η αγορά συναλλάγματος είναι ελεγχόμενη, το ισοζύγιο πληρωμών μπορεί να παρουσιάζει περιοδικές ή και μόνιμες καταστάσεις ανισορροπίας, διότι η συναλλαγματική ισοτιμία δεν αφήνεται να διακυμανθεί ελεύθερα και να εξαλείψει τα πλεονάσματα ή τα ελλείμματα που παρουσιάζονται. Το ρόλο της αποκατάστασης της ισορροπίας αναλαμβάνει, όπως είδαμε, η Κεντρική Τράπεζα με την αύξηση ή μείωση των συναλλαγματικών αποθεμάτων.

Σχήμα 2.1.2.1. Παρέμβαση της Κεντρικής Τράπεζας στην αγορά συναλλάγματος.

Σε μια ελεγχόμενη αγορά συναλλάγματος η κυβέρνηση διατηρεί τη συναλλαγματική ισοτιμία ισορροπίας σταθερή. Η αρχική συναλλαγματική ισοτιμία ισορροπίας είναι η e_0 . Αν, για οποιοδήποτε λόγο, η ζήτηση λιρών αυξηθεί από DD σε DD_1 , τότε στην αγορά συναλλάγματος παρουσιάζεται υπερβάλλουσα ζήτηση λιρών ίση με AC . Η Κεντρική Τράπεζα της Μεγάλης Βρετανίας θα καλύψει την αυξημένη ζήτηση λιρών πουλώντας λίρες έναντι δολαρίων. Με αυτό τον τρόπο τα συναλλαγματικά αποθέματα αυξάνονται. Αν η αγορά συναλλάγματος αφήνόταν ελεύθερη, η αυξημένη ζήτηση λιρών θα εξουδετερωνόταν από την αύξηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Όταν η ζήτηση λιρών μειωθεί από DD σε DD_2 , τότε παρουσιάζεται στην αγορά συναλλάγματος πλεονάζουσα προσφορά λιρών ίση με EA . Στην περίπτωση αυτή η Κεντρική Τράπεζα της Μεγάλης Βρετανίας δεν αφήνει την αγορά να ισορροπήσει σε χαμηλότερη ισοτιμία, αλλά επεμβαίνει πουλώντας δολάρια και αγοράζοντας την επιπλέον ποσότητα λιρών που προσφέρεται στην αγορά, μειώνοντας έτσι τα συναλλαγματικά αποθέματά της.

2.2. ΤΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

Στην ενότητα 1.2 έγινε μία πρώτη αναφορά στον όρο ισοζύγιο πληρωμών και παρουσιάστηκε η λογιστική του έννοια. Όπως είδαμε, από καθαρά λογιστική άποψη το ισοζύγιο πληρωμών είναι πάντα ισοσκελισμένο. Είπαμε, επίσης, ότι οι όροι έλλειμμα και πλεόνασμα αναφέρονται ξεχωριστά στους επιμέρους λογαριασμούς που συναπαρτίζουν το ισοζύγιο πληρωμών. Σ' αυτό το σημείο θα αναφερθούμε στα σημαντικότερα επιμέρους ισοζύγια που αποτελούν το ελληνικό ισοζύγιο πληρωμών, καθώς επίσης και στη μεθοδολογία κατάρτισής του.

Την ευθύνη της κατάρτισης και δημοσίευσης του ισοζυγίου πληρωμών στην Ελλάδα έχει από το 1929 η Τράπεζα της Ελλάδος, με μόνη διακοπή την περίοδο του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Μέχρι και το 1997, το σύστημα κατάρτισης του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών κατέγραφε τις συναλλαγές που διεκπεραιώνονταν με τη μεσολάβηση των πιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας. Με άλλα λόγια, η κατάρτιση του ισοζυγίου πληρωμών βασιζόταν στην καταγραφή των εισπράξεων και πληρωμών σε συνάλλαγμα που επηρέαζαν, θετικά ή αρνητικά, το ύψος των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας (Τράπεζα της Ελλάδος, 1997, σ. 64). Οι συναλλαγές που καταγράφονταν στο ισοζύγιο πληρωμών της Ελλάδας, μέχρι και το 1997, ομαδοποιούνταν σε έξι μεγάλες κατηγορίες, οι οποίες αποτελούσαν και τα επιμέρους ισοζύγια που συναπαρτίζουν το ισοζύγιο πληρωμών. Τα ισοζύγια αυτά ήταν το *εμπορικό ισοζύγιο*, το *ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών*, το *ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών*, το *ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων*, το *ισοζύγιο επισήμων συναλλαγών* και η *κίνηση του λογαριασμού της Κεντρικής Τράπεζας*. Με την πάροδο των ετών, όμως, η αποτελεσματικότητα του συγκεκριμένου πλαισίου καταγραφής των εξωτερικών συναλλαγών άρχισε να μειώνεται εξαιτίας, κυρίως, της μη καταγραφής ορισμένων συναλλαγών που τελούσαν υπό καθεστώς συναλλαγματικής απαγόρευσης και σταδιακά απελευθερώθηκαν, όπως οι συναλλαγές με πιστωτικές κάρτες, οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου και οι άμεσες επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό, καθώς και οι «νέες συναλλαγές» που εμφανίστηκαν σταδιακά, όπως π.χ. χρηματοοικονομικά παράγωγα και συναλλαγές στη δευτερογενή αγορά ομολόγων και εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (Τράπεζα της Ελλάδος, 1997, σ. 64). Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε με περισσότερη λεπτομέρεια τη διάρθρωση του ισοζυγίου πληρωμών, με τον τρόπο κατάρτισης που χρησιμοποιούνταν μέχρι και το 1997.

2.2.1. Εμπορικό ισοζύγιο

Στο εμπορικό ισοζύγιο καταγράφονται οι εισπράξεις από τις εξαγωγές εγχώριων αγαθών μιας χώρας και οι πληρωμές για τις εισαγωγές αγαθών από το εξωτερικό. Οι εισπράξεις από τις εξαγωγές αποτελούν, κατά κανόνα, τη μεγαλύτερη πηγή εισροής συναλλάγματος σε μια χώρα, ενώ οι πληρωμές για τις εισαγωγές την κύρια πηγή διάθεσης συναλλάγματος προς το εξωτερικό. Στο σκέλος των χρεώσεων καταχωρούνται οι εισαγωγές, καθώς προκαλούν εκροή συναλλάγματος, ενώ στο σκέλος των πιστώσεων οι εξαγωγές που αποτελούν πηγή εισροής συναλλάγματος (Ε. Πουρναράκης, 1990, σ. 72).

Στην περίπτωση που οι εξαγωγές υπερβαίνουν τις εισαγωγές έχουμε πλεόνασμα στο εμπορικό ισοζύγιο, ενώ στην αντίθετη περίπτωση που οι εισαγωγές είναι περισσότερες από τις εξαγωγές έχουμε έλλειμμα.

2.2.2. Ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών

Το ισοζύγιο των αδήλων συναλλαγών αποτελείται από τρεις μεγάλες κατηγορίες εισπράξεων και πληρωμών (Ι. Βαβούρας, 1998, σ. 330). Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τη διαφορά από την προσφορά και χρήση υπηρεσιών, όπως είναι ο τουρισμός, οι μεταφορές (ναυτιλιακό συνάλλαγμα), οι σπουδές, οι ασφάλειες, τα νοσήλεια, οι προμήθειες και τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τη διαφορά ανάμεσα στα εισρέοντα και τα εκρέοντα εισοδήματα, όπως είναι οι αμοιβές, οι μισθοί, οι τόκοι, τα κέρδη και τα μερίσματα. Στην τελευταία κατηγορία καταγράφεται η διαφορά ανάμεσα στις μονομερείς μεταβιβάσεις από και προς το εξωτερικό, με κυριότερες τα μεταναστευτικά εμβάσματα, τις συντάξεις, τις δωρεές, τις μεταβιβάσεις από διεθνείς οργανισμούς και τη στρατιωτική και οικονομική βοήθεια.

Πλεονασματικό ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών σημαίνει ότι το άθροισμα των παραπάνω κατηγοριών είναι θετικό, ενώ ελλειμματικό ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών σημαίνει ότι το άθροισμα τους είναι αρνητικό.

2.2.3. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Το άθροισμα των δύο παραπάνω λογαριασμών, δηλαδή του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών, αποτελεί το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών έχει πολύ μεγάλη σημασία και επηρεάζει άμεσα την οικονομική πολιτική κάθε χώρας, μέσω της χρηματοδότησης του ελλείμματος που μπορεί να παρουσιαστεί. Η εμφάνιση ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών σημαίνει ότι η χώρα καταναλώνει περισσότερο απ'όσο παράγει, εν αντιθέσει με την εμφάνιση πλεονάσματος που ισοδυναμεί με μικρότερη κατανάλωση. Η αντιμετώπιση των καταστάσεων αυτών γίνεται μέσω του ισοζυγίου κίνησης κεφαλαίων που εξετάζεται αμέσως μετά. Επιπροσθέτως, οι συναλλαγές που καταγράφονται στο εν λόγω ισοζύγιο επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά το ακαθάριστο εθνικό προϊόν και την ακαθάριστη εθνική δαπάνη.

2.2.4. Ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων

Το ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων μετρά τη διαφορά μεταξύ πωλήσεων περιουσιακών στοιχείων στο εξωτερικό και αγορών περιουσιακών στοιχείων από το εξωτερικό. Οι πωλήσεις περιουσιακών στοιχείων στο εξωτερικό, δηλαδή η αγορά από τους ξένους κρατικών και ιδιωτικών χρεογράφων, οι άμεσες επενδύσεις από το εξωτερικό και οι καταθέσεις των ξένων σε συνάλλαγμα, σημαίνουν εισροή κεφαλαίων, ενώ η αγορά περιουσιακών στοιχείων από το εξωτερικό, δηλαδή οι άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό, η αγορά ξένων χρεογράφων (π.χ μετοχές και ομολογίες) και οι καταθέσεις σε συνάλλαγμα στο εξωτερικό, αποτελούν εκροή κεφαλαίων (Ι. Βαβούρας, 1998, σσ. 330-331). Η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό καταγράφεται ως πίστωση, αφού αυξάνει την απόκτηση συναλλάγματος και η εκροή κεφαλαίων καταγράφεται με τη μορφή χρέωσης, αυξάνοντας τη διάθεση συναλλάγματος προς το εξωτερικό. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, όταν η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό υπερβαίνει την εκροή κεφαλαίων προς το εξωτερικό έχουμε αύξηση των καθαρών συναλλαγματικών υποχρεώσεων προς το εξωτερικό και επομένως καθαρό δανεισμό, ενώ στην αντίθετη περίπτωση έχουμε αύξηση των καθαρών συναλλαγματικών απαιτήσεων. Για να γίνει αυτό περισσότερο κατανοητό,

αναφέρουμε ότι οι απαιτήσεις των κατοίκων μιας χώρας από την αλλοδαπή, περιλαμβάνουν την απόκτηση τίτλων (απαιτήσεων) στην ιδιοκτησία ξένων περιουσιακών στοιχείων, απαιτήσεων κατά ξένων οφειλετών και κατά ξένων τραπεζών και οι υποχρεώσεις των κατοίκων της προς την αλλοδαπή την «εξαγωγή» χρηματιστηριακών τίτλων και απαιτήσεων επί των περιουσιακών της στοιχείων.

Το ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων περιλαμβάνει τις άμεσες επενδύσεις, τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου, τις εμπορικές πιστώσεις, τις βραχυπρόθεσμες κινήσεις κεφαλαίου και το μακροχρόνιο ιδιωτικό και κρατικό δανεισμό (Σ. Σαραντίδης, 1995, σσ. 264-265).

Το πλεόνασμα του ισοζυγίου κίνησης κεφαλαίων, η καθαρή εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό δηλαδή, χρησιμοποιείται για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Αντίθετα, έλλειμμα στο ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων, καθαρή εκροή κεφαλαίων στο εξωτερικό δηλαδή, δημιουργείται όταν υπάρχει πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Ωστόσο, αυτό που έχει σημασία δεν είναι η συνολική κίνηση κεφαλαίων, αλλά η διάρθρωση του ισοζυγίου, δηλαδή η προέλευση των κεφαλαίων και ο σκοπός για τον οποίο χρησιμοποιούνται. Αυτό που έχει τη μεγαλύτερη βαρύτητα και το οποίο πρέπει να εξετάζεται είναι το κατά πόσο η κίνηση κεφαλαίων είναι αυτόνομη ή εξισορροπητική. Η αυτόνομη κίνηση κεφαλαίων περιλαμβάνει τα ιδιωτικά κεφάλαια, τα οποία εισρέουν ή εκρέουν από τη χώρα ανεξάρτητα από την κατάσταση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Αντιθέτως, η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό του δημόσιου τομέα ή καλύτερα ο δημόσιος δανεισμός χρησιμοποιείται για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που δεν καλύπτεται από την εισροή των ιδιωτικών κεφαλαίων. Γι' αυτό το λόγο η κίνηση κεφαλαίων του δημόσιου τομέα αναφέρεται ως εξισορροπητική, επειδή ακριβώς στοχεύει στο να καταστήσει το λογιστικό αποτέλεσμα του ισοζυγίου πληρωμών μηδέν, ήτοι οι εισροές και οι εκροές συναλλάγματος να είναι ίσες.

Στην κίνηση κεφαλαίων του ιδιωτικού τομέα περιλαμβάνονται τα επιχειρηματικά κεφάλαια, οι καταθέσεις ιδιωτών σε συνάλλαγμα, τα κεφάλαια που προορίζονται για επενδύσεις σε ακίνητα κ.ά, ενώ τα κεφάλαια του δημόσιου τομέα προέρχονται από τα δάνεια που συνάπτει η κεντρική διοίκηση και οι δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί.

Προσδιοριστικός παράγοντας της εισροής και της εκροής ιδιωτικών κεφαλαίων σε μια χώρα είναι το εγχώριο επιτόκιο. Η μεταβολή στο ύψος του

επιτοκίου αποτελεί ένα μέτρο νομισματικής πολιτικής, με το οποίο επιδιώκεται η αύξηση της εισροής κεφαλαίων στο εσωτερικό. Αν δεχτούμε ότι οι κάτοχοι των κεφαλαίων επιδιώκουν να τοποθετούν τα κεφάλαιά τους σε τίτλους με την υψηλότερη απόδοση, τότε ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται η προσέλκυση κεφαλαίων στο εσωτερικό μιας χώρας είναι η αύξηση των εγχώριων επιτοκίων. Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια αποτελεί η κινητικότητα των κεφαλαίων από μία χώρα σε μία άλλη. Όταν, αντίθετα, το εγχώριο επιτόκιο είναι χαμηλότερο από τα επιτόκια στη διεθνή αγορά κεφαλαίων, τότε τα εγχώρια κεφάλαια εκρέουν προς το εξωτερικό, όπου η απόδοση είναι μεγαλύτερη.

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι συναλλαγές του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που καταγράφονται στο λογαριασμό της κίνησης κεφαλαίων μίας χώρας επηρεάζουν το εξωτερικό χρέος και την περιουσιακή θέση της και ως εκ τούτου αποτελεί μία πολύ σημαντική μεταβλητή στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής.

2.2.5. Ισοζύγιο επίσημων συναλλαγών

Το ισοζύγιο επίσημων συναλλαγών αποτελεί το άθροισμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του ισοζυγίου κίνησης κεφαλαίων. Η κατάσταση του συγκεκριμένου λογαριασμού προκαλεί την παρέμβαση της Κεντρικής Τράπεζας, όπως θα δούμε αμέσως μετά, είτε για να καλύψει το έλλειμμα είτε για να χρησιμοποιήσει το πλεόνασμα που δημιουργείται.

2.2.6. Κίνηση του λογαριασμού της Κεντρικής Τράπεζας

Ο λογαριασμός της Κεντρικής Τράπεζας αποτελεί, μαζί με την κίνηση κεφαλαίων του δημόσιου τομέα, το εξισορροπητικό στοιχείο του ισοζυγίου πληρωμών και περιλαμβάνει τα δάνεια και τις πιστώσεις της Κεντρικής Τράπεζας, τις μεταβολές των επίσημων συναλλαγματικών διαθεσίμων και τις αναπροσαρμογές χρυσού και συναλλαγματικών ισοτιμιών. Το ισοζύγιο αυτό, το οποίο αποτελεί το τελευταίο τμήμα του ισοζυγίου πληρωμών, μας δείχνει τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση χρηματοδοτεί το έλλειμμα ή χρησιμοποιεί το πλεόνασμα του ισοζυγίου

επισήμων συναλλαγών. Στην περίπτωση ελλείμματος, η Κεντρική Τράπεζα δανείζεται από το εξωτερικό ή μειώνει τα συναλλαγματικά διαθέσιμά της, ενώ στην αντίθετη περίπτωση του πλεονάσματος, η Κεντρική Τράπεζα διαθέτει το επιπλέον συνάλλαγμα για την πληρωμή κρατικών χρεών στο εξωτερικό ή αυξάνει τα συναλλαγματικά της διαθέσιμα (Ι. Βαβούρας, 1998, σ. 331).

Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται το ισοζύγιο πληρωμών της Ελλάδος για το 1991.

Πίνακας 2.2.1. Ισοζύγιο Πληρωμών της Ελλάδας για το έτος 1991

(τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

1. Εμπορικό ισοζύγιο	-12.307,5
Εισαγωγές αγαθών	19.104,6
Καύσιμα	2.892,8
Χωρίς καύσιμα	16.211,8
Εξαγωγές αγαθών	6.797,1
Καύσιμα	858,5
Χωρίς καύσιμα	5.938,6
2. Ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών	10.787,1
Άδηλοι πόροι	15.353,8
Άδηλες πληρωμές	4.566,7
3. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (1+2)	-1.520,4
4. Καθαρή κίνηση κεφαλαίων	3.424,6
Ιδιωτικός τομέας	2.811,1
Δημόσιος τομέας	4.463,0
Χρεολύσια	-3.849,5
5. Τακτοποιητέα στοιχεία	-235,0
6. Διαφορά αναπροσαρμογής χρυσού και συναλλαγματικών ισοτιμιών	90,4
7. Ισοζύγιο εξωτερικών (επισήμων) συναλλαγών (3+4+5+6)	1.759,6
Μεταβολή συναλλαγματικών διαθεσίμων	1.751,8
Μεταβολή υπολοίπων clearings	7,8
8. Ύψος συναλλαγματικών διαθεσίμων	6.046,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1993

Από το 1998, η κατάρτιση του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών στηρίζεται σε ένα νέο σύστημα που έχει καθιερωθεί από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και καλύπτει τις εθνικές ανάγκες για στατιστικά στοιχεία και πληροφόρηση που πρέπει να παρέχει η χώρα μας στα αρμόδια θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς επίσης και στους άλλους διεθνείς οργανισμούς. Η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της

μεθοδολογίας κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών δημιουργήθηκε, συν τοις άλλοις, και από την προσπάθεια κατάρτισης ενός ενιαίου ισοζυγίου πληρωμών για το 1998 για τις χώρες-μέλη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ).

Η σημαντικότερη εννοιολογική διαφορά του νέου συστήματος κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών σε σχέση με το προηγούμενο είναι ότι καταγράφει όλες τις συναλλαγές μεταξύ των κατοίκων της Ελλάδας και των κατοίκων του υπόλοιπου κόσμου, ανεξάρτητα από το νόμισμα στο οποίο διεκπεραιώνονται οι συναλλαγές αυτές, σε αντίθεση με το προηγούμενο σύστημα που κατέγραφε μόνο τις συναλλαγές που επηρέαζαν το ύψος των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας. Επίσης, με το νέο σύστημα δεν καταγράφονται μόνο οι συναλλαγές που διενεργούνται με τη μεσολάβηση των πιστωτικών ιδρυμάτων, αλλά και αυτές των λοιπών φυσικών και λοιπών νομικών προσώπων απευθείας με μη κατοίκους της χώρας, χωρίς τη μεσολάβηση πιστωτικών ιδρυμάτων (Τράπεζα της Ελλάδος, 1997, σσ. 65-66).

Στην παρουσίαση του ισοζυγίου των αδήλων συναλλαγών αναφέραμε ότι περιλαμβάνονται οι εισπράξεις και οι πληρωμές από τους τομείς των υπηρεσιών, των εισοδημάτων και των μονομερών μεταβιβάσεων. Με το νέο σύστημα κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών, οι τρεις αυτές κατηγορίες αποτελούν πια ξεχωριστά επιμέρους ισοζύγια, τα οποία υπολογίζονται χωριστά. Συνεπώς, στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το μέγεθος των αδήλων συναλλαγών έχει αντικατασταθεί από τα ισοζύγια υπηρεσιών, εισοδημάτων και μεταβιβάσεων, τα οποία μαζί με το εμπορικό ισοζύγιο αποτελούν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Ταυτόχρονα, το ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων αναγράφεται πλέον ως ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών, στο οποίο καταγράφονται τα κονδύλια των άμεσων επενδύσεων, των επενδύσεων χαρτοφυλακίου (τοποθετήσεις σε ομόλογα και μετοχές) και των λοιπών επενδύσεων, καθώς επίσης και η κίνηση του λογαριασμού της Κεντρικής Τράπεζας.

Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο ελληνικό εμπορικό ισοζύγιο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα καύσιμα, η αξία των οποίων υπολογίζεται ξεχωριστά, εξαιτίας, αφενός της εξάρτησης της χώρας μας από το εξωτερικό και αφετέρου της διαμόρφωσης της αξίας τους από εξωτερικούς παράγοντες, οικονομικούς και πολιτικούς, που προκαλούν κατά καιρούς σημαντικές αυξομειώσεις στις τιμές τους.

Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται το ισοζύγιο πληρωμών της Ελλάδος για το 1999.

Πίνακας 2.2.2. Ισοζύγιο Πληρωμών της Ελλάδας για το έτος 1999

(τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)

1. Εμπορικό ισοζύγιο	-16.888,7
Εξαγωγές αγαθών	8.030,3
Εισαγωγές αγαθών	24.919,0
Εμπορικό ισοζύγιο χωρίς καύσιμα	-15.450,7
Ισοζύγιο καυσίμων	-1.438,0
2. Ισοζύγιο υπηρεσιών	6.846,5
Εισπράξεις	15.575,5
Ταξιδιωτικό	8.296,2
Μεταφορές	4.871,5
Λοιπές υπηρεσίες	2.407,8
Πληρωμές	8.729,0
Ταξιδιωτικό	3.760,8
Μεταφορές	2.265,5
Λοιπές υπηρεσίες	2.702,6
3. Ισοζύγιο εισοδημάτων	-626,5
Εισπράξεις	2.414,1
Αμοιβές, μισθοί	576,5
Τόκοι, μερίσματα, κέρδη	1.837,6
Πληρωμές	3.040,6
Αμοιβές, μισθοί	231,2
Τόκοι, μερίσματα, κέρδη	2.809,4
4. Ισοζύγιο μεταβιβάσεων	5.868,2
Εισπράξεις	6.795,2
Γενική κυβέρνηση (καθαρές μεταβιβάσεις από ΕΕ)	4.250,1
Λοιποί τομείς (μεταναστευτικά εμβάσματα κ.λπ.)	2.545,1
Πληρωμές	927,0
Γενική κυβέρνηση	190,1
Λοιποί τομείς	736,9
5. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (1+2+3+4)	-4.800,5
6. Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών (α+β+γ+δ)	4.748,1
α. Άμεσες επενδύσεις	9,2
β. Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	5.706,0
γ. Λοιπές επενδύσεις	-518,2
Απαιτήσεις	-4.457,1
Υποχρεώσεις	3.938,9
(Δάνεια γενικής κυβέρνησης)	(604,3)
δ. Μεταβολή συναλλαγματικών διαθεσίμων	-448,9
7. Τακτοποιητέα στοιχεία⁴	52,3
8. Ύψος συναλλαγματικών διαθεσίμων (τέλος περιόδου)	18.836,9

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2000, πίνακες 8.1, 8.4, 8.5.

⁴ Η πολυπλοκότητα των εγγραφών στο ισοζύγιο πληρωμών προκαλεί ορισμένες ανακρίβειες και παραλείψεις, οι οποίες πρέπει να διορθωθούν, ούτως ώστε το λογιστικό αποτέλεσμα να είναι μηδέν. Το κονδύλι "τακτοποιητέα στοιχεία" καταχωρείται με σκοπό την πλήρη εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών και περιλαμβάνει τη διαφορά μεταξύ των συνολικών χρεώσεων και των πιστώσεων που καταγράφηκαν.

2.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η αξία των συναλλαγών που καταγράφονται στο λογαριασμό του ισοζυγίου πληρωμών έχουν πολύ μεγάλη σημασία για την οικονομία. Η οικονομική θεωρία, έτσι όπως διατυπώθηκε μετά την οικονομική κρίση του 1929, θεωρεί το εξωτερικό εμπόριο ως μέρος του εισοδηματικού κυκλώματος, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις εισαγωγές και τις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών.

Όπως είναι γνωστό, σε μια κλειστή οικονομία η δαπάνη για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών διακρίνεται σε τρία συστατικά, την κατανάλωση (C), την επένδυση (I) και τις δημόσιες δαπάνες (G). Η συνάρτηση ισορροπίας δίνεται από τη σχέση:

$$Y = C + I + G \quad (2.3.1)$$

όπου το αριστερό σκέλος δείχνει την προσφορά των εγχώριων παραγόμενων προϊόντων ή αλλιώς το εγχώριο προϊόν και το δεξιό σκέλος τη συνολική εγχώρια ζήτηση για τα παραγόμενα αυτά προϊόντα. Στο παραπάνω υπόδειγμα ισορροπίας ισχύουν τα εξής:

$$C = C(Y - T) \quad (2.3.2)$$

όπου $Y - T$ είναι το διαθέσιμο εισόδημα, το οποίο είναι το εισόδημα που απομένει αν αφαιρέσουμε τους καθαρούς φόρους (T), δηλαδή τους φόρους μείον τις μεταβιβαστικές πληρωμές.

$G = \bar{G}$ και $T = \bar{T}$, δηλαδή τα επίπεδα των δημόσιων δαπανών και των καθαρών φόρων είναι αυτόνομα και ορίζονται εξωγενώς.

Οι επενδύσεις, όπως είναι γνωστό εξαρτώνται αρνητικά από το πραγματικό επιτόκιο, δηλαδή το ονομαστικό επιτόκιο μειωμένο κατά τον πληθωρισμό, καθώς όταν αυξάνεται αυτό αυξάνεται και το κόστος πραγματοποίησης της επένδυσης και κατά συνέπεια μειώνεται η ζητούμενη ποσότητα των επενδύσεων. Επομένως,

$$I = I(r).$$

Η συνθήκη ισορροπίας που αναφέρουμε αποτελεί μία απλή μορφή, όπου τα επίπεδα των G και T είναι αυτόνομα. Φυσικά το υπόδειγμα μας μπορεί να γίνει αρκετά πιο πολύπλοκο, δεδομένου ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες που προσδιορίζουν τα αυτόνομα μεγέθη. Σκοπός μας όμως δεν είναι η ανάλυση της ταυτότητας του εθνικού εισοδήματος, αλλά η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο παρεμβάλλεται στην οικονομία ο εξωτερικός τομέας και πώς αυτός επηρεάζει το εθνικό εισόδημα.

Πριν προχωρήσουμε στον προσδιορισμό της συνθήκης ισορροπίας σε μια ανοιχτή οικονομία, θα πρέπει να δούμε τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται οι εξαγωγές και οι εισαγωγές με τη συνολική δαπάνη της οικονομίας. Σε μια ανοιχτή οικονομία η συνολική παραγωγή διατίθεται και πωλείται στο εσωτερικό, αλλά ένα μέρος της εξάγεται και στο εξωτερικό. Επομένως, οι εξαγωγές αποτελούν μέρος της συνολικής δαπάνης και δημιουργούν εισόδημα στην οικονομία. Η σχέση εξαγωγών και εισοδήματος είναι θετική, καθώς αύξηση στα επίπεδα των εξαγωγών σημαίνει αύξησή και στο επίπεδο του εισοδήματος, ενώ μείωση στα επίπεδα των εξαγωγών σημαίνει μείωση και στο εισόδημα. Η σχέση εξαγωγών και εισοδήματος, όμως, δεν είναι αμφίδρομη. Ο όγκος των εξαγωγών μιας χώρας δεν εξαρτάται από το δικό της εισόδημα, αλλά από το εισόδημα των άλλων χωρών. Στην εγχώρια οικονομία, επομένως, οι εξαγωγές είναι εξωγενής μεταβλητή (Θ. Λιανός, Θ. Μπένος, 1998, σσ. 452-453).

Η εγχώρια δαπάνη για όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες περιλαμβάνει τόσο την εγχώρια δαπάνη για εγχώρια αγαθά και υπηρεσίες όσο και την εγχώρια δαπάνη για ξένα αγαθά και υπηρεσίες. Σε αντίθεση με τις εξαγωγές, οι εισαγωγές δε δημιουργούν εισόδημα για τους κατοίκους της ημεδαπής, αφού δεν αποτελούν μέρος της εγχώριας παραγωγής, αλλά αποτελούν διαρροή από τη συνολική δαπάνη και αυξάνουν το εισόδημα των χωρών προέλευσης των εισαγόμενων προϊόντων. Με άλλα λόγια, οι εισαγωγές αποτελούν τμήμα του συνολικού εισοδήματος που δαπανάται στην αλλοδαπή.

Επανερχόμενοι τώρα στο υπόδειγμα ισορροπίας σε μια ανοιχτή οικονομία, γράφουμε την εξίσωση (2.3.1) με τη νέα της μορφή, η οποία είναι:

$$Y = C + I + G + (X - M) \quad (2.3.3)$$

ή:

$$Y + M = C + I + G + X \quad (2.3.4)$$

Η παραπάνω εξίσωση αποτελεί τη συνθήκη ισορροπίας του εισοδήματος σε μια ανοιχτή στο διεθνές εμπόριο οικονομία. Το αριστερό της σκέλος δείχνει την προσφορά των εγχώριων παραγόμενων προϊόντων και των εισαγόμενων από το εξωτερικό, ενώ το δεξιό σκέλος δείχνει τη συνολική ζήτηση που προέρχεται και από το εσωτερικό και από το εξωτερικό.

Η διαφορά ανάμεσα στις συνολικές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (X) και τις συνολικές εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (M) καλείται καθαρές εξαγωγές και συμβολίζεται NX . Οι καθαρές εξαγωγές είναι θετικές όταν οι εξαγωγές υπερβαίνουν

τις εισαγωγές και αρνητικές στην αντίθετη περίπτωση. Επομένως, η εξίσωση (2.3.3) ξαναγράφεται ως εξής:

$$Y = C + I + G + NX \quad (2.3.5)$$

ή: $NX = Y - (C + I + G)$, δηλαδή οι καθαρές εξαγωγές ισούνται με τη διαφορά ανάμεσα στη συνολική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και τη συνολική εγχώρια δαπάνη.

Από την εξίσωση (2.3.5) μπορούμε να προσδιορίσουμε τη σχέση του ισοζυγίου πληρωμών με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Y^d) και το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Y^n). Η ταυτότητα $Y^d = C + I + G + NX$ μας λέει πως οι καθαρές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αποτελούν μέρος του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Δηλαδή, από την παραπάνω σχέση γίνεται φανερό η σχέση που συνδέει το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν με το εμπορικό ισοζύγιο και το ισοζύγιο υπηρεσιών. Αν στο Y^d προσθέσουμε τα καθαρά εισοδήματα από την αλλοδαπή, ήτοι το ισοζύγιο εισοδημάτων, τότε έχουμε το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Η σχέση

$$Y^n = Y^d + (X_i - M_i)$$

φανερώνει ότι το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν υπερβαίνει το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά το ποσό των καθαρών εισοδημάτων από την αλλοδαπή ($X_i - M_i$), όπου X_i είναι τα εισρέοντα εισοδήματα από την αλλοδαπή και M_i είναι τα εκρέοντα εισοδήματα στην αλλοδαπή.

Στην ανοιχτή οικονομία η πραγματοποίηση των διεθνών συναλλαγών και κυρίως οι εισαγωγές και οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών συνδέονται άμεσα με τις διεθνείς ροές κεφαλαίου. Η σχέση αυτή αποκαλύπτεται αν ξαναγράψουμε την αρχική λογιστική ταυτότητα του εισοδήματος από την πλευρά της αποταμίευσης και της επένδυσης. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αποσαφηνίσουμε την έννοια της αποταμίευσης. Η εθνική αποταμίευση που για λόγους απλούστευσης θα την αναφέρουμε απλά αποταμίευση (S) είναι το προϊόν που απομένει μετά την ικανοποίηση της ζήτησης τόσο από τους ιδιώτες όσο και από το δημόσιο και χωρίζεται σε ιδιωτική (S_{pr}) και δημόσια (S_p). Η ιδιωτική αποταμίευση είναι το εισόδημα που απομένει αν αφαιρέσουμε τους φόρους και την κατανάλωση, δηλαδή $S_{pr} = Y - T - C$ και η δημόσια αποταμίευση είναι η διαφορά μεταξύ των δημόσιων εσόδων και των δημόσιων δαπανών, δηλαδή $S_p = T - G$ (G. Mankiw, Α' τόμος, σ. 123). Η εθνική αποταμίευση είναι το άθροισμα της ιδιωτικής και της δημόσιας αποταμίευσης. Επομένως,

$$S = S_{pr} + S_p = Y - T - C + T - G = Y - C - G. \quad (2.3.6)$$

Επανερχόμαστε τώρα στη συνάρτηση ισορροπίας του εισοδήματος (2.3.5), την οποία ξαναγράφουμε.

$$Y = C + I + G + NX$$

ή:

$$Y - C - G = I + NX$$

Όπως βλέπουμε το αριστερό σκέλος της εξίσωσης αποτελεί την εθνική αποταμίευση (S). Συνεπώς η συνάρτηση ισορροπίας παίρνει την εξής μορφή:

$$S = I + NX \quad (2.3.7)$$

ή:

$$S - I = NX \quad (2.3.8)$$

Η τελευταία εξίσωση είναι εξαιρετικά σημαντική διότι φανερώνει τη σχέση μεταξύ της διεθνούς ροής κεφαλαίου με σκοπό τη συσσώρευση κεφαλαίου και της διεθνούς ροής αγαθών και υπηρεσιών. Πιο αναλυτικά, ο όρος $(S - I)$ είναι η διαφορά μεταξύ της εγχώριας αποταμίευσης και της εγχώριας επένδυσης ή αλλιώς το ποσό που οι κάτοικοι μιας χώρας δανείζουν στο εξωτερικό μείον το ποσό που οι κάτοικοι της αλλοδαπής δανείζουν σ'αυτούς. Με άλλα λόγια ο όρος αυτός αποτελεί τις καθαρές ξένες επενδύσεις. Αντίστοιχα, οι καθαρές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, δηλαδή το NX ονομάζεται αλλιώς και εμπορικό ισοζύγιο (G. Mankiw, Α' τόμος, σσ. 287-288).

Όταν οι καθαρές ξένες επενδύσεις και οι καθαρές εξαγωγές (εμπορικό ισοζύγιο) είναι θετικά, τότε έχουμε εμπορικό πλεόνασμα, ενώ στην αντίθετη περίπτωση έχουμε εμπορικό έλλειμμα. Στην περίπτωση του εμπορικού πλεονάσματος η διαφορά μεταξύ των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων μιας χώρας είναι θετική, κάτι που σημαίνει ότι το ποσό των αποταμιεύσεων που δεν χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση των εγχώριων επενδύσεων χορηγείται με τη μορφή δανείων στο εξωτερικό, δεδομένου ότι οι κάτοικοι του εξωτερικού χρειάζονται κεφάλαια για να εισάγουν περισσότερα αγαθά. Αντιθέτως, όταν οι αποταμιεύσεις δεν επαρκούν για την κάλυψη των εγχώριων επενδύσεων, τότε οι επιπλέον επενδύσεις χρηματοδοτούνται από το εξωτερικό με τη μορφή δανείων. Με τον τρόπο αυτό αποκτάται το επιθυμητό συνάλλαγμα για να πραγματοποιηθούν οι επιπλέον εισαγωγές, αφού το συνάλλαγμα που αποκτάται από τις εξαγωγές δεν επαρκεί. Στην περίπτωση αυτή, όπως είδαμε πιο πάνω, έχουμε εμπορικό έλλειμμα.

Σχετικά με το πραγματικό επιτόκιο που αναφέραμε πιο πάνω και το οποίο καθορίζει τις αποταμιεύσεις και τις επενδύσεις, στην περίπτωση της ανοιχτής οικονομίας παρουσιάζεται μια σημαντική διαφοροποίηση. Σε αντίθεση με την κλειστή οικονομία, όπου το πραγματικό επιτόκιο εξισορροπεί τις αποταμιεύσεις με τις επενδύσεις, στην ανοιχτή οικονομία η εξισορρόπηση αυτή δεν είναι απαραίτητη, καθώς είναι δυνατό να υπάρχει είτε εμπορικό πλεόνασμα είτε εμπορικό έλλειμμα και οι χώρες να δανείζονται από το εξωτερικό ή να δανείζουν σε άλλες χώρες. Στην περίπτωση μιας μικρής ανοιχτής οικονομίας, όπως είναι η χώρα μας, με τέλεια κινητικότητα κεφαλαίου, το επιτόκιο είναι ίσο με το πραγματικό επιτόκιο που επικρατεί στις διεθνείς χρηματαγορές (r^*) και το οποίο με τη σειρά του επιφέρει την ισορροπία μεταξύ της παγκόσμιας αποταμίευσης και της παγκόσμιας επένδυσης.

Θα εξετάσουμε τώρα την επίδραση της δημοσιονομικής πολιτικής που ασκείται τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό πάνω στο εμπορικό ισοζύγιο. Ας υποθέσουμε αρχικά ότι ισχύει $S - I = NX = 0$, ότι δηλαδή το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας είναι ισοσκελισμένο. Μια αύξηση των δημόσιων δαπανών (G) προκαλεί μείωση της εθνικής αποταμίευσης, αφού αυξάνεται η δημόσια κατανάλωση και μειώνεται η αποταμίευση του δημόσιου τομέα. Με αμετάβλητο το διεθνές επιτόκιο που δεν μπορεί να επηρεάσει η χώρα μας εξαιτίας του μικρού μεγέθους της ελληνικής οικονομίας και άρα και αμετάβλητες τις επενδύσεις η μείωση της αποταμίευσης που προκαλεί η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική έχει ως αποτέλεσμα την προσφυγή της χώρας μας σε δανεισμό από το εξωτερικό με σκοπό να καλυφτεί το μέρος της επένδυσης που δεν μπορεί να χρηματοδοτηθεί εγχώρια μετά τη μείωση των αποταμιεύσεων. Σ' αυτή την περίπτωση και δεδομένου ότι $NX = S - I$, μειώνονται οι καθαρές εξαγωγές της χώρας μας και εμφανίζεται εμπορικό έλλειμμα. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση μείωσης των φόρων (T). Η μείωση των φόρων αυξάνει το διαθέσιμο εισόδημα, το οποίο με τη σειρά του αυξάνει την κατανάλωση και μειώνει την εθνική αποταμίευση. Τα ίδια αποτελέσματα προκύπτουν και στην περίπτωση της εφαρμογής πολιτικών που προκαλούν αύξηση των εγχώριων επενδύσεων. Επί παραδείγματι, αν η κυβέρνηση επιθυμεί την αύξηση των εγχώριων επενδύσεων, μειώνοντας τη φορολογία σε κάθε επενδυτικό σχέδιο, τότε στο δεδομένο παγκόσμιο επιτόκιο αυξάνονται οι επενδύσεις. Καθώς η αποταμίευση παραμένει αμετάβλητη, οι επιπρόσθετες επενδύσεις χρηματοδοτούνται με εξωτερικό δανεισμό. Η αύξηση επομένως των επενδύσεων που προκλήθηκε από τη συγκεκριμένη οικονομική

πολιτική συνεπάγεται μείωση των καθαρών εξαγωγών, αφού $NX = S - I$ και κατά συνέπεια τη δημιουργία εμπορικού ελλείμματος.

Στην αντίπερα όχθη, η περιοριστική οικονομική πολιτική, όπως η μείωση των δημόσιων δαπανών (G), ή η αύξηση των φόρων (T) και γενικότερα κάθε μέτρο που μειώνει την ιδιωτική ή τη δημόσια κατανάλωση, συντελεί στην αύξηση της εθνικής αποταμίευσης, με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται εμπορικό πλεόνασμα, αφού $NX = S - I$. Το ίδιο αποτέλεσμα έχουμε και στην περίπτωση μείωσης των εγχώριων επενδύσεων.

Η ζητούμενη ποσότητα των επενδύσεων στην ανοιχτή οικονομία, όπως ξέρουμε, εξαρτάται από το παγκόσμιο πραγματικό επιτόκιο (r^*). Κάθε μικρή ανοιχτή οικονομία, όπως η χώρα μας, δεν μπορεί να επηρεάσει το ύψος του παγκόσμιου επιτοκίου και επομένως η μεταβολή του παγκόσμιου επιτοκίου προκαλείται από τις ισχυρές χώρες του εξωτερικού. Τι θα συμβεί στη χώρα μας και συγκεκριμένα στο εμπορικό μας ισοζύγιο όταν οι ξένες οικονομικά ισχυρές χώρες εφαρμόζουν επεκτατική οικονομική πολιτική; Η απάντηση είναι ότι θα προκληθεί εμπορικό πλεόνασμα και αυτό γιατί η αύξηση των δημόσιων δαπανών των χωρών αυτών θα προκαλέσει μείωση της παγκόσμιας αποταμίευσης, αύξηση του παγκόσμιου επιτοκίου και κατά συνέπεια μείωση των επενδύσεων στη χώρα μας, εξαιτίας της αύξησης του κόστους δανεισμού. Επειδή η εθνική αποταμίευση παραμένει αμετάβλητη, η μείωση των επενδύσεων δημιουργεί πλεόνασμα κεφαλαίου ($S - I > 0$), το οποίο διαρρέει στο εξωτερικό και δεδομένου ότι $NX = S - I$, η μείωση των επενδύσεων αυξάνει τις καθарές εξαγωγές της χώρας μας και δημιουργεί εμπορικό πλεόνασμα (G. Mankiw, Α' τόμος, σ. 295).

Συνοψίζοντας την προηγηθείσα ανάλυση μπορούμε να καταλήξουμε στο παρακάτω πολύ χρήσιμο συμπέρασμα σχετικά με την επίδραση της οικονομικής πολιτικής πάνω στο εμπορικό ισοζύγιο:

Κάθε οικονομική πολιτική στο εσωτερικό της χώρας που προκαλεί μείωση της εθνικής αποταμίευσης ή αύξηση της εγχώριας επένδυσης, οδηγεί σε εμπορικό έλλειμμα, ενώ η εφαρμογή οικονομικής πολιτικής που προκαλεί αύξηση της εθνικής αποταμίευσης ή μείωση της εγχώριας επένδυσης, οδηγεί σε εμπορικό πλεόνασμα. Το εμπορικό ισοζύγιο επηρεάζεται επίσης και από το ύψος του παγκόσμιου επιτοκίου. Μια αύξηση του παγκόσμιου επιτοκίου, εξαιτίας επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής στο εξωτερικό οδηγεί σε εμπορικό πλεόνασμα, ενώ κάθε μείωση του παγκόσμιου επιτοκίου έχει τα αντίθετα αποτελέσματα (εμπορικό έλλειμμα).

Είδαμε, επομένως, τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζει η οικονομική πολιτική το εμπορικό ισοζύγιο, μέσω των επιδράσεων πάνω στην αποταμίευση και την επένδυση και καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η δημοσιονομική επέκταση προκαλεί έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο. Όπως γνωρίζουμε, η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική δημιουργεί έλλειμμα και στον προϋπολογισμό της χώρας, καθώς μία αύξηση των δημόσιων δαπανών ή μία μείωση των φόρων αυξάνει τις δαπάνες του κράτους και μειώνει τα έσοδά του αντιστοίχως, με αποτέλεσμα και στις δύο περιπτώσεις να δημιουργούνται δημοσιονομικά ελλείμματα. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική οδηγεί στη δημιουργία ελλειμμάτων τόσο στον εθνικό προϋπολογισμό όσο και στο εμπορικό ισοζύγιο. Τα ελλείμματα αυτά ονομάζονται δίδυμα ελλείμματα, ακριβώς γιατί εμφανίζονται ταυτόχρονα κάθε φορά που εφαρμόζεται επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Το πρόβλημα της ταυτόχρονης επιδείνωσης των ελλειμμάτων τόσο στον εσωτερικό όσο και στον εξωτερικό τομέα της ελληνικής οικονομίας θα παρουσιαστεί στο επόμενο κεφάλαιο, όπου αναλύεται η πορεία του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών μεταπολεμικά.

Η αλληλεξάρτηση του ισοζυγίου πληρωμών και της οικονομικής πολιτικής, δεν εξαντλείται στις αναφορές που κάναμε μέχρι τώρα. Υπάρχει ένα πολύ μεγάλο θεωρητικό πεδίο στον τομέα αυτό, το οποίο δεν είναι δυνατόν να παρουσιαστεί και να αναλυθεί στην παρούσα εργασία.⁵

2.4. ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΟΤΙΜΙΑ

Μέχρι στιγμής έχουμε κάνει λόγο για την ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία και τις επιπτώσεις που έχει η μεταβολή της στη ζήτηση και προσφορά συναλλάγματος και στις εισαγωγές και εξαγωγές μιας χώρας. Επί παραδείγματι, η μείωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας δολάρια ανά λίρα, η διολίσθηση δηλαδή της λίρας, θα καταστήσει φθηνότερα τα βρετανικά προϊόντα σε ξένο νόμισμα (δολάρια) και ακριβότερα τα αμερικανικά προϊόντα σε βρετανικές λίρες. Η ποσότητα,

⁵ Η μακροοικονομική της ανοιχτής οικονομίας και ειδικότερα η εφαρμογή νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής στα πλαίσια μιας ανοιχτής στο διεθνές εμπόριο οικονομίας αναλύεται σε ικανοποιητικό βαθμό σε όλα τα εγχειρίδια Μακροοικονομικής. Ενδεικτικά αναφέρουμε μία βιβλιογραφική πηγή, όπου τα θέματα αυτά διαπραγματεύονται διεξοδικά: D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, (1998), *Εισαγωγή στην Οικονομική*, τόμος Β', Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σσ. 392-423.

επομένως, των εξαγόμενων βρετανικών προϊόντων στις ΗΠΑ θα αυξηθεί και των εισαγόμενων από τις ΗΠΑ θα μειωθεί. Αυτό, όμως, δεν είναι απόλυτα σωστό. Το αν τα βρετανικά προϊόντα θα γίνουν περισσότερο ανταγωνιστικά στις ΗΠΑ εξαρτάται, εκτός από την ονομαστική τιμή ανταλλαγής της λίρας με το δολάριο και από τις τιμές των αγαθών στις δύο χώρες, δηλαδή από τους ρυθμούς πληθωρισμού στη Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ.

Η διεθνής ανταγωνιστικότητα των προϊόντων μιας χώρας μετράται από την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία.⁶ Γενικά, η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία είναι η σχετική τιμή στην οποία ανταλλάσσονται τα προϊόντα μίας χώρας με τα αγαθά μίας άλλης και ορίζεται ως εξής (R. Dornbusch, S. Fischer, 1993, σσ. 231-232):

$$R = e \times \frac{P}{P_f} \quad (2.4.1)$$

όπου R είναι η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία

e είναι η ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία

P_f είναι το επίπεδο τιμών των αγαθών στην ξένη χώρα

P είναι το επίπεδο τιμών των εγχώριων αγαθών

Όταν η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία είναι υψηλή, τότε τα ξένα αγαθά είναι σχετικά φθηνά και τα εγχώρια αγαθά σχετικά ακριβά. Η κατανάλωση στρέφεται στα ξένα αγαθά, τα οποία είναι περισσότερο ανταγωνιστικά σε σύγκριση με τα εγχώρια. Σ' αυτή την περίπτωση οι καθαρές εξαγωγές μειώνονται. Αντίθετα, όταν η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία είναι χαμηλή, τότε τα εγχώρια αγαθά είναι σχετικά φθηνά και τα ξένα σχετικά ακριβά, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι καθαρές εξαγωγές. Επομένως, το επίπεδο των καθαρών εξαγωγών μιας χώρας καθορίζεται από το επίπεδο του εγχώριου εισοδήματος, το επίπεδο του εισοδήματος στις άλλες χώρες και την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία R (S. Bowles, R. Edwards, 1996, Β' τόμος, σ. 153).

Από τον τύπο (2.4.1) μπορούμε να δούμε πως μεταβάλλεται η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία σε κάθε μεταβολή των παραγόντων που την προσδιορίζουν. Τις μεταβολές αυτές θα τις χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες, ανάλογα με το αν

⁶ Η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία συχνά αναφέρεται και με τον όρο *όροι εμπορίου*.

αυξάνουν ή μειώνουν την πραγματική τιμή του συναλλάγματος. Θα εξετάσουμε την περίπτωση, όπως και πριν, της Μεγάλης Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών. Η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία θα αυξηθεί, όταν έχουμε ανατίμηση της λίρας έναντι του δολαρίου, αύξηση του επιπέδου των τιμών στη Μεγάλη Βρετανία και μείωση του επιπέδου των τιμών στις ΗΠΑ. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα βρετανικά προϊόντα γίνονται λιγότερο ανταγωνιστικά σε σχέση με τα αμερικανικά. Στην αντίθετη περίπτωση της διολίσθησης ή υποτίμησης της λίρας έναντι του δολαρίου, της μείωσης του πληθωρισμού στη Μεγάλη Βρετανία ή της αύξησης του πληθωρισμού στις ΗΠΑ, η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία θα μειωθεί και τα βρετανικά προϊόντα θα γίνουν πιο ανταγωνιστικά σε σύγκριση με τα αμερικανικά.

Στον Πίνακα που ακολουθεί είναι συγκεντρωμένες όλες οι παραπάνω μεταβολές.

Πίνακας 2.4.1. Παράγοντες που προσδιορίζουν την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία.

	ΑΥΞΗΣΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΟΤΙΜΙΑΣ (R)	ΜΕΙΩΣΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΟΤΙΜΙΑΣ (R)
Ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία (e)	ανατίμηση	διολίσθηση
Επίπεδο τιμών στην ξένη χώρα (P_f)	μείωση	αύξηση
Εγχώριο επίπεδο τιμών (P)	αύξηση	μείωση

2.5. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ

Κάθε φορά που αναφερόμαστε στο πρόβλημα της ανισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών δεν εννοούμε το λογιστικό αποτέλεσμα, το οποίο, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, πρέπει να είναι μηδέν, αλλά αναφερόμαστε στα επιμέρους ισοζύγια και ιδιαίτερα στα ισοζύγια τρεχουσών και επισήμων συναλλαγών.

Τα επιμέρους μεγέθη του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών παρουσιάζουν, όπως είδαμε πιο πάνω, είτε ελλείμματα είτε πλεονάσματα. Αυτό συμβαίνει γιατί οι συναλλαγές που καταγράφονται στα επιμέρους ισοζύγια διενεργούνται από

διαφορετικά άτομα ή επιχειρήσεις και κατά συνέπεια μπορεί να επέλθει ισορροπία μόνο κατά τύχη. Οι όροι πλεόνασμα και έλλειμμα, πέραν από τη λογιστική και τη μαθηματική τους έννοια, σχετίζονται, με ό,τι έχει να κάνει με το ισοζύγιο πληρωμών, με τις συνέπειες που έχουν στα συναλλαγματικά αποθέματα και τα αποθέματα χρυσού (Γ. Κώττη, Α. Κώττη, 1995, σ. 87).

Το πρόβλημα που συνεπάγεται μία κατάσταση ανισορροπίας στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, είτε με τη μορφή πλεονάσματος είτε με τη μορφή ελλείμματος που είναι και το πιο ανησυχητικό, έγγειται στους περιορισμούς που θέτει στην άσκηση οικονομικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, τα μακροχρόνια ελλείμματα που παρουσιάζονται στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, απαιτούν τη δημιουργία πλεονάσματος στο ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων, κάτι που ισοδυναμεί με αύξηση των συναλλαγματικών υποχρεώσεων προς το εξωτερικό ή με μείωση των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Η καθαρή εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό όμως, συνεπάγεται αύξηση του εξωτερικού χρέους της χώρας, ενώ και τα συναλλαγματικά αποθέματα δεν είναι απεριόριστα για να καλύπτουν το τυχόν έλλειμμα του ισοζυγίου επισήμων συναλλαγών. Το πρόβλημα επιδεινώνεται όταν εξαντλούνται τα συναλλαγματικά αποθέματα και η χώρα καταφεύγει για δανεισμό σε διεθνείς πιστωτικούς οργανισμούς, με αρκετές αρνητικές συνέπειες στην οικονομική πολιτική της.

Το πρόβλημα ενός πλεονασματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι τελείως διαφορετικό. Στην περίπτωση αυτή δεν είναι απαραίτητος ο δανεισμός από το εξωτερικό, αλλά αντίθετα το πλεόνασμα χρησιμοποιείται για χορήγηση δανείων στο εξωτερικό ή για αύξηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων. Όταν συμβαίνει αυτό για μεγάλο χρονικό διάστημα σημαίνει ότι η χώρα καταναλώνει λιγότερο από όσο παράγει και εξάγει τη δυνητική αυτή κατανάλωση στο εξωτερικό. Η κατάσταση αυτή δεν είναι επιθυμητή διότι τα κεφάλαια που δανείζονται στο εξωτερικό θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στο εσωτερικό αυξάνοντας την παρούσα κατανάλωση των κατοίκων.

2.5.1. Αιτίες ανισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών

Η ανισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών είναι μία κατάσταση σαφώς ανεπιθύμητη για κάθε οικονομία για τους λόγους που αναφέραμε στην προηγούμενη

ενότητα. Οι πηγές προέλευσης μιας τέτοιας κατάστασης διαφοροποιούνται ανάλογα με τη διάρκεια εμφάνισης της ανισορροπίας και την έκτασή της. Στην περίπτωση που τα προβλήματα εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών είναι μικρής χρονικής διάρκειας και έχουν περιορισμένη έκταση, τα αίτια οφείλονται κυρίως σε βραχυχρόνιους ή συγκυριακούς (κυκλικούς) παράγοντες. Ως τέτοιοι θεωρούνται οι φυσικές καταστροφές που επηρεάζουν την παραγωγή, οι εποχιακές διακυμάνσεις των εξαγωγών, η μείωση του εισοδήματος των χωρών με τις οποίες συναλλάσσεται κάθε χώρα, οι πετρελαϊκές κρίσεις που εμφανίζονται κατά καιρούς, με μεγαλύτερες αυτές του 1973 και του 1979, κ.ά. Όταν όμως, τα ελλείμματα ή τα πλεονάσματα που εμφανίζονται στο ισοζύγιο πληρωμών είναι μονιμότερα και μεγαλύτερης έκτασης, τότε τα αίτιά τους εντοπίζονται σε μακροχρόνιους ή διαρθρωτικούς παράγοντες, όπως επί παραδείγματι η μειωμένη ανταγωνιστικότητα των προϊόντων, η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων, η μειωμένη παραγωγικότητα και η τεχνολογική απαξίωση (Ε. Πουρναράκης, 1990, σ. 79).

Σε κάθε περίπτωση, η κατάσταση του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών μιας χώρας αξίζει ιδιαίτερης προσοχής από τους φορείς άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την εξισορρόπηση του ισοζυγίου έχουν άμεση σχέση με τη γενικότερη οικονομική πολιτική που εφαρμόζεται και διαφοροποιούνται ανάλογα με τη φύση των αιτίων που μόλις περιγράψαμε.

2.5.2. Τρόποι εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέραμε τους λόγους για τους οποίους μία χώρα μπορεί να παρουσιάζει τάσεις ανισορροπίας στα επιμέρους μεγέθη του ισοζυγίου πληρωμών της. Το ζήτημα που τίθεται τώρα είναι με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται ή τουλάχιστον επιχειρείται η αντιμετώπιση των ανισορροπιών και ιδιαίτερα του ελλείμματος που αποτελεί σημαντικότερο πρόβλημα.

Σε κάθε περίπτωση, οι προσπάθειες των κυβερνήσεων να καταπολεμήσουν τα χρόνια ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εξαρτώνται άμεσα από το καθεστώς των συναλλαγματικών ισοτιμιών που ισχύει παγκοσμίως. Η υιοθέτηση, κατά καιρούς, διαφορετικών συστημάτων προσδιορισμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών αποσκοπούσε στην εξεύρεση ενός διεθνώς αποδεκτού και συνάμα

αποτελεσματικού τρόπου αντιμετώπισης των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η διαφορά μεταξύ των διαφορετικών αυτών συστημάτων επικεντρώνεται στο βαθμό που είναι απαραίτητη η κρατική παρέμβαση στην αγορά συναλλάγματος, καθώς επίσης και η λήψη ειδικών μέτρων αντιμετώπισης των ελλειμμάτων.

Τα συστήματα των συναλλαγματικών ισοτιμιών που έχουν επικρατήσει κατά καιρούς είναι τέσσερα. Ο κανόνας χρυσού, οι προσαρμοζόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες (κανόνας δολαρίου), οι ελεύθερα κυμαινόμενες ισοτιμίες και οι ελεγχόμενα κυμαινόμενες ισοτιμίες. Τα δύο πρώτα συστήματα στηρίζονται στην ύπαρξη σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, με κάποια περιθώρια διακύμανσης στη δεύτερη περίπτωση, ενώ τα συστήματα των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών και των ελεγχόμενα κυμαινόμενων ισοτιμιών χαρακτηρίζονται από ευκαμψία στη διακύμανση των ισοτιμιών. Ο Πίνακας που ακολουθεί περιέχει τα καθεστάτα των συναλλαγματικών ισοτιμιών που θα εξετάσουμε.

Πίνακας 2.5.2. Καθεστάτα συναλλαγματικών ισοτιμιών

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΙΣΟΤΙΜΙΕΣ	ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΙΣΟΤΙΜΙΩΝ	
	Κανόνας χρυσού	Προσαρμοζόμενες ισοτιμίες
Σταθερές		
Ευκαμπτες	Ελεύθερα κυμαινόμενες ισοτιμίες	Ελεγχόμενα κυμαινόμενες ισοτιμίες

2.5.2.1. Ο κανόνας χρυσού

Το σύστημα αυτό επικράτησε από το 1870 μέχρι και τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Κύρια γνωρίσματά του ήταν ο καθορισμός της νομισματικής μονάδας κάθε χώρας με βάση το χρυσό και η ελεύθερη μετατροπή των νομισμάτων σε χρυσό. Κάθε χώρα μπορούσε να αγοράζει και να πουλάει ποσότητες χρυσού στην καθορισμένη τιμή. Οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των διαφόρων νομισμάτων καθορίζονταν με βάση την τιμή κάθε νομίσματος σε χρυσό και ήταν σταθερές. (Θ. Γεωργακόπουλος, Θ. Λιανός, Θ. Μπένος, Γ. Τσεκούρας, Μ. Χατζηπροκοπίου, Γ.

Χρήστου, 1998, σσ. 557-558). Παραδείγματος χάριν, αν υποθέσουμε ότι η αξία της βρετανικής λίρας ήταν 50 γραμμάρια χρυσού και του δολαρίου 25 γραμμάρια, τότε η συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ λίρας και δολαρίου θα ήταν $1\text{£} = 50/25 = 2\$$.

Με την εφαρμογή του κανόνα χρυσού επιτυγχάνονταν η αποκατάσταση της ισορροπίας στο ισοζύγιο πληρωμών χωρίς να χρειάζεται κυβερνητική παρέμβαση. Ο αυτόματος αυτός μηχανισμός λειτουργούσε ως εξής: Ας υποθέσουμε ότι η Ελλάδα προχωρούσε σε αύξηση των εισαγωγών της από τη Μ. Βρετανία, καθιστώντας το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της ελλειμματικό. Για να καλύψει αυτή την αύξηση θα προχωρούσε σε εξαγωγή χρυσού. Η εξαγωγή χρυσού θα μείωνε τα ελληνικά αποθέματα χρυσού, τη νομισματική κυκλοφορία και εν τέλει το επίπεδο των τιμών των ελληνικών προϊόντων, δεδομένου ότι το επίπεδο των τιμών συνδέονταν άμεσα με την ποσότητα του χρήματος που βρίσκονταν σε κυκλοφορία, η οποία με τη σειρά της καθοριζόταν από το απόθεμα χρυσού κάθε χώρας. Στη Μ. Βρετανία, η εισροή χρυσού από την Ελλάδα θα προκαλούσε αύξηση του αποθέματος χρυσού, αύξηση της ποσότητας χρήματος και του γενικού επιπέδου των τιμών. Στην περίπτωση αυτή, όπως έχουμε ήδη εξετάσει, τα ελληνικά προϊόντα θα γίνονταν πιο ανταγωνιστικά και τα βρετανικά λιγότερο. Επομένως θα αυξάνονταν οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Μ. Βρετανία και θα μειώνονταν οι εισαγωγές βρετανικών προϊόντων από την Ελλάδα. Με αυτό τον τρόπο θα αποκαθίστατο η ισορροπία στο ελλειμματικό ελληνικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στο πλεονασματικό βρετανικό, χωρίς τη μεσολάβηση των κρατικών οικονομικών αρχών.

Ωστόσο, ο κανόνας χρυσού είχε σημαντικές αδυναμίες, οι οποίες οδήγησαν στην εγκατάλειψή του. Οι κυριότερες από αυτές ήταν τρεις. Πρώτον, ο αυτόματος μηχανισμός αποκατάστασης των ανισορροπιών μέσω της αυξομείωσης των τιμών ήταν αργός. Δεύτερον, προκαλούσε καταστάσεις παρατεταμένης ύφεσης ή πληθωρισμού ανάλογα με την κατάσταση του ισοζυγίου πληρωμών, υποτάσσοντας έτσι τις εθνικές οικονομίες στην ανάγκη αντιμετώπισης των ανισορροπιών του ισοζυγίου και τρίτον οι περισσότερες χώρες δεν άφηναν να μεταβληθεί η νομισματική κυκλοφορία ανάλογα με την ποσότητα χρυσού που είχαν στη διάθεσή τους (Γ. Κώττη, Α. Κώττη, 1995, σσ. 96-97).

2.5.2.2. Προσαρμοζόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες

Το σύστημα των προσαρμοζόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών προέκυψε από την ανάγκη της δημιουργίας μιας σταθερής παγκόσμιας οικονομικής τάξης που θα συνέβαλε στην παγκόσμια οικονομική μεγέθυνση και την αποφυγή κρίσεων, όπως αυτή της δεκαετίας του '30. Το σύστημα αυτό υιοθετήθηκε το 1944, στη συνδιάσκεψη του Bretton Woods των ΗΠΑ και διήρκεσε μέχρι το 1973 περίπου. Το σύστημα Bretton Woods άφηνε στις εθνικές οικονομίες μεγάλο βαθμό ελευθερίας για την επιδίωξη εσωτερικών μακροοικονομικών στόχων και ταυτόχρονα διατηρούσε σταθερές τις συναλλαγματικές ισοτιμίες σε ένα εύρος τιμών, με τη διαφορά ότι η μετατρεψιμότητα των νομισμάτων θα βασιζόταν στο δολάριο παρά στο χρυσό. Η επίβλεψη της λειτουργίας του νομισματικού συστήματος ανατέθηκε στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF), το οποίο εκτός των άλλων παρείχε δάνεια σε χώρες που αντιμετώπιζαν δυσχέρειες στο ισοζύγιο πληρωμών τους (R. Gilpin, 1998, σσ 164-177). Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο καθόριζε τα όρια διακύμανσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας κάθε χώρας που ήταν μέλος του εν λόγω συστήματος, ενώ υπήρχε η δυνατότητα μεταβολής της ισοτιμίας υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνονταν η σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών ήταν μέσω της αυξομείωσης των συναλλαγματικών διαθεσίμων. Τη διαδικασία αυτή την περιγράψαμε αναλυτικά στην ενότητα 2.1.2 και δε θα επιμείνουμε περισσότερο.

Στο καθεστώς των προσαρμοζόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών η αντιμετώπιση των ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών γίνεται είτε αυτόματα είτε με τη βοήθεια της διακριτικής κυβερνητικής παρέμβασης. Η αυτόματη αντιμετώπιση των ελλειμμάτων γίνεται μέσω της χρηματοδότησης της υπερβάλλουσας ζήτησης για συνάλλαγμα από τα συναλλαγματικά διαθέσιμα που έχει το κράτος. Η ενέργεια αυτή προκαλεί μείωση της προσφοράς χρήματος, αύξηση των εγχώριων επιτοκίων και κατά συνέπεια και της εισροής κεφαλαίων. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι η μείωση της εγχώριας ζήτησης και της κατανάλωσης και ως εκ τούτου και των εισαγωγών. Συνεπώς, η αντιμετώπιση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών επέρχεται αυτόματα με τη μείωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων.

Αν για οποιοδήποτε λόγο ο αυτόματος μηχανισμός που μόλις περιγράψαμε δεν επαρκεί για την επαναφορά της ισορροπίας στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και με δεδομένο ότι η συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι σταθερές, οι κρατικές αρχές

έχουν τη δυνατότητα να παρέμβουν διακριτικά εφαρμόζοντας ορισμένα μέτρα. Τα μέτρα διακριτικής παρέμβασης που χρησιμοποιούνται και επιδιώκουν την ανακατεύθυνση της ζήτησης προς τα εγχώρια προϊόντα, τη μείωση των εισαγωγών και την προώθηση των εξαγωγών είναι τα ακόλουθα:

1. Επιβολή δασμών. Δασμός είναι ο φόρος που επιβάλλεται στα εισαγόμενα προϊόντα και διακρίνεται σε δασμό επί της αξίας του προϊόντος, σε προκαθορισμένο ή ειδικό δασμό που είναι ένα σταθερό ποσό κατά μονάδα προϊόντος και σε σύνθετο δασμό που είναι συνδυασμός των δύο προηγούμενων μορφών (Θ. Γεωργακόπουλος, Θ. Λιανός, Θ. Μπένος, Γ. Τσεκούρας, Μ. Χατζηπροκοπίου, Γ. Χρήστου, 1998, σ. 537). Με την επιβολή των δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα η τιμή τους αυξάνεται και μειώνεται η ζήτησή τους προς όφελος των εγχώριων.
2. Περιορισμοί στις εισαγωγές (ποσοστώσεις). Οι ποσοστώσεις είναι οι ποσοτικοί περιορισμοί στον όγκο των εισαγωγών σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο που καθορίζεται από την κυβέρνηση (Π. Ρέππας, κεφ. 12, σσ. 27-29).
3. Επιδοτήσεις στις εξαγωγές.
4. Υποτίμηση του νομίσματος. Το μέτρο αυτό εφαρμόζεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Με την υποτίμηση του νομίσματος τα εγχώρια προϊόντα γίνονται φθηνότερα σε ξένο νόμισμα και τα ξένα ακριβότερα. Έτσι μειώνονται οι εισαγωγές και αυξάνονται οι εξαγωγές. Το αποτέλεσμα εξαρτάται από τις ελαστικότητες των εισαγωγών και των εξαγωγών, τα επίπεδα των τιμών και άλλους παράγοντες (Π. Ρέππας, κεφ. 12, σσ. 29-32).
5. Μέτρα περιοριστικής πολιτικής. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την αύξηση των φόρων ή τη μείωση των δημόσιων δαπανών και των μεταβιβαστικών πληρωμών, τα οποία μειώνουν το διαθέσιμο εισόδημα των κατοίκων και συνεπακόλουθα τη ζήτηση εισαγόμενων αγαθών.

2.5.2.3. Ελεύθερα κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες

Η στροφή προς το καθεστώς των ελεύθερα κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών έγινε με σκοπό την αποσύνδεση των αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των

εθνικών οικονομιών και την εδραίωση της εθνικής οικονομικής αυτονομίας. Στο καθεστώς των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών η εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών στηριζόταν στις εγχώριες προσαρμογές της οικονομίας και τα κράτη ήταν υποχρεωμένα να ρυθμίζουν την εγχώρια οικονομική τους δραστηριότητα προς το σκοπό της σταθερότητας της αξίας του εγχώριου νομίσματος (R. Gilpin, 1998, σσ 177-187). Αντίθετα, στο σύστημα των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών η εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών επιτυγχάνεται με την ελεύθερη διακύμανση της ισοτιμίας των διαφόρων νομισμάτων από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης και όχι με τη μεταβολή των εθνικών τιμών των προϊόντων μεταξύ των κρατών (κανόνας χρυσού).

Στα πλεονεκτήματα του συστήματος αυτού συγκαταλέγονται η αυτόματη αντιμετώπιση των ανισορροπιών στο ισοζύγιο πληρωμών, η εξοικονόμηση συναλλαγματικών διαθεσίμων, η αποφυγή χρόνιων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και η απελευθέρωση της κρατικής σταθεροποιητικής πολιτικής.

Το σύστημα των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών παρουσιάζει και ορισμένες πολύ σημαντικές αδυναμίες, οι κυριότερες από τις οποίες είναι η αύξηση του συναλλαγματικού ρίσκου και κόστους των εισαγωγών και των εξαγωγών και η τάση ενίσχυσης των πληθωριστικών πιέσεων.

2.5.2.4. Ελεγχόμενα κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες

Οι ελεγχόμενα κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες αποτελούν ένα σύστημα που συνδυάζει τα πλεονεκτήματα των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών και των προσαρμοζόμενων ισοτιμιών. Εφαρμόστηκε μετά την κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods καθώς η ελεύθερη διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών είχε περιορισμένη εφαρμογή.

Στην περίπτωση αυτή οι Κεντρικές Τράπεζες παρεμβαίνουν στην αγορά συναλλάγματος, με την αγορά ή την πώληση συναλλαγματικών διαθεσίμων, με σκοπό τη βραχυχρόνια εξομάλυνση των διακυμάνσεων των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Σε μακροχρόνιο ορίζοντα όμως, η τιμή του συναλλάγματος διαμορφώνεται

ελεύθερα από τις δυνάμεις της αγοράς, με τα αποτελέσματα που είδαμε στην προηγούμενη ενότητα.

3. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ

Μετά την παρουσίαση των κυριότερων εννοιών του διεθνούς εμπορίου και των μεγεθών που απαρτίζουν το ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών της χώρας μας θα προχωρήσουμε στην αναλυτική παρουσίαση της διαχρονικής εξέλιξης του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών κατά την περίοδο 1948-2001.

Η ανάλυση που θα ακολουθήσει δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στην επιφανειακή εξέταση των μεγεθών που απαρτίζουν το ελληνικό ισοζύγιο πληρωμών, αλλά επεκτείνεται ακόμα παραπέρα δίνοντας έμφαση στην εξέλιξη του μεγέθους και της διάρθρωσης των επιμέρους ισοζυγίων, στην πορεία ορισμένων σημαντικών δευκτών του ισοζυγίου πληρωμών και στην ανάλυση των οικονομικών και πολιτικών αιτίων που διαμόρφωσαν την εικόνα του ισοζυγίου πληρωμών κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου.

Για την καλύτερη ανάλυση της εξέλιξης του ισοζυγίου πληρωμών η εξεταζόμενη περίοδος έχει χωριστεί σε 7 χρονικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τα έτη από το 1948 μέχρι το 1952, η δεύτερη περίοδος εκτείνεται από το 1953 μέχρι το 1966, η τρίτη περίοδος από το 1967 μέχρι το 1974, η τέταρτη περίοδος από το 1975 μέχρι το 1980, η πέμπτη περίοδος από το 1981 μέχρι το 1990, η έκτη περίοδος από το 1991 μέχρι το 1998 και η έβδομη και τελευταία περίοδος από το 1999 μέχρι και το 2001. Η κατηγοριοποίηση αυτή ακολουθεί ορισμένα βασικά οικονομικά και πολιτικά χαρακτηριστικά των ετών που αποτελούν καθεμία από τις περιόδους αυτές, όσον αφορά στην ελληνική πραγματικότητα, αλλά και τη διεθνή οικονομική κατάσταση. Η πορεία, άλλωστε, του ισοζυγίου πληρωμών ακολουθεί τη γενικότερη οικονομική συγκυρία τόσο στην Ελλάδα όσο και σε διεθνές επίπεδο.

3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1948-2001

Το βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας σε σχέση με τις εξωτερικές της συναλλαγές είναι η εξάρτησή της από το εξωτερικό. Οι κυριότερες αιτίες αυτού του φαινομένου είναι το μικρό μέγεθος της ελληνικής οικονομίας, η έλλειψη ορισμένων βασικών πρώτων υλών και ιδιαίτερα των υγρών καυσίμων, η

μικρή βιομηχανική ανάπτυξη και η περιορισμένη εξαγωγική δραστηριότητα, αποτέλεσμα της χαμηλής ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων.

Οι εξωτερικές συναλλαγές της χώρας μας, όπως αυτές παρουσιάζονται στο ισοζύγιο πληρωμών χαρακτηρίζονται από ορισμένες αδυναμίες, η πλειονότητα των οποίων έχουν διαρθρωτικό χαρακτήρα. Τα κυριότερα προβλήματα του εξωτερικού εμπορίου της χώρας μας, όπως φαίνεται από τους Πίνακες 3.1 και 3.14, είναι τα ακόλουθα:

1. Το εμπορικό ισοζύγιο είναι μονίμως ελλειμματικό καθ'όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου. Αυτό οφείλεται στην αύξηση των εισαγωγών με ρυθμούς μεγαλύτερους από τους αντίστοιχους των εξαγωγών. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου επιδεινώθηκε σημαντικά τα έτη 1973, 1979, 1985, 1989, 1990, 1995 και 2000 εξαιτίας της μεγάλης αύξησης των εισαγωγών που προκλήθηκε από δυσμενείς εξωτερικούς παράγοντες (πετρελαϊκές κρίσεις το 1973 και το 1979) και από επεκτατική εσωτερική οικονομική πολιτική. Το εμπορικό έλλειμμα έφτασε στα υψηλότερα επίπεδα το 1996, αγγίζοντας τα 18.366 εκατ. δολ. και το 2000 όπου έφτασε τα 21.927,5 εκατ. ευρώ.
2. Την ίδια αρνητική εικόνα παρουσιάζει και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο κινείται μονίμως ελλειμματικά, με εξαίρεση την περίοδο 1949-1953 και το 1955. Η ελλειμματικότητα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι αποτέλεσμα του αρνητικού εμπορικού ισοζυγίου, το έλλειμμα του οποίου δεν μπορεί να καλυφτεί από το πλεονασματικό ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών. Σημαντικοί σταθμοί της πορείας του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αποτέλεσαν τα έτη 1973, 1979, 1985, 1995, 1996 και 2000.

Παράλληλα, η εικόνα του ισοζυγίου πληρωμών δεν είναι σε όλα τα μεγέθη της ελλειμματική. Συγκεκριμένα θετική εικόνα παρουσιάζουν:

1. Το ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών. Η πλεονασματικότητα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών οφείλεται στην ύπαρξη ορισμένων συγκριτικών πλεονεκτημάτων της ελληνικής οικονομίας, τα οποία είναι (Δ. Μαρούλης, 1992, σσ. 102-103):⁷

⁷ Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της ελληνικής οικονομίας οφείλονται κυρίως σε ιστορικούς και γεωγραφικούς λόγους και όχι σε κάποια συγκροτημένη οικονομική πολιτική.

- Το μεγάλο μερίδιο της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας σε διεθνές επίπεδο, το οποίο επιτρέπει την εισροή στη χώρα μας μεγάλων ποσών ναυτιλιακού συναλλάγματος.
- Η ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας αποτέλεσε μία επιπλέον πηγή προσφοράς συναλλάγματος, εξαιρετικά σημαντική για την κάλυψη του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου.
- Η μετανάστευση τριών περίπου εκατομμυρίων Ελλήνων, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, σε χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής είχε ως αποτέλεσμα την εισροή σημαντικών ποσών συναλλάγματος με τη μορφή μεταναστευτικών εμβασμάτων προς τις οικογένειές τους.
- Η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981 συνέβαλε στη διατήρηση του πλεονάσματος του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών στα ίδια επίπεδα, καθώς από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 το μερίδιο του ναυτιλιακού και του μεταναστευτικού συναλλάγματος στο ισοζύγιο των αδήλων συναλλαγών παρουσιάζει διαρκή μείωση.

Το ισοζύγιο των αδήλων συναλλαγών εμφανίζεται σε γενικές γραμμές θετικό και αυξανόμενο σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, με εξαίρεση την περίοδο 1983-1986, κατά την οποία το πλεόνασμα του ισοζυγίου εμφάνισε μείωση.

2. Το ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων. Η ύπαρξη πλεονάσματος στο λογαριασμό κεφαλαίων είναι αποτέλεσμα (Δ. Μαρούλης, 1992, σ. 103):

- Της γενικότερης οικονομικής πολιτικής που ευνοεί την προσέλκυση κεφαλαίων από το εξωτερικό.
- Του δημόσιου δανεισμού, όταν αυτός είναι απαραίτητος.
- Της σημαντικής οικονομικής βοήθειας από τις ΗΠΑ προς τη χώρα μας που έλαβε χώρα τη δεκαετία του 1950 (σχέδιο Marsall).
- Της δραστηριοποίησης πολλών ελληνικών τεχνικών εταιριών στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής την περίοδο 1975-1980, αντισταθμίζοντας, ως ένα βαθμό, την απώλεια συναλλάγματος που προκάλεσαν οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979.

Εξέλιξη των βασικών μεγεθών του Ισοζυγίου Πληρωμών της Ελλάδας κατά την περίοδο 1948-1998

(τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

Χρόνος	Εξωτερικό	Εξωτερικό	Εξωτερικό	Εξωτερικό	Εξωτερικό	Εξωτερικό	Εξωτερικό	Εξωτερικό	Εξωτερικό
1948	89,4	390,9	-301,5	248,7	23,6	225,1	-76,4	54,3	50,3
1949	83,4	367,6	-284,2	301,9	14,4	287,5	3,3	3,0	48,6
1950	85,1	397,7	-312,6	345,7	19,0	326,7	14,1	5,3	54,4
1951	101,9	431,6	-329,7	354,9	17,9	337,0	7,3	5,3	56,2
1952	114,3	274,7	-160,4	201,8	22,8	179,0	18,6	6,8	71,9
1953	134,1	243,3	-109,2	174,0	23,4	150,6	41,4	14,8	120,6
1954	161,0	328,4	-167,4	182,4	30,1	152,3	-15,1	30,9	131,5
1955	206,5	364,2	-157,7	214,5	36,0	178,5	20,8	33,8	186,8
1956	209,6	464,7	-255,1	253,1	39,4	213,7	-41,4	43,9	190,1
1957	222,8	508,3	-285,5	258,8	49,7	209,1	-76,4	65,4	178,9
1958	242,8	509,3	-266,5	240,7	47,7	193,0	-73,5	67,0	161,7
1959	212,5	449,1	-236,6	278,3	54,9	223,4	-13,2	67,5	222,6
1960	208,6	504,7	-296,1	315,8	65,5	250,3	-45,8	46,4	238,5
1961	234,3	564,9	-330,6	357,2	76,1	281,1	-49,5	87,7	265,5
1962	242,6	640,3	-397,7	435,3	87,6	347,7	-50,0	109,1	284,9
1963	295,9	730,2	-434,3	497,2	99,0	398,2	-36,1	103,0	292,8
1964	308,4	867,8	-559,4	517,4	129,3	388,1	-171,3	170,6	281,2
1965	330,9	1.022,2	-691,3	561,0	136,8	424,2	-267,3	221,3	250,2
1966	403,5	1.146,5	-743,0	638,6	154,6	484,0	-259,0	260,1	276,6
1967	452,6	1.155,6	-703,0	662,5	184,0	478,5	-224,5	173,8	286,1
1968	464,9	1.244,4	-779,5	720,8	194,2	526,6	-252,9	263,3	321,9
1969	530,3	1.429,1	-898,8	791,3	240,7	550,6	-348,2	313,2	317,0
1970	612,2	1.704,9	-1.092,7	951,0	266,9	684,1	-408,6	373,3	310,1
1971	624,8	1.945,2	-1.320,4	1.293,5	317,3	976,2	-344,2	478,1	506,8
1972	835,4	2.441,3	-1.605,9	1.606,5	402,1	1.204,4	-401,5	840,5	1.031,9
1973	1.230,5	4.047,2	-2.816,7	2.195,9	570,3	1.625,6	-1.191,5	1.034,5	1.048,3

Πίνακας 3.1 (συνέχεια)

1974	1.774,1	4.659,4	-2.885,3	2.460,5	720,4	1.740,1	-1.145,2	924,3	936,7
1975	2.029,9	5.072,2	-3.042,3	2.850,3	764,7	2.085,6	-956,7	1.015,3	1.112,2
1976	2.227,5	5.560,5	-3.333,0	3.187,8	786,8	2.401,0	-932,0	929,3	1.029,0
1977	2.522,4	6.425,1	-3.902,7	3.700,1	876,9	2.823,2	-1.079,5	1.328,3	1.207,5
1978	2.998,5	7.341,3	-4.342,8	4.421,6	1.037,7	3.383,9	-958,9	1.347,9	1.477,1
1979	3.932,0	10.109,8	-6.177,8	5.663,1	1.366,7	4.296,4	-1.881,4	1.542,1	1.518,4
1980	4.093,9	10.903,4	-6.809,5	6.159,4	1.566,0	4.593,4	-2.216,1	2.270,5	1.516,9
1981	4.771,3	11.468,1	-6.696,8	6.482,0	2.206,2	4.275,8	-2.421,0	1.935,7	1.188,6
1982	4.141,3	10.068,2	-5.926,9	6.097,6	2.055,8	4.041,8	-1.885,1	1.778,9	1.011,2
1983	4.105,4	9.491,3	-5.385,9	5.529,2	2.019,2	3.510,0	-1.875,9	2.303,4	1.041,7
1984	4.394,0	9.744,8	-5.350,8	5.288,7	2.068,0	3.220,7	-2.130,1	2.477,2	1.103,1
1985	4.293,2	10.561,1	-6.267,9	5.260,5	2.268,3	2.992,2	-3.275,7	3.148,6	1.734,1
1986	4.512,5	10.198,3	-5.685,8	6.511,7	2.598,0	3.913,7	-1.772,1	2.095,9	2.359,9
1987	5.613,6	12.556,1	-6.942,5	8.566,6	2.843,3	5.723,3	-1.219,2	1.802,1	3.738,1
1988	5.933,6	13.564,7	-7.631,1	10.099,0	3.425,0	6.674,0	-957,1	2.031,5	4.590,8
1989	5.994,4	15.114,7	-9.120,3	10.281,2	3.734,0	6.547,2	-2.573,1	2.766,5	4.172,4
1990	6.364,8	18.692,5	-12.327,7	13.040,8	4.274,8	8.766,0	-3.561,7	3.762,2	4.294,2
1991	6.797,1	19.104,6	-12.307,5	15.353,8	4.566,7	10.787,1	-1.520,4	3.424,6	6.046,0
1992	6.008,8	19.902,0	-13.893,2	17.240,0	5.450,6	11.811,9	-2.081,3	2.565,6	5.588,0
1993	5.034,3	17.615,5	-12.581,2	17.023,1	5.158,2	11.864,9	-716,3	4.400,0	8.693,9
1994	5.218,9	18.741,7	-13.522,8	18.762,2	5.366,0	13.396,2	-121,6	6.903,4	15.431,6
1995	5.782,8	22.928,6	-17.145,8	20.770,4	6.475,0	14.295,4	-2.850,4	3.161,8	15.735,6
1996	5.769,9	24.135,5	-18.365,6	20.444,1	6.617,7	13.826,4	-4.539,2	8.657,4	19.177,3
1997	5.373,3	23.644,1	-18.270,8	19.967,5	6.540,3	13.427,2	-4.843,6	111,9	13.336,5
1998	5.566,1	23.246,9	-17.680,7	21.798,5	7.750,0	14.036,8	-3.644,1	8.527,6	18.191,2

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο

¹ Αναθεωρημένα στοιχεία (περιλαμβάνεται η κατηγορία "βοήθεια-επανορθώσεις-αποζημιώσεις" που προηγουμένως ανήκε στην εισροή κεφαλαίων)

² Αναθεωρημένα στοιχεία (δεν περιλαμβάνεται η κατηγορία "βοήθεια-επανορθώσεις-αποζημιώσεις")

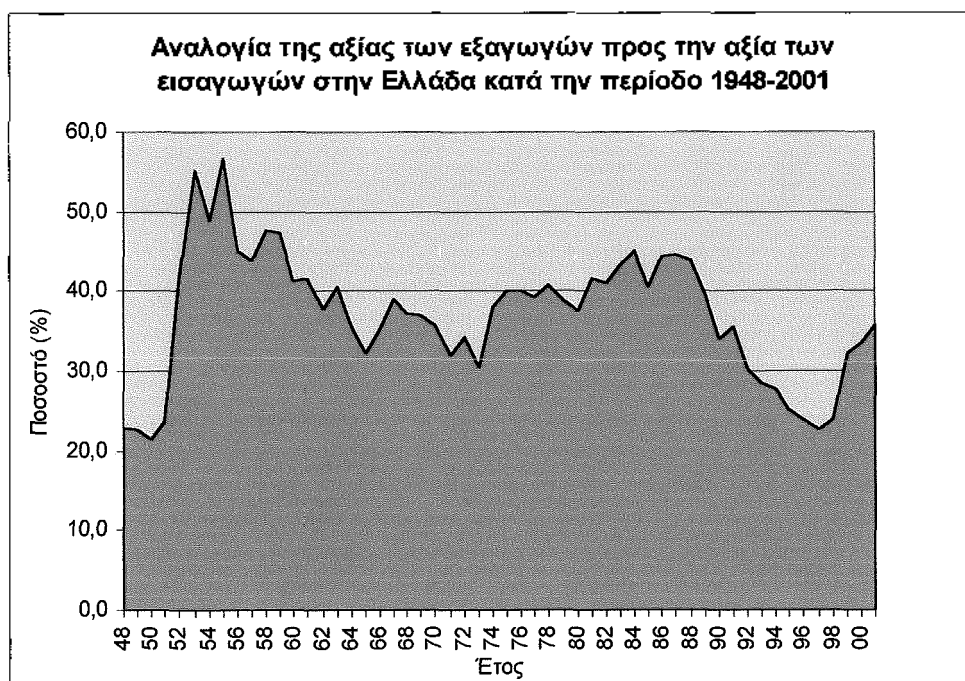
3.1.1. Εμπορικό ισοζύγιο

Όπως αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού μεταπολεμικού ισοζυγίου πληρωμών είναι η ύπαρξη μεγάλων ελλειμμάτων στο εμπορικό ισοζύγιο.

Στον Πίνακα 3.2 είναι συγκεντρωμένοι ορισμένοι βασικοί δείκτες του ελληνικού εμπορικού ισοζυγίου που αντικατοπτρίζουν την προβληματικότητά του και καταδεικνύουν το γεγονός ότι το ισοζύγιο πληρωμών αποτελούσε και αποτελεί, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο, τροχοπέδη στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας μας. Από τα δεδομένα του Πίνακα 3.2 μπορούμε να εξάγουμε τα εξής συμπεράσματα:

1. Το ποσοστό κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές είναι χαμηλό και κυμαίνεται από 21,4% το 1950 έως 56,7% το 1955. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από το τέλος της δεκαετίας του 1980 μέχρι και το 1998 ο βαθμός κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές μειώθηκε με αργούς, αλλά σταθερούς ρυθμούς. Ο βαθμός κάλυψης των δαπανών για εισαγωγές από τις εισπράξεις από εξαγωγές κατά την περίοδο 1948-2001 παρουσιάζεται στο παρακάτω Διάγραμμα.

Διάγραμμα 3.1.1

Πηγή: Πίνακας 3.2

2. Οι όροι εμπορίου χειροτέρευσαν μετά το 1970, ιδιαίτερα τα έτη 1974, 1979, 1984 και 1997. Σημαντική βελτίωση παρατηρούμε τα έτη 1955, 1963 και 1994. Όταν βελτιώνονται οι όροι εμπορίου μπορούμε να εισάγουμε την ίδια ποσότητα αγαθών από το εξωτερικό εξάγοντας μικρότερη ποσότητα εγχώριων αγαθών απ' ό,τι προηγουμένως (Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη, 1981, σ. 394).
3. Τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές της χώρας μας ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) αυξάνονται συνεχώς, με μια τάση σταθεροποίησης τη δεκαετία του 1990. Η μεταξύ τους διαφορά κυμαίνεται από 5,4 ποσοστιαίες μονάδες που ήταν το 1980 μέχρι 11,7 ποσοστιαίες μονάδες το 1985.

Το εμπορικό έλλειμμα είναι αποτέλεσμα τριών βασικών διαρθρωτικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας. Πρώτον, η εγχώρια παραγωγή αδυνατεί να ικανοποιήσει την αυξανόμενη εσωτερική ζήτηση, με αποτέλεσμα να καταφεύγει η χώρα μας σε εισαγωγές, κατά κύριο λόγο κεφαλαιουχικών και βιομηχανικών ειδών κατανάλωσης (Π. Κορλίρας, 1985, σ. 19). Δεύτερον, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από μικρό μέγεθος, κάτι που την καθιστά ευάλωτη στις επιδράσεις των δυσμενών διεθνών οικονομικών διαταραχών (Π. Κορλίρας, 1985, σ. 19). Τρίτον, η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων είναι αρκετά χαμηλή, με αποτέλεσμα να είναι αρκετά χαμηλός ο βαθμός διείσδυσης των ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό. Αναμφίβολα, οι αιτίες της ανεπαρκούς αυτής διείσδυσης είναι η χαμηλή ποιότητα των ελληνικών προϊόντων, το υψηλό τους κόστος που είναι αποτέλεσμα της έλλειψης εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων, των μικρών σχετικά επενδύσεων και των υψηλών ρυθμών πληθωρισμού, ιδιαίτερα μετά το 1979 και η χαμηλή εισοδηματική ελαστικότητα των αγροτικών προϊόντων που εξάγουμε κατά κύριο λόγο (Θ. Παπαηλίας, 1996, σ. 65).

Όσον αφορά στις εξαγωγές, αυτές αποτελούνται από βασικά προϊόντα, προϊόντα δηλαδή που βρίσκονται στο πρώτο στάδιο της κατεργασίας τους, τρόφιμα και ποτά, κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, υποδήματα, έτοιμα ενδύματα, μη επεξεργασμένες πρώτες ύλες και μεταποιημένα προϊόντα, η συμμετοχή των οποίων αυξήθηκε θεαματικά μετά το 1970 και ιδίως τις δεκαετίες του 1980 και του 1990. Επίσης η συμμετοχή στο σύνολο των εξαγωγών ορισμένων παραδοσιακών προϊόντων, όπως είναι ο καπνός, το βαμβάκι, οι σταφίδες και το σιδηρονικέλιο μειώθηκε σημαντικά μετά το 1980 (Δ. Μαρούλης, 1991, σ. 89). Αξίζει να σημειωθεί

ότι η διάρθρωση των εξαγωγών κατά την περίοδο 1954-1997 μεταβλήθηκε σημαντικά. Ενώ μέχρι το 1980 περίπου, οι κύριοι εξαγωγικοί κλάδοι της ελληνικής οικονομίας ήταν τα τρόφιμα και ποτά, ο καπνός, οι πρώτες ύλες και τα ημικατεργασμένα προϊόντα, τις τελευταίες δύο δεκαετίες τα βιοτεχνικά και βιομηχανικά προϊόντα και τα πετρελαιοειδή συμμετέχουν στο μεγαλύτερο ποσοστό της αξίας των εξαγωγών (60% κατά μέσο όρο). Τα παραπάνω διαφαίνονται στον Πίνακα 3.3, όπου παρουσιάζεται λεπτομερικά η εξέλιξη του μεγέθους και της διάρθρωσης των ελληνικών εξαγωγών. Επιπροσθέτως, οι κύριοι τομείς της εξαγωγικής δραστηριότητας της χώρας μας αντιμετωπίζουν χαμηλή ζήτηση στις διεθνείς αγορές, διατηρώντας τις ελληνικές εξαγωγές σε χαμηλά επίπεδα.

Η διάρθρωση αυτή των εξαγωγών οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην κρατική πολιτική προστατευτισμού που εφαρμόστηκε σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Αποτέλεσμα του προστατευτισμού ήταν να ευνοηθούν σημαντικά ορισμένοι κατεξοχήν παραδοσιακοί κλάδοι και να υποστούν αρνητικές συνέπειες οι κλάδοι που παράγουν κεφαλαιουχικά προϊόντα (Δ. Μαρούλης, 1991, σ. 99). Η πολιτική αυτή στόχευε περισσότερο στην υποκατάσταση των εισαγωγών και λιγότερο στην προώθηση των εξαγωγών, αποτέλεσμα του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης και εκβιομηχάνισης που εφαρμόστηκε από τις μεταπολεμικές κυβερνήσεις.

Η γεωγραφική κατανομή των ελληνικών εξαγωγών είναι προσανατολισμένη πρωτίστως προς την Ευρώπη και δευτερευόντως προς τις υπόλοιπες χώρες. Όπως παρατηρούμε από τον Πίνακα 3.4, το μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκε κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες περίπου στη διάρκεια της περιόδου 1958-1997. Από τις χώρες της ΕΕ, η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία αποτελούν τους κύριους εισαγωγείς των ελληνικών προϊόντων, ενώ η διείσδυσή μας στις τρίτες χώρες δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχής. Παρατηρούμε, επομένως, ότι η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ αύξησε τις εξαγωγικές δυνατότητες της χώρας μας προς τα κράτη-μέλη της, όχι όμως στο βαθμό που το πέτυχαν η Ισπανία και η Πορτογαλία μετά την είσοδό τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Β. Πατσουράτης, στο Α. Κιντής, 1997, σσ. 459-460).

Πίνακας 3.4. Ποσοστιαία γεωγραφική κατανομή των ελληνικών εξαγωγών

Βέλγιο και Λουξεμβούργο	1,0	1,3
Δανία	0,2	0,6
Γερμανία	20,5	25,2
Ισπανία	0,2	1,2
Γαλλία	12,8	6,0
Ιρλανδία	0,4	0,7
Ιταλία	6,0	10,8
Ολλανδία	2,0	2,5
Πορτογαλία	0,3	0,3
Ηνωμένο Βασίλειο	7,6	7,7
Σύνολο χωρών ΕΕ	51,0	56,2
ΗΠΑ	13,6	15,8
Αναπτυσσόμενες χώρες	7,2	12,3
Λουπές χώρες	28,2	15,5
Σύνολο	100,0	100,0

Πηγή: Β. Πατσουράτης, σχόλιο στην εργασία του Ι. Χαλικιά, στο Α. Κιντής, Το Παρόν και το Μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας, Αθήνα 1997 και Τράπεζα της Ελλάδος.

Οι εισαγωγές ακολουθούν μία συνεχή αυξητική τάση σε όλη τη διάρκεια της περιόδου. Χαρακτηριστικό του ανοίγματος των εισαγωγών είναι η σχέση εισαγωγών προς ΑΕΠ που από 16,1% το 1961, αυξάνεται σε 24,6% το 1973 και καταλήγει στο 33,1% το 1992.

Η διάρθρωση των εισαγωγών δεν παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 3.5, η χώρα μας εισάγει σε μεγάλες ποσότητες βιομηχανικά και κεφαλαιουχικά αγαθά (πάνω από το 50% κατά μέσο όρο της συνολικής δαπάνης), καθώς επίσης τρόφιμα και πρώτες ύλες. Η δαπάνη για εισαγωγές καυσίμων και λιπαντικών αυξήθηκε σημαντικά τη δεκαετία του 1970 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980, εξαιτίας της ανατίμησης της τιμής του πετρελαίου, ενώ περιορίστηκε στη συνέχεια με τη μείωση της τιμής του πετρελαίου. Οι κλάδοι των τροφίμων και των πρώτων υλών εμφανίζουν διαχρονικά μία τάση μείωσης της συμμετοχής τους στη συνολική δαπάνη για εισαγωγές, ενώ η μείωση της επενδυτικής δραστηριότητας σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση των εισαγωγών κεφαλαιουχικών αγαθών και πρώτων υλών την περίοδο αυτή. Η συγκεκριμένη αυτή διάρθρωση των εισαγωγών και η συνεχής διόγκωση του όγκου

και της αξίας τους έχουν τις ρίζες τους στους εξείς παράγοντες (Κ. Βαϊτσος-Τ. Γιαννίτσης, 1987, σσ. 52-54):

1. Στην εξάρτηση της χώρας μας από εισαγωγές βιομηχανικών και κεφαλαιουχικών αγαθών, εξαιτίας του χαμηλού βαθμού καθετοποίησης της ελληνικής βιομηχανίας και των ασθενών διακλαδικών διασυνδέσεων παραγωγής.
2. Στο μικρό μέγεθος των ελληνικών βιομηχανικών μονάδων που δεν μπορούν να ανταποκριθούν στον εσωτερικό και διεθνή ανταγωνισμό.
3. Στην εξειδίκευση της ελληνικής παραγωγής σε παραδοσιακές δραστηριότητες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από στάσιμη ζήτηση διεθνώς και από ισχυρό ανταγωνισμό από τρίτες χώρες.
4. Στην τεχνολογική εξάρτηση της χώρας μας από το εξωτερικό.
5. Στην κατάργηση σημαντικών μέτρων ενίσχυσης της εγχώριας παραγωγής μετά την ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ το 1981, συμβάλλοντας έτσι στην επέκταση των εισαγωγών.

Εξέλιξη ορισμένων δεικτών του Ισοζυγίου Πληρωμών της Ελλάδας κατά την περίοδο 1948-2001

Έτος	Εξαγωγές Εισαγωγές (Βαθμιαία κατάληψη) (1)	Δείκτης ποσοστού εισαγωγών (Pm) (2)		Δείκτης ποσοστού εξαγωγών (Px) (3)		Όροι εμπόρου Εισαγωγών/Εξαγωγών (4)		Λοιπός πρωτογενής Λογισμικός Πόρος (5)	Ποσοστό πρωτογενούς Λογισμικού του εμπορικού ισοζυγίου (6)	Καθαρή επίδοση ισολογισμών κεφαλαίων/Ι σοζυγίου τρεχουσών (7)	Χρεολύσια/ Επίδοση κεφαλαίων (8)	Εξαγωγές πληρωμών και υπηρεσιών ως % του ΑΕΠ (9)	Εισαγωγές πληρωμών και υπηρεσιών ως % του ΑΕΠ (10)	Εξωτερικά τρεχουσών συναλλαγών ως % του ΑΕΠ (11)
		Έτος Βασή- 1987 (1987)	Έτος Βασή- 1991 (1991)	Έτος Βασή- 1987 (1987)	Έτος Βασή- 1991 (1991)	Έτος Βασή- 1987 (1987)	Έτος Βασή- 1991 (1991)							
	%							%	%	%	%	%	%	%
1948	22,9	-	-	-	-	-	-	9,5	74,7	-	18,2	-	-	-
1949	22,7	-	-	-	-	-	-	4,8	101,2	-	58,3	-	-	-
1950	21,4	-	-	-	-	-	-	5,5	104,5	-	25,4	-	-	-
1951	23,6	7,6	-	8,9	-	117,1	-	5,0	102,2	-	11,7	-	-	-
1952	41,6	7,7	-	8,4	-	109,1	-	11,3	111,6	-	27,7	-	-	-
1953	55,1	11,6	-	12,5	-	107,8	-	13,4	137,9	-	20,0	-	-	-
1954	49,0	13,7	-	15,1	-	110,2	-	16,5	91,0	-	9,1	-	-	-
1955	56,7	13,7	-	16,6	-	121,2	-	16,8	113,2	-	8,6	-	-	-
1956	45,1	14,4	-	17,9	-	124,3	-	15,6	83,8	101,7	10,6	-	-	-
1957	43,8	14,7	-	17,4	-	118,4	-	19,2	73,2	86,8	5,2	-	-	-
1958	47,7	13,5	-	17,1	-	126,7	-	19,8	72,4	81,1	5,0	-	-	-
1959	47,3	13,6	-	15,6	-	114,7	-	19,7	94,4	347,7	5,9	-	-	-
1960	41,3	13,3	-	15,3	-	115,0	-	20,7	84,5	106,8	32,4	-	-	-
1961	41,5	13,0	-	15,3	-	117,7	-	21,3	85,0	108,5	9,1	9,1	16,1	-
1962	37,9	12,9	-	15,6	-	120,9	-	20,1	87,4	199,4	9,2	9,5	16,5	-
1963	40,5	12,9	-	17,9	-	138,8	-	19,9	91,7	303,0	13,7	9,8	17,6	-
1964	35,5	13,3	-	17,7	-	133,1	-	25,0	69,4	78,0	8,8	9,0	18,6	-
1965	32,4	13,5	-	17,3	-	128,1	-	24,4	61,4	66,2	7,8	8,8	19,9	-
1966	35,2	13,7	-	17,8	-	129,9	-	24,2	65,1	71,1	7,5	11,0	18,4	-
1967	39,2	13,6	-	17,4	-	127,9	-	27,8	68,1	61,8	21,7	10,4	17,7	-
1968	37,4	13,7	-	17,0	-	124,1	-	26,9	67,6	80,9	18,6	9,4	18,0	-
1969	37,1	13,7	-	17,2	-	125,5	-	30,4	61,3	62,8	20,0	9,5	18,3	-
1970	35,9	14,3	-	17,6	-	123,1	-	28,1	62,6	89,3	18,2	9,9	18,1	-
1971	32,1	14,8	-	17,7	-	119,6	-	24,5	73,9	121,3	18,6	10,1	18,0	-
1972	34,2	16,1	-	18,4	-	114,3	-	25,0	75,0	156,1	15,8	11,4	19,6	-
1973	30,4	19,2	-	24,0	-	125,0	-	26,0	57,7	57,9	14,3	13,9	24,6	-

Έτος	Εξαγωγές Εισαγωγές (Βασικό κατάστημα)	Δείκτης μέσης αξίας εξαγωγών (Ρμ)		Δείκτης μέσης αξίας εισαγωγών (Ρμ)		Όρος εμπορίου (Ρμ/Ρμ) x 100		Αδρές εξαγωγές/ αδρές εισαγωγές	Αδρές εξαγωγές/ αδρές εισαγωγές του εμπορίου του εμπορίου	Καθαρή εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων σε % του παραγωγών	Χρεώματα/ Εισροή κεφαλαίων (8)	Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως % του ΑΕΠ	Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως % του ΑΕΠ	Ελλειμμα παραγωγών συναλλαγών ως % του ΑΕΠ
	(1)	Έτος Βασικό 1987	Έτος Βασικό 1991	Έτος Βασικό 1987	Έτος Βασικό 1991	Έτος Βασικό 1987	Έτος Βασικό 1991							
	%							%	%	%	%	%	%	%
1974	38,1	27,9	-	31,2	-	111,8	-	29,3	60,3	50,5	16,3	15,0	24,7	-
1975	40,0	33,2	-	34,7	-	104,5	-	26,8	68,6	85,9	25,6	15,9	26,1	-3,9
1976	40,1	37,0	-	38,0	-	102,7	-	24,7	72,0	104,5	27,2	16,4	25,1	-3,5
1977	39,3	38,8	-	41,7	-	107,5	-	23,7	72,3	105,8	22,6	15,6	24,5	-3,4
1978	40,8	43,1	-	44,1	-	102,3	-	23,5	77,9	113,6	21,1	16,2	24,0	-2,6
1979	38,9	51,6	-	48,9	-	94,8	-	24,1	69,5	68,9	22,3	16,0	24,5	-4,1
1980	37,5	69,6	-	67,6	-	97,1	-	25,4	67,5	69,0	18,0	20,0	25,4	-4,5
1981	41,6	80,2	-	83,3	-	103,9	-	34,0	63,8	49,6	24,8	19,7	25,6	-5,4
1982	41,1	100,0	-	100,0	-	100,0	-	33,7	68,2	34,4	28,5	17,7	27,4	-4,1
1983	43,3	115,7	-	120,1	-	103,8	-	36,5	65,2	49,7	23,3	19,6	29,8	-4,5
1984	45,1	144,0	-	136,7	-	94,9	-	39,1	60,2	40,3	24,1	21,7	29,9	-5,2
1985	40,7	168,9	56,2	158,7	52,8	94,0	-	43,1	47,7	26,1	21,5	21,3	33,0	-8,1
1986	44,2	187,8	62,5	170,5	56,7	90,8	-	39,9	68,8	47,2	33,7	22,6	31,3	-3,8
1987	44,7	183,5	61,0	182,3	60,7	99,3	-	33,2	82,4	123,8	54,0	24,8	32,1	-2,2
1988	43,7	225,6	75,0	220,7	73,4	97,8	-	33,9	87,5	191,1	51,8	24,0	30,5	-1,5
1989	39,7	252,4	83,9	254,0	84,5	100,6	-	36,3	71,8	66,5	40,6	23,2	32,2	-3,9
1990	34,1	275,0	91,5	276,1	91,9	100,4	-	32,8	71,1	75,0	38,2	21,7	32,8	-4,2
1991	35,6	300,7	100,0	300,5	100,0	-	100,0	29,7	87,6	165,2	52,9	22,6	33,1	-1,8
1992	30,2	-	100,8	-	97,7	-	96,9	31,6	85,0	139,1	67,0	23,3	33,1	-2,1
1993	28,6	-	102,0	-	100,3	-	98,3	30,3	94,3	225,4	53,2	22,0	32,2	-0,9
1994	27,8	-	100,7	-	111,6	-	110,8	28,6	99,1	-	37,3	23,0	32,2	-0,2
1995	25,2	-	102,4	-	112,4	-	109,8	31,2	83,4	-	67,1	23,0	30,6	-2,4
1996	23,9	-	107,9	-	118,3	-	109,6	32,4	75,3	-	57,2	-	-	-3,7
1997	22,7	-	115,0	-	113,2	-	98,4	32,8	73,5	-	-	-	-	-4,0
1998	23,9	-	112,3	-	104,9	-	93,4	35,6	79,4	-	-	-	-	-3,0
1999	32,2	-	111,6	-	104,2	-	93,4	51,2	71,6	-	-	-	-	-4,1
2000	33,6	-	-	-	-	-	-	55,9	61,8	-	-	-	-	-6,9
2001	35,7	-	-	-	-	-	-	58,0	62,1	-	-	-	-	-6,2

Πηγή: Στήλες (2), (3), (4), ΕΣΥΕ, Δελτίο Στατιστικής Εξωτερικού Εμπορίου. Στήλες (9), (10) και (11), ΕΣΥΕ, Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδας. Στήλες (1), (5), (6) πίνακας 3.1.

Στήλη (7), πίνακες 3.1, 3.8, 3.9. Στήλη (8), πίνακες 3.8, 3.9

Εξέλιξη του μεγέθους και της διάρθρωσης των ελληνικών εξαγωγών κατά την περίοδο 1954-1997

(τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

Έτος	Γροσσίνο και τιμή		Καθαρό		ημι-απεργασμένα προϊόντα		Ορυκτά και μεταλλεύματα		Παραποίηση		Βιομηχανικά προϊόντα		Αυτοπαραγωγή		Σύνολο	
	Απόδοση τιμή	τιμή	Απόδοση τιμή	τιμή	Απόδοση τιμή	τιμή	Απόδοση τιμή	τιμή	Απόδοση τιμή	%	Απόδοση τιμή	%	Απόδοση τιμή	%	Απόδοση τιμή	%
1954	46,7	29,0	60,5	37,6	22,9	14,2	8,4	5,2	-	-	3,9	2,4	18,6	11,6	161,0	100,0
1955	47,0	22,8	77,7	37,6	37,7	18,3	12,5	6,1	-	-	4,3	2,1	27,3	13,2	206,5	100,0
1956	45,6	21,8	64,6	30,8	49,7	23,7	17,6	8,4	-	-	7,1	3,4	25,0	11,9	209,6	100,0
1957	62,4	28,0	88,0	39,5	30,5	13,7	16,0	7,2	-	-	8,5	3,8	17,4	7,8	222,8	100,0
1958	78,7	32,4	92,0	37,9	37,8	15,6	14,9	6,1	-	-	6,2	2,6	13,2	5,4	242,8	100,0
1959	64,1	30,2	70,7	33,3	44,3	20,8	14,4	6,8	-	-	8,5	4,0	10,5	4,9	212,5	100,0
1960	57,5	27,6	72,4	34,7	39,8	19,1	18,0	8,6	-	-	10,2	4,9	10,6	5,1	208,6	100,0
1961	60,4	25,8	80,7	34,4	50,4	21,5	15,4	6,6	-	-	11,1	4,7	16,5	7,0	234,3	100,1
1962	69,8	28,8	68,0	28,0	59,6	24,6	15,5	6,4	-	-	14,8	6,1	14,9	6,1	242,6	100,0
1963	71,5	24,2	127,8	43,2	53,2	18,0	15,6	5,3	-	-	15,3	5,2	12,6	4,3	295,9	100,0
1964	79,7	25,8	117,7	38,2	55,9	18,1	21,1	6,8	-	-	21,4	6,9	12,7	4,1	308,4	100,0
1965	103,7	31,3	111,2	33,6	43,0	13,0	22,6	6,8	-	-	33,8	10,2	16,6	5,0	330,9	100,0
1966	133,4	33,1	120,1	29,8	55,3	13,7	27,0	6,7	2,8	0,7	53,9	13,4	11,0	2,7	403,5	100,0
1967	148,4	32,8	125,0	27,6	58,1	12,8	24,6	5,4	2,6	0,6	81,3	18,0	12,8	2,8	452,6	100,0
1968	150,5	32,4	104,6	22,5	56,6	12,2	34,1	7,3	9,7	2,1	107,9	23,2	1,6	0,3	464,9	100,0
1969	150,9	28,5	94,1	17,7	64,9	12,2	39,1	7,4	4,5	0,8	172,9	32,6	3,9	0,7	530,3	100,0
1970	174,8	28,6	101,9	16,6	57,2	9,3	45,9	7,5	2,9	0,5	223,8	36,6	5,7	0,9	612,2	100,0
1971	187,4	30,0	97,7	15,6	75,4	12,1	46,8	7,5	6,7	1,1	208,7	33,4	4,9	0,8	624,8	100,4
1972	224,5	26,9	116,8	14,0	80,8	9,7	54,7	6,5	16,7	2,0	317,2	38,0	24,7	3,0	835,4	100,0
1973	366,5	29,8	88,3	7,2	136,6	11,1	73,1	5,9	46,4	3,8	477,2	38,8	42,5	3,5	1.230,5	100,0
1974	403,3	22,7	158,4	8,9	121,1	6,8	103,1	5,8	123,5	7,0	822,5	46,4	42,2	2,4	1.774,1	100,0
1975	511,0	25,2	168,0	8,3	109,3	5,4	142,3	7,0	87,5	4,3	981,7	48,4	30,2	1,5	2.029,9	100,0
1976	542,2	24,3	161,7	7,3	124,2	5,6	136,2	6,1	73,6	3,3	1.160,2	52,1	29,5	1,3	2.227,5	100,0
1977	666,2	26,4	154,6	6,1	127,0	5,0	132,3	5,2	102,4	4,1	1.305,2	51,7	34,7	1,4	2.522,4	100,0

Πίνακας 3.3 (συνέχεια)

Έτος	Προϊόντα Καταστά		Καύσιμα		Προκατασκευασμένα προϊόντα		Εξοπλισμός μεταφορών		Παρεπόμενα		Προμηθευτικά προϊόντα		Λοιπά		Σύνολο	
	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %	Εκτίμηση δισ.	Απόδοση %
1978	724,5	24,2	186,4	6,2	140,8	4,7	147,1	4,9	230,3	7,7	1.542,1	51,4	27,3	0,9	2.998,5	100,0
1979	925,7	23,5	166,4	4,2	178,5	4,5	199,5	5,1	465,1	11,8	1.957,9	49,8	38,9	1,0	3.932,0	100,0
1980	926,9	22,6	194,5	4,8	125,7	3,1	279,7	6,8	248,5	6,1	2.249,5	54,9	69,1	1,7	4.093,9	100,0
1981	904,8	19,0	228,8	4,8	128,7	2,7	291,2	6,1	783,5	16,4	2.374,3	49,8	60,2	1,3	4.771,3	100,0
1982	801,6	19,4	223,1	5,4	111,1	2,7	236,3	5,7	648,4	15,7	2.011,1	48,6	109,7	2,6	4.141,3	100,0
1983	829,1	20,2	183,0	4,5	138,4	3,4	204,9	5,0	724,7	17,7	1.905,6	46,4	119,6	2,9	4.105,4	100,0
1984	872,1	19,8	155,3	3,5	135,4	3,1	217,4	4,9	893,1	20,3	2.002,9	45,6	117,8	2,7	4.394,0	100,0
1985	918,3	21,4	103,7	2,4	140,9	3,3	214,1	5,0	833,8	19,4	1.919,2	44,7	163,2	3,8	4.293,2	100,0
1986	1.149,2	25,5	110,8	2,5	122,8	2,7	173,5	3,8	511,7	11,3	2.250,8	49,9	193,7	4,3	4.512,5	100,0
1987	1.342,0	23,9	228,1	4,1	192,3	3,4	208,5	3,7	544,4	9,7	2.879,0	51,3	219,1	3,9	5.613,6	100,0
1988	1.469,1	24,8	177,9	3,0	168,5	2,8	330,5	5,6	487,7	8,2	3.112,8	52,5	187,1	3,2	5.933,6	100,0
1989	1.393,5	23,2	84,9	1,4	218,3	3,6	413,0	6,9	401,9	6,7	3.343,8	55,8	139,0	2,3	5.994,4	100,0
1990	1.550,7	24,4	142,2	2,2	214,6	3,4	382,7	6,0	461,2	7,2	3.440,8	54,1	172,6	2,7	6.364,8	100,0
1991	1.774,2	26,1	145,0	2,1	197,4	2,9	290,6	4,3	858,5	12,6	3.320,9	48,9	210,5	3,1	6.797,1	100,0
1992	1.452,5	24,2	193,0	3,2	179,3	3,0	236,9	4,3	626,5	10,4	3.108,0	51,7	192,6	3,2	6.008,8	100,0
1993	1.341,8	26,7	141,7	2,8	221,6	4,4	214,7	4,3	558,7	11,1	2.429,4	48,3	126,3	2,5	5.034,3	100,0
1994	1.386,3	26,6	120,5	2,3	304,1	5,8	233,8	4,5	605,7	11,6	2.426,2	46,5	142,3	2,7	5.218,9	100,0
1995	1.345,4	23,3	136,8	2,4	327,7	5,7	211,9	3,7	490,6	8,5	3.075,2	53,2	195,2	3,4	5.782,8	100,0
1996	1.210,5	21,0	202,1	3,5	352,7	6,1	232,6	4,0	651,8	11,3	2.915,7	50,5	204,6	3,5	5.769,9	100,0
1997	1.032,6	19,2	180,9	3,4	258,6	4,8	228,9	4,3	601,2	11,2	2.891,9	53,8	179,1	3,3	5.373,3	100,0

Πηγή: Τρόπεζα της Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο

Εξέλιξη του μεγέθους και της διάρθρωσης των ελληνικών εισαγωγών κατά την περίοδο 1954-1997

(τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

Χρόνος	Εξοπλισμός	Μηχανήματα	Μηχανοκίνητα οχήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα	Μηχανήματα
1954	56,0	17,1	86,8	26,4	43,2	13,2	54,7	16,7	70,3	21,4	8,7	2,6	328,4	100,0
1955	70,7	19,4	76,0	20,9	43,6	12,0	45,5	12,5	99,7	27,4	16,5	4,5	364,2	100,0
1956	121,1	26,1	90,4	19,5	47,1	10,1	63,9	13,8	103,7	22,3	14,5	3,1	464,7	100,0
1957	92,3	18,2	128,4	25,3	60,2	11,8	58,2	11,4	124,3	24,5	11,7	2,3	508,3	100,0
1958	78,4	15,4	127,5	25,1	46,9	9,2	94,3	18,6	134,6	26,5	10,0	2,0	508,3	100,0
1959	70,9	15,8	116,0	25,9	51,2	11,4	91,8	20,5	123,4	27,5	1,5	0,3	448,7	100,0
1960	93,6	18,6	131,9	26,2	47,5	9,4	86,1	17,1	137,8	27,4	0,2	0,0	503,8	100,0
1961	99,8	17,7	140,0	24,8	47,7	8,4	116,6	20,6	160,4	28,4	0,2	0,0	564,9	100,0
1962	85,6	13,4	157,0	24,5	49,8	7,8	178,3	27,8	169,5	26,5	-	-	640,3	100,0
1963	131,9	18,1	172,0	23,6	55,0	7,5	164,5	22,5	205,1	28,1	1,7	0,2	730,2	100,0
1964	142,1	16,4	201,4	23,2	59,1	6,8	218,8	25,2	239,1	27,6	7,2	0,8	867,8	100,0
1965	177,1	17,3	230,5	22,5	71,0	6,9	262,9	25,7	267,1	26,1	13,6	1,3	1.022,2	100,0
1966	179,4	15,6	258,0	22,5	81,1	7,1	281,7	24,6	333,5	29,1	12,7	1,1	1.146,5	100,0
1967	163,9	14,2	240,2	20,8	89,2	7,7	309,8	26,8	340,0	29,4	13,1	1,1	1.155,6	100,1
1968	181,0	14,5	252,8	20,3	105,0	8,4	334,0	26,8	359,0	28,8	12,7	1,0	1.244,4	100,0
1969	211,3	14,8	308,7	21,6	106,9	7,5	401,5	28,1	388,4	27,2	12,1	0,8	1.429,1	100,0
1970	222,6	13,1	366,5	21,5	116,3	6,8	517,2	30,3	468,2	27,5	14,1	0,8	1.704,9	100,0
1971	247,4	12,7	384,3	19,8	157,5	8,1	598,2	30,8	543,1	27,9	14,8	0,8	1.945,2	100,0
1972	292,8	12,0	456,4	18,7	216,9	8,9	819,7	33,6	640,2	26,2	15,2	0,6	2.441,3	100,0
1973	756,8	18,7	724,5	17,9	413,5	10,2	1.180,3	29,2	948,2	23,4	23,9	0,6	4.047,2	100,0
1974	585,4	12,6	951,8	20,4	863,5	18,5	1.281,9	27,5	941,3	20,2	35,5	0,8	4.659,4	100,0
1975	550,0	10,8	899,0	17,7	844,0	16,6	1.545,0	30,5	1.199,2	23,6	35,0	0,7	5.072,2	100,0
1976	622,7	11,2	943,4	17,0	1.026,1	18,5	1.547,4	27,8	1.388,5	25,0	32,6	0,6	5.560,5	100,0
1977	702,7	10,9	1.078,1	16,8	1.061,2	16,5	1.828,0	28,5	1.715,0	26,7	39,7	0,6	6.425,1	100,0
1978	848,0	11,6	1.215,9	16,6	1.204,7	16,4	2.018,6	27,5	2.013,9	27,4	40,2	0,5	7.341,3	100,0

Πίνακας 3.5 (συνέχεια)

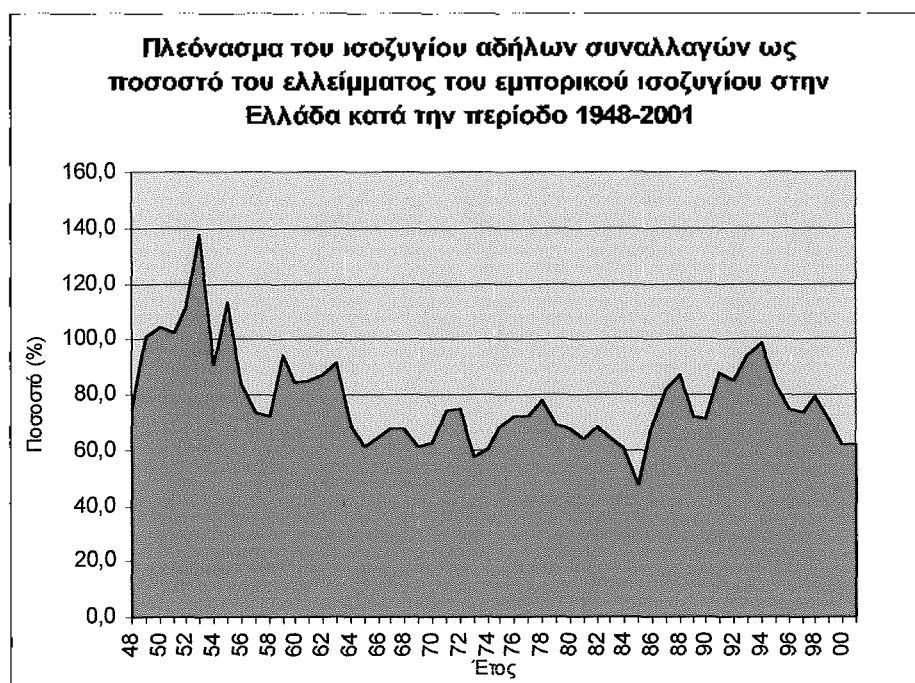
1979	1.118,9	11,1	1.627,8	16,1	2.252,8	22,3	2.468,3	24,4	2.589,0	25,6	53,0	0,5	10.109,8	100,0
1980	1.208,4	11,1	1.958,6	18,0	2.982,2	27,4	2.445,1	22,4	2.251,7	20,7	57,3	0,5	10.903,4	100,0
1981	1.288,2	11,2	1.623,5	14,2	3.685,6	32,1	2.239,3	19,5	2.581,6	22,5	49,8	0,4	11.468,1	100,0
1982	1.322,2	13,1	1.380,2	13,7	2.778,3	27,6	2.064,9	20,5	2.481,6	24,6	41,0	0,4	10.068,2	100,0
1983	1.188,2	12,5	1.395,8	14,7	2.647,4	27,9	1.904,2	20,1	2.320,3	24,4	35,3	0,4	9.491,3	100,0
1984	1.208,3	12,4	1.445,5	14,8	3.079,9	31,6	1.742,9	17,9	2.215,2	22,7	53,0	0,5	9.744,8	100,0
1985	1.350,5	12,8	1.518,7	14,4	3.188,1	30,2	1.932,5	18,3	2.530,3	24,0	41,0	0,4	10.561,1	100,0
1986	1.655,2	16,2	1.607,4	15,8	1.786,5	17,5	2.091,1	20,5	3.014,8	29,6	43,3	0,4	10.198,3	100,0
1987	2.176,0	17,3	1.733,2	13,8	2.360,2	18,8	2.400,9	19,1	3.846,8	30,6	39,0	0,3	12.556,1	100,0
1988	2.278,2	16,8	2.049,8	15,1	1.865,1	13,7	3.123,7	23,0	4.221,3	31,1	26,6	0,2	13.564,7	100,0
1989	2.175,0	14,4	2.323,6	15,4	2.092,4	13,8	3.492,3	23,1	4.978,8	32,9	52,6	0,3	15.114,7	100,0
1990	2.499,4	13,4	2.438,8	13,0	2.693,9	14,4	4.234,1	22,7	6.802,0	36,4	24,3	0,1	18.692,5	100,0
1991	2.532,5	13,3	2.341,7	12,3	2.892,8	15,1	4.167,9	21,8	7.163,0	37,5	6,7	0,0	19.104,6	100,0
1992	2.796,9	14,1	2.363,8	11,9	2.276,4	11,4	4.417,7	22,2	8.042,2	40,4	5,0	0,0	19.902,0	100,0
1993	2.398,5	13,6	2.010,8	11,4	1.947,4	11,1	4.142,1	23,5	7.109,8	40,4	6,8	0,0	17.615,5	100,0
1994	2.760,3	14,7	2.130,1	11,4	1.942,7	10,4	4.433,1	23,7	7.474,3	39,9	1,1	0,0	18.741,7	100,0
1995	3.218,5	14,0	2.901,1	12,7	2.229,5	9,7	5.702,7	24,9	8.875,9	38,7	0,9	0,0	22.928,6	100,0
1996	3.169,8	13,1	2.674,0	11,1	2.879,7	11,9	6.147,7	25,5	9.263,5	38,4	0,9	0,0	24.135,5	100,0
1997	3.137,6	13,3	2.666,6	11,3	2.804,9	11,9	5.643,4	23,9	9.391,3	39,7	0,1	0,0	23.644,1	100,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο

3.1.2. Ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών

Το πλεόνασμα του ισοζυγίου των αδήλων συναλλαγών καλύπτει ένα αρκετά μεγάλο μέρος του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου σε όλη την περίοδο 1948-2001 και φτάνει κατά μέσο όρο το 78,1%. Όπως παρατηρούμε από τον Πίνακα 3.2, το ποσοστό κάλυψης του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου από το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών παρουσίασε αρκετές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Την περίοδο 1949-1953 και το 1955 το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών υπερέκαλυψε το εμπορικό έλλειμμα, ενώ το 1985 παρατηρήθηκε το μικρότερο ποσοστό κάλυψης του εμπορικού ελλείμματος, αγγίζοντας το 47,7%. Το ποσοστό κάλυψης του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου από το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών απεικονίζεται στο Διάγραμμα 3.1.2.1 που ακολουθεί.

Διάγραμμα 3.1.2.1

Πηγή: Πίνακας 3.2

Ως απόλυτο μέγεθος, το ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών εμφανίζει ανοδική πορεία, με εξαίρεση κάποια έτη, με μικρότερη τιμή τα 150,6 εκατ. δολ. το 1953 και μεγαλύτερη τιμή τα 14.295,4 εκατ. δολ. το 1995. Σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο οι άδηλες πληρωμές αποτελούν ένα μικρό ποσοστό σε σχέση με τους άδηλους πόρους, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 3.2. Ο λόγος των αδήλων πληρωμών προς τους

άδηλους πόρους άλλοτε ήταν ιδιαίτερα χαμηλός και άλλοτε κινήθηκε σε υψηλότερα επίπεδα. Πιο συγκεκριμένα, το μικρότερο ποσοστό σημειώθηκε το 1949 και ήταν μόλις 4,8%, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν 58,0% και σημειώθηκε το 2001. Κατά μέσο όρο οι άδηλες πληρωμές αποτελούσαν σε όλη την περίοδο 1948-2001 μόλις το 27,0% των αδήλων πόρων, φανερώνοντας έτσι και αριθμητικά την ύπαρξη σημαντικού πλεονάσματος στο ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών. Η εξέλιξη της αναλογίας των αδήλων πληρωμών ως προς τους άδηλους πόρους από το 1948 έως το 2001 παρουσιάζεται στο ακόλουθο Διάγραμμα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για τα έτη 1999, 2000 και 2001 στο ισοζύγιο αδήλων πληρωμών περιλαμβάνονται τα ισοζύγια υπηρεσιών, εισοδημάτων και μεταβιβάσεων, τα οποία με τη νέα μεθοδολογία κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών υπολογίζονται ξεχωριστά.

Διάγραμμα 3.1.2.2

Πηγή: Πίνακας 3.2

Από την πλευρά των αδήλων πόρων, παρατηρούμε αρκετές μεταβολές στην ποσοστιαία συμμετοχή των κονδυλίων στους συνολικούς πόρους (Πίνακας 3.6), κάτι που οφείλεται σε διεθνείς οικονομικές συγκυρίες. Πιο αναλυτικά, μέχρι το 1980, το μεγαλύτερο μέρος των συναλλαγματικών εισπράξεων του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών προέρχονταν από τη ναυτιλία και τα μεταναστευτικά εμβάσματα σε

ποσοστό που πλησίαζε το 50% κατά μέσο όρο. Προς αυτή την εξέλιξη συνέβαλε και η θέσπιση ειδικού καθεστώτος κινήτρων για την προσέλκυση καταθέσεων σε συνάλλαγμα από Έλληνες ναυτικούς και μετανάστες. Παραδείγματα τέτοιων κινήτρων ήταν τα υψηλότερα επιτόκια από τα αντίστοιχα στη διεθνή αγορά και οι φορολογικές απαλλαγές για αγορά κατοικίας στο εσωτερικό της χώρας (Δ. Μαρούλης, 1991, σ. 48). Τις τελευταίες δύο δεκαετίες όμως, η συμμετοχή των δύο αυτών κονδυλίων στους συνολικούς άδηλους πόρους περιορίστηκε κατά το ήμισυ, αντιπροσωπεύοντας μόλις το 31,7% κατά μέσο όρο. Η δυσμενής αυτή εξέλιξη οφείλεται, στην απώλεια της ανταγωνιστικότητας και τη γήρανση του ελληνικού εμπορικού στόλου, στη γενικότερη κρίση της διεθνούς ναυτιλίας και στον επαναπατρισμό πολλών Ελλήνων μεταναστών μετά το 1980 (Π. Κορλίρας, 1985, σσ. 28-29). Το χαμένο μερίδιο του ναυτιλιακού και του μεταναστευτικού συναλλάγματος στους άδηλους πόρους καλύφτηκε από την άνοδο του τουριστικού συναλλάγματος τη δεκαετία του 1980, το οποίο κυμάνθηκε κατά μέσο όρο στο 25% των αδήλων πόρων και από τις καθαρές μεταβιβάσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση που κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο πάνω από το 20% των συνολικών αδήλων πόρων τη δεκαετία του 1990. Σημαντική συμβολή στη διατήρηση του πλεονάσματος του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών είχε και το κονδύλι αναλήψεων από καταθέσεις μετατρέψιμες σε δραχμές, το οποίο από 3,9% των συνολικών αδήλων πόρων το 1974, έφτασε το 18% το 1991.

Ως προς τις άδηλες πληρωμές, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 3.7, τα κυριότερα κονδύλια αυτής της κατηγορίας είναι οι μεταφορές, ο τουρισμός, τα ασφάλιστρα, οι υπηρεσίες του δημοσίου και οι τόκοι-μερίσματα-κέρδη. Από αυτά, τη μεγαλύτερη αύξηση, τόσο σε απόλυτες τιμές όσο και σε ποσοστιαία συμμετοχή, εμφανίζει η δαπάνη για τόκους, μερίσματα και κέρδη, η οποία από 4,0 εκατ. δολ. ή 6,1% των συνολικών αδήλων πληρωμών το 1960, έφτασε το 1996 στα 3.003,3 εκατ. δολ. ή στο 45,4% των συνολικών αδήλων πληρωμών. Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα της συσσώρευσης του εξωτερικού χρέους του δημόσιου τομέα, ο οποίος καλείται να πληρώνει κάθε χρόνο ολοένα και μεγαλύτερα ποσά σε τόκους. Οι μεταφορές, τα ασφάλιστρα και οι υπηρεσίες του δημοσίου παρουσιάζουν μία σταδιακή πτώση ως ποσοστά στις συνολικές άδηλες πληρωμές, ενώ αντίθετα οι πληρωμές ταξιδιωτικού συναλλάγματος εμφανίζονται σταθερές, με μέσο όρο ποσοστιαίας συμμετοχής στις άδηλες πληρωμές το 21,6%.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο

Εξέλιξη του μεγέθους και της διάρθρωσης των ελληνικών αθλήλων πληρωμών κατά την περίοδο 1960-1998

(τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

Χρόνος	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Μέγεθος	9,2	11,3	15,3	15,9	15,1	18,3	32,7	30,6	30,3	30,2	42,0	62,8	77,7	142,0	154,1	172,4	144,6	155,1	177,6	206,9	265,7	371,7	260,6	230,0	170,3
Διάρθρωση	14,0	14,8	17,5	16,1	11,7	13,4	21,2	16,6	15,6	12,5	15,7	19,8	19,3	24,9	21,4	22,5	18,4	17,7	17,1	15,1	17,0	16,8	12,7	11,4	8,2
Πληρωμές	18,8	19,4	21,8	27,5	38,6	41,5	40,6	40,8	42,4	47,9	55,3	73,7	95,8	113,3	130,1	154,6	150,7	164,0	223,8	302,4	309,1	361,1	374,2	362,2	338,7
Πληρωμές	28,7	25,5	24,9	27,8	29,9	30,3	26,3	22,2	21,8	19,9	20,7	23,2	23,8	19,9	18,1	20,2	19,2	18,7	21,6	22,1	19,7	16,4	18,2	17,9	16,4
Πληρωμές	2,3	3,3	3,2	4,2	4,7	5,5	7,0	7,7	8,6	9,7	9,7	8,5	11,5	20,9	21,7	21,5	16,7	16,6	19,5	22,8	19,7	16,1	9,6	11,9	17,9
Πληρωμές	3,5	4,3	3,7	4,2	3,6	4,0	4,5	4,2	4,4	4,0	3,6	2,7	2,9	3,7	3,0	2,8	2,1	1,9	1,9	1,7	1,3	0,7	0,5	0,6	0,9
Πληρωμές	12,3	12,4	13,0	13,2	25,4	27,7	24,8	38,4	40,6	67,1	45,3	34,7	47,2	60,8	88,1	67,1	67,6	98,8	115,4	119,8	151,2	169,3	150,8	106,9	116,7
Πληρωμές	18,8	16,3	14,8	13,3	19,6	20,2	16,0	20,9	20,9	27,9	17,0	10,9	11,7	10,7	12,2	8,8	8,6	11,3	11,1	8,8	9,7	7,7	7,3	5,3	5,6
Πληρωμές	4,0	7,3	7,7	7,7	9,1	13,1	18,6	25,2	30,8	39,1	55,9	72,4	82,7	104,3	180,8	195,1	219,6	215,8	268,7	367,3	465,8	823,1	784,4	874,0	1.082,0
Πληρωμές	6,1	9,6	8,8	7,8	7,0	9,6	12,0	13,7	15,9	16,2	20,9	22,8	20,6	18,3	25,1	25,5	27,9	24,6	25,9	26,9	29,7	37,3	38,2	43,3	52,3
Πληρωμές	18,9	22,4	26,6	30,5	36,4	30,7	30,9	41,4	41,3	46,7	58,7	65,2	87,2	129,0	145,6	154,0	187,6	226,6	232,7	347,5	354,5	464,9	476,2	434,2	337,2
Πληρωμές	28,9	29,4	30,4	30,8	28,2	22,4	20,0	22,5	21,3	19,4	22,0	20,5	21,7	22,6	20,2	20,1	23,8	25,8	22,4	25,4	22,6	21,1	23,2	21,5	16,3
Πληρωμές	65,5	76,1	87,6	99,0	129,3	136,8	154,6	184,0	194,2	240,7	266,9	317,3	402,1	570,3	720,4	764,7	786,8	876,9	1.037,7	1.366,7	1.566,0	2.206,2	2.055,8	2.019,2	2.068,0
Πληρωμές	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.7 (συνέχεια)

1985	204,9	9,0	367,5	16,2	20,1	0,9	119,9	5,3	1.237,1	54,5	318,8	14,1	2.268,3	100,0
1986	195,7	7,5	494,2	19,0	20,3	0,8	141,5	5,4	1.353,6	52,1	392,7	15,1	2.598,0	100,0
1987	231,0	8,1	507,5	17,8	29,1	1,0	152,1	5,3	1.536,9	54,1	386,7	13,6	2.843,3	100,0
1988	238,3	7,0	732,8	21,4	28,0	0,8	189,2	5,5	1.683,5	49,2	553,2	16,2	3.425,0	100,0
1989	250,7	6,7	816,3	21,9	28,3	0,8	213,4	5,7	1.794,8	48,1	630,5	16,9	3.734,0	100,0
1990	285,8	6,7	1.089,5	25,5	41,3	1,0	243,1	5,7	1.902,4	44,5	712,7	16,7	4.274,8	100,0
1991	376,7	8,2	1.015,2	22,2	30,0	0,7	243,0	5,3	2.014,0	44,1	887,8	19,4	4.566,7	100,0
1992	422,5	7,8	1.188,3	21,8	36,7	0,7	264,8	4,9	2.370,0	43,5	1.168,3	21,4	5.450,6	100,0
1993	293,8	5,7	1.003,3	19,5	51,4	1,0	334,2	6,5	2.086,1	40,4	1.389,4	26,9	5.158,2	100,0
1994	313,8	5,8	1.124,8	21,0	44,1	0,8	353,7	6,6	2.101,5	39,2	1.428,1	26,6	5.366,0	100,0
1995	421,6	6,5	1.322,9	20,4	49,7	0,8	365,1	5,6	2.682,7	41,4	1.633,0	25,2	6.475,0	100,0
1996	431,2	6,5	1.210,1	18,3	61,6	0,9	408,0	6,2	3.003,3	45,4	1.503,6	22,7	6.617,7	100,0
1997	393,7	6,0	1.326,8	20,3	75,3	1,2	454,1	6,9	2.481,4	37,9	1.808,9	27,7	6.540,3	100,0
1998	531,6	6,9	1.755,7	22,6	93,0	1,2	432,2	5,6	2.716,3	35,0	2.227,9	28,7	7.756,8	100,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο

3.1.3. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας είναι μονίμως ελλειμματικό σε όλη τη διάρκεια της περιόδου 1948-1998. Η κατάσταση αυτή είναι αποτέλεσμα του μεγάλου ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, το οποίο δεν είναι δυνατόν να καλυφθεί από το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών. Από τα στοιχεία του Πίνακα 3.1 μπορούμε να δούμε την εξέλιξη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ιδιαίτερα αυξημένο ήταν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τα έτη 1985, 1990, 1996, 1997 και 1998, το οποίο κυμάνθηκε από 3.275,7 εκατ. δολ. μέχρι 4.843,6 εκατ. δολ. Οι μεγαλύτερες μεταβολές παρουσιάστηκαν τα έτη 1973 (αύξηση ελλείμματος κατά 196,8%), 1979 (αύξηση ελλείμματος κατά 96,2%), 1986 (μείωση ελλείμματος κατά 45,9%), 1989 (αύξηση ελλείμματος κατά 168,8%), 1991 (μείωση ελλείμματος κατά 57,3%), 1993 (μείωση ελλείμματος κατά 65,6%), 1994 (μείωση ελλείμματος κατά 83,0%) και 1995 (αύξηση ελλείμματος κατά 2244,1%).⁸

Ως ποσοστό του ΑΕΠ, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε σημαντικές αυξομειώσεις και κυμάνθηκε από 0,2% το 1994 έως 8,1% το 1985. Η εξέλιξη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ παρουσιάζεται στη στήλη 11 του Πίνακα 3.2 και στο Διάγραμμα 3.1.3 που ακολουθεί.

Η επιδείνωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στη συνεχιζόμενη διεύρυνση της συναλλαγματικής δαπάνης για εισαγωγές καυσίμων, η οποία δεν μπορεί να καλυφθεί από τη μικρή αύξηση των εισπράξεων από τις εξαγωγές (Π. Κορλίρας, 1985, σ. 34).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η αντιμετώπιση του προβλήματος του ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προϋποθέτει την κάλυψη του ανοίγματος του εμπορικού ισοζυγίου και την βελτίωση του πλεονάσματος των αδήλων συναλλαγών.

⁸ Η τεράστια αυτή αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 1995, από 121,6 εκατ. δολ. σε 2.850,4 εκατ. δολ., οφειλόταν στη μεγάλη αύξηση του ανοίγματος του εμπορικού ισοζυγίου κατά 3.623 εκατ. δολ.

Διάγραμμα 3.1.3

3.1.4. Κίνηση κεφαλαίων

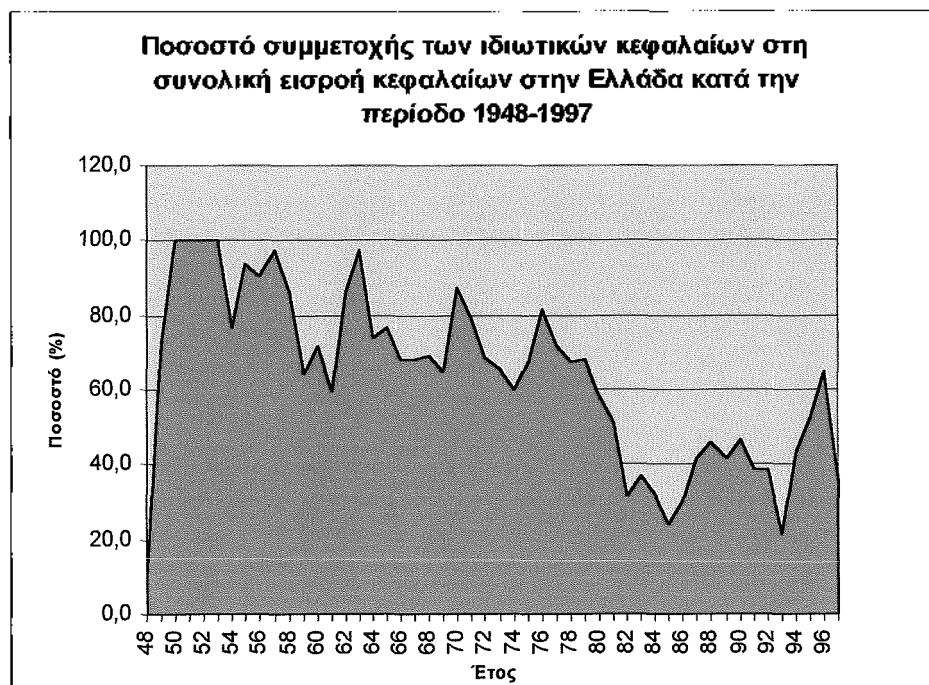
Το υπόλοιπο του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου που δεν καλύπτεται από το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών εξισορροπείται κυρίως από την εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό και σε ορισμένες περιπτώσεις και από τα συναλλαγματικά διαθέσιμα. Η κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών γίνεται είτε με την εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων (επιχειρηματικά κεφάλαια, κεφάλαια για επενδύσεις σε ακίνητα, καταθέσεις ιδιωτών σε συνάλλαγμα κ.ά.) είτε με δημόσιο δανεισμό, όταν αυτός είναι απαραίτητος.

Η καθαρή εισροή κεφαλαίων, τα κεφάλαια δηλαδή που εισέρχονται στη χώρα μείον τις πληρωμές των χρεολυσίων, παρουσίασε εντυπωσιακή αύξηση την τελευταία πεντηκονταετία και από 54,3 εκατ. δολ. το 1948 έφτασε τα 8.527,6 εκατ. δολ. το 1998, με μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης 10,6%.

Ο Πίνακας 3.8 μας δίνει αρκετά χρήσιμες πληροφορίες για τη διάρθρωση και τη σύνθεση της εισροής κεφαλαίων. Όπως παρατηρούμε, τα ιδιωτικά κεφάλαια αποτελούσαν το μεγαλύτερο τμήμα της συνολικής εισροής κεφαλαίων στο διάστημα

μεταξύ των ετών 1948-1980 σε ένα ποσοστό της τάξης του 76% περίπου. Το υψηλό αυτό ποσοστό όμως, δε διατηρήθηκε και στις επόμενες δύο δεκαετίες και μειώθηκε στο 39,8% της συνολικής εισροής κεφαλαίων. Αναλυτικότερα, τα επιχειρηματικά κεφάλαια παρουσίασαν αύξηση σε γενικές γραμμές τις περιόδους 1948-1980 και 1986-1997, ενώ την περίοδο 1981-1985 εμφάνισαν σημαντική πτώση. Πτώση κατά την ίδια περίοδο, αλλά και τα έτη 1992, 1993, 1995 και 1997, εμφάνισαν και τα μη επιχειρηματικά δάνεια, τα οποία σε γενικές γραμμές κινούνται ανοδικά. Αντίθετα, η συμβολή των εμπορικών τραπεζών στην εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων, άλλοτε υπήρξε σημαντική και άλλοτε ισχνή. Ιδιαίτερα ουσιαστική υπήρξε την τριετία 1976-1978. Οι εμπορικές πιστώσεις τέλος, συμβάλλουν ολοένα και λιγότερο στη συνολική εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων, εμφανίζοντας πολλές φορές αρνητικό πρόσημο (καθαρή εκροή κεφαλαίων). Η συμμετοχή των ιδιωτικών κεφαλαίων στη συνολική εισροή κεφαλαίων στη χώρα μας κατά την περίοδο 1948-1997 παρουσιάζεται στο Διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 3.1.4.1

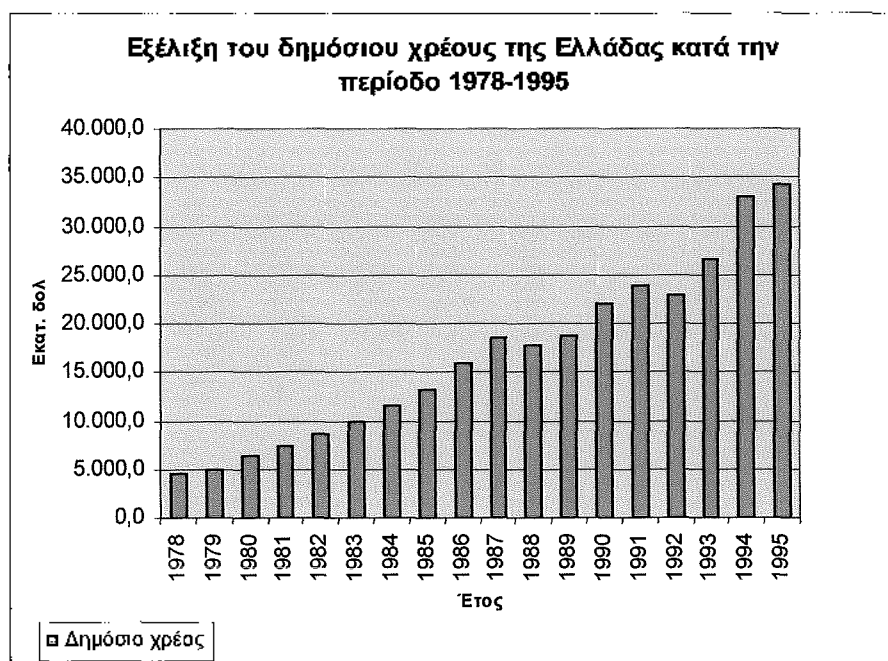
Πηγή: Πίνακας 3.8

Το ποσοστό κάλυψης του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από την καθαρή εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων από το εξωτερικό εμφανίζει έντονες διακυμάνσεις. Συγκεκριμένα, από τον Πίνακα 3.2, παρατηρούμε ότι τα έτη 1956,

1959-1963, 1971, 1972, 1976-1978, 1987, 1988, 1991, 1992 και 1993 τα ιδιωτικά κεφάλαια επαρκούσαν για την αντιμετώπιση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε ποσοστό άνω του 100%. Τα υπόλοιπα έτη η κάλυψη του ελλείμματος κυμαίνεται από 26,1% το 1985 μέχρι 89,3% το 1970.

Ο δημόσιος δανεισμός κινήθηκε σε ανοδικά επίπεδα, απόδειξη της σταδιακής αδυναμίας κάλυψης του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών από την αυτόνομη εισροή κεφαλαίων από τον ιδιωτικό τομέα. Έτσι, από το 2,3% της συνολικής εισροής κεφαλαίων που αντιπροσώπευαν το 1963 τα κεφάλαια του δημόσιου τομέα έφτασε το 1993 το 78,8% και σε απόλυτες τιμές τα 7.410,6 εκατ. δολ. Η εξέλιξη αυτή είχε αρνητικές επιπτώσεις στο εξωτερικό δημόσιο χρέος της χώρας μας, το οποίο διογκώθηκε σημαντικά, ιδιαίτερα τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 3.9 και από το Διάγραμμα 3.1.4.2, το εξωτερικό δημόσιο χρέος της Ελλάδας αυξάνεται σταθερά και από 4.489,4 εκατ. δολ. που ήταν το 1978, το 1987 έφτασε τα 18.562,3 εκατ. δολ. και το 1995 τα 34.173,6 εκατ. δολ.

Διάγραμμα 3.1.4.2

Πηγή: Πίνακας 3.9

Ταυτόχρονα, δυσμενής υπήρξε και η εξέλιξη όσον αφορά στην εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημόσιου χρέους της χώρας μας, την πληρωμή δηλαδή τόκων και

χρεολυσίων. Μία προσεκτική ματιά στο δείκτη D.S.R., στο λόγο δηλαδή των τόκων και των χρεολυσίων προς τις συναλλαγματικές εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, ως ποσοστό %, φανερώνει ότι η εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημόσιου χρέους απαιτεί ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό των συναλλαγματικών εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, αφού το 1978 επαρκούσε μόλις το 8,0% των συναλλαγματικών εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών για την αποπληρωμή των τοκοχρεολυσίων του έτους εκείνου, ενώ το 1995 χρειάστηκε το 48,2% των συναλλαγματικών εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών για την πληρωμή των τόκων και των χρεολυσίων του συγκεκριμένου έτους. Η επιδείνωση της κατάστασης, όσον αφορά στις δυνατότητες της χώρας μας να εξυπηρετήσει την αποπληρωμή των τοκοχρεολυσίων καταδεικνύεται και από το ποσοστό της εισροής κεφαλαίων που αποτελούν τα χρεολύσια. Από τον Πίνακα 3.2 βλέπουμε ότι τα χρεολύσια αποτελούν ένα όλο και μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής εισροής κεφαλαίων, το οποίο φτάνει το 1995 το 67,1%.

Τα συναλλαγματικά αποθέματα, τέλος, της χώρας μας παρουσιάζουν συνεχή αύξηση, η οποία συντελείται με μέσο ετήσιο ρυθμό της τάξης του 12,5%. Έτσι, ενώ το 1948 τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας ήταν 50,3 εκατ. δολ., το 1998 πλησίασαν τα 18.200 εκατ. δολ. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μεγαλύτερη αύξηση στα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας μας σημειώθηκε το 1994, όπου από 8.693,9 εκατ. δολ. που ήταν το 1993 έφτασαν τα 15.431,6 εκατ. δολ. Αντίστοιχα, η μεγαλύτερη μείωση στα συναλλαγματικά διαθέσιμα σημειώθηκε το 1997, κατά 5.840,8 εκατ. δολ., κάτι που ήταν αποτέλεσμα της μικρής εισροής κεφαλαίων, τα οποία δεν μπόρεσαν να καλύψουν ικανοποιητικά το άνοιγμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Πίνακας 3.8

Εξέλιξη του μεγέθους και της διάρθρωσης της εισροής κεφαλαίων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1948-1997

(τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

Έτος	Ποσοστά επί του συνόλου																Ετήσιο ποσοστό			
	Εξωτερική		Υπηρεσίες		Εμπορεύματα		Ποροί		Κεφάλαια		Κοινοπραξία		Δανειακή χρηματοδότηση		Σύνολο					
	Εξωτερική	Εξωτερική	Υπηρεσίες	Υπηρεσίες	Εμπορεύματα	Εμπορεύματα	Ποροί	Ποροί	Κεφάλαια	Κεφάλαια	Κοινοπραξία	Κοινοπραξία	Δανειακή χρηματοδότηση	Δανειακή χρηματοδότηση	Σύνολο	Σύνολο				
1948	-	-	6,8	10,2	-	-	-	-	6,8	10,2	17,6	26,5	42,0		59,6	89,8	66,4	100,0		
1949	-	-	5,2	72,2	-	-	-	-	5,2	72,2	-	-	2,0		2,0	27,8	7,2	100,0		
1950	-	-	7,1	100,0	-	-	-	-	7,1	100,0	-	-	-	-	-	-	7,1	100,0		
1951	-	-	6,0	100,0	-	-	-	-	6,0	100,0	-	-	-	-	-	-	6,0	100,0		
1952	-	-	9,4	100,0	-	-	-	-	9,4	100,0	-	-	-	-	-	-	9,4	100,0		
1953	-	-	11,3	61,1	-	-	7,2	38,9	18,5	100,0	-	-	-	-	-	-	18,5	100,0		
1954	3,1	9,1	14,1	41,5	-	-	8,8	25,9	26,0	76,5	2,0	5,9	6,0	17,6	-	8,0	23,5	34,0	100,0	
1955	5,5	14,9	16,9	45,7	-	-	12,2	33,0	34,6	93,5	2,4	6,5	-	-	-	2,4	6,5	37,0	100,0	
1956	3,0	6,1	17,5	35,6	-	-	24,0	48,9	44,5	90,6	4,6	9,4	-	-	-	4,6	9,4	49,1	100,0	
1957	3,5	5,1	30,5	44,2	-	-	33,2	48,1	67,2	97,4	1,8	2,6	-	-	-	1,8	2,6	69,0	100,0	
1958	13,5	19,1	24,1	34,2	6,3	8,9	16,8	23,8	60,7	86,1	9,8	13,9	-	-	-	9,8	13,9	70,5	100,0	
1959	22,1	30,8	28,9	40,3	1,2	1,7	-6,1	-8,5	46,1	64,3	10,2	14,2	15,4	21,5	-	25,6	35,7	71,7	100,0	
1960	15,6	22,7	31,8	46,4	-4,9	-7,1	6,7	9,8	49,2	71,7	4,3	6,3	11,9	17,3	3,2	4,7	19,4	28,3	68,6	100,0
1961	18,6	19,3	36,3	37,6	-0,9	-0,9	3,5	3,6	57,5	59,6	4,3	4,5	24,4	25,3	10,3	10,7	39,0	40,4	96,5	100,0
1962	27,5	22,9	40,8	34,0	6,4	5,3	28,6	23,8	103,3	86,0	1,2	1,0	1,3	1,1	14,3	11,9	16,8	14,0	120,1	100,0
1963	44,3	37,1	43,5	36,4	7,8	6,5	21,0	17,6	116,6	97,7	1,2	1,0	1,1	0,9	0,5	0,4	2,8	2,3	119,4	100,0
1964	48,2	25,8	53,1	28,4	7,6	4,1	29,5	15,8	138,4	74,0	1,2	0,6	44,4	23,7	3,1	1,7	48,7	26,0	187,1	100,0
1965	84,3	35,1	58,0	24,2	5,2	2,2	36,5	15,2	184,0	76,7	0,6	0,3	25,7	10,7	29,6	12,3	55,9	23,3	239,9	100,0
1966	69,1	24,6	65,3	23,2	14,1	5,0	43,0	15,3	191,5	68,1	-0,2	-0,1	83,3	29,6	6,7	2,4	89,8	31,9	281,3	100,0
1967	53,7	24,2	54,4	24,5	22,2	10,0	21,1	9,5	151,4	68,2	-	-	38,2	17,2	32,3	14,6	70,5	31,8	221,9	100,0
1968	53,9	16,7	71,9	22,2	33,4	10,3	65,1	20,1	224,3	69,3	31,4	9,7	42,0	13,0	25,9	8,0	99,3	30,7	323,6	100,0
1969	82,5	21,1	80,1	20,5	40,4	10,3	51,0	13,0	254,0	64,9	53,7	13,7	50,6	12,9	33,1	8,5	137,4	35,1	391,4	100,0
1970	156,4	34,3	95,6	21,0	64,5	14,1	82,9	18,2	399,4	87,5	12,8	2,8	30,4	6,7	13,7	3,0	56,9	12,5	456,3	100,0
1971	99,1	17,1	138,2	23,8	135,8	23,4	86,8	14,9	459,9	79,1	81,1	14,0	11,9	2,0	28,3	4,9	121,3	20,9	581,2	100,0
1972	90,2	9,0	190,2	19,1	204,0	20,4	198,2	19,9	682,6	68,4	174,9	17,5	17,8	1,8	122,5	12,3	315,2	31,6	997,8	100,0
1973	145,1	12,0	270,6	22,4	211,6	17,5	161,4	13,4	788,7	65,4	79,7	6,6	94,0	7,8	244,3	20,2	418,0	34,6	1.206,7	100,0
1974	189,3	17,1	249,9	22,6	96,0	8,7	125,4	11,3	660,6	59,8	262,5	23,8	115,0	10,4	66,8	6,0	444,3	40,2	1.104,9	100,0
1975	198,6	14,6	321,9	23,6	173,4	12,7	229,5	16,8	923,4	67,7	331,1	24,3	93,7	6,9	15,9	1,2	440,7	32,3	1.364,1	100,0
1976	221,2	17,3	360,5	28,2	452,8	35,4	3,8	0,3	1.038,3	81,3	60,7	4,8	97,0	7,6	81,3	6,4	239,0	18,7	1.277,3	100,0
1977	273,4	15,9	439,1	25,6	515,5	30,0	8,2	0,5	1.236,2	72,1	272,6	15,9	116,7	6,8	90,2	5,3	479,5	27,9	1.715,7	100,0

Πίνακας 3.8 (συνέχεια)

Έτος	Επιχειρηματικά		Μη επιχειρηματικά		Επιχειρηματικό Επένδυση		Επιχειρηματικές Διατάξεις		Σύνολο ¹		Κεντρική Γραμμή		Κυβερνητική		Διενέργεια ομολογιών επιχείρησης		Σύνολο		Γενικό σύνολο	
	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη	Από/προς	επίσημη
1978	328,9	19,2	467,4	27,4	426,1	24,9	-70,9	-4,1	1.151,5	67,4	240,0	14,0	183,4	10,7	133,7	7,8	557,1	32,6	1.708,6	100,0
1979	364,2	18,4	643,8	32,5	171,4	8,6	174,9	8,8	1.354,3	68,3	249,8	12,6	122,6	6,2	257,0	13,0	629,4	31,7	1.983,7	100,0
1980	502,4	18,1	615,4	22,2	193,4	7,0	311,0	11,2	1.622,2	58,6	748,6	27,0	44,4	1,6	354,4	12,8	1.147,4	41,4	2.769,6	100,0
1981	409,9	15,9	511,9	19,9	407,6	15,8	-6,0	-0,2	1.323,4	51,4	716,7	27,8	95,6	3,7	438,2	17,0	1.250,5	48,6	2.573,9	100,0
1982	304,4	12,2	421,3	16,9	187,1	7,5	-127,4	-5,1	785,4	31,6	1.017,5	40,9	118,7	4,8	567,7	22,8	1.703,9	68,4	2.489,3	100,0
1983	313,4	10,4	468,2	15,6	339,7	11,3	-14,6	-0,5	1.106,7	36,9	576,6	19,2	204,8	6,8	1.114,3	37,1	1.895,7	63,1	3.002,4	100,0
1984	246,2	7,5	499,4	15,3	291,8	8,9	10,4	0,3	1.047,8	32,1	1.015,0	31,1	124,1	3,8	1.076,5	33,0	2.215,6	67,9	3.263,4	100,0
1985	289,7	7,2	398,7	9,9	263,1	6,6	6,6	0,2	958,1	23,9	1.970,1	49,1	167,9	4,2	916,4	22,8	3.054,4	76,1	4.012,5	100,0
1986	300,6	9,5	438,9	13,9	239,0	7,6	-36,2	-1,1	942,3	29,8	749,2	23,7	910,4	28,8	557,8	17,7	2.217,4	70,2	3.159,7	100,0
1987	391,6	10,0	652,3	16,7	376,7	9,6	205,8	5,3	1.626,4	41,5	868,3	22,2	1.017,0	26,0	404,4	10,3	2.289,7	58,5	3.916,1	100,0
1988	599,2	14,2	951,0	22,6	205,7	4,9	192,9	4,6	1.948,8	46,3	1.252,3	29,7	251,4	6,0	758,2	18,0	2.261,9	53,7	4.210,7	100,0
1989	639,5	13,7	615,3	13,2	566,6	12,2	124,0	2,7	1.945,4	41,8	1.368,1	29,4	554,2	11,9	790,9	17,0	2.713,2	58,2	4.658,6	100,0
1990	900,5	14,8	839,0	13,8	642,9	10,6	440,5	7,2	2.822,9	46,4	1.135,6	18,7	1.332,8	21,9	794,6	13,1	3.263,0	53,6	6.085,9	100,0
1991	1.349,7	18,6	901,7	12,4	230,3	3,2	326,7	4,5	2.808,4	38,6	1.363,1	18,7	2.410,9	33,1	691,7	9,5	4.465,7	61,4	7.274,1	100,0
1992	2.038,1	23,9	795,2	9,3	47,0	0,6	428,9	5,0	3.309,2	38,8	3.097,7	36,3	1.436,6	16,9	678,4	8,0	5.212,7	61,2	8.521,9	100,0
1993	1.981,2	21,1	328,0	3,5	111,9	1,2	-428,1	-4,6	1.993,0	21,2	3.495,4	37,2	3.445,7	36,6	469,5	5,0	7.410,6	78,8	9.403,6	100,0
1994	2.756,5	27,5	1.304,2	13,0	44,6	0,4	269,0	2,7	4.374,3	43,6	0,0	0,0	4.703,3	46,9	959,5	9,6	5.662,8	56,4	10.037,1	100,0
1995	3.704,5	43,5	193,1	2,3	28,3	0,3	526,9	6,2	4.452,8	52,3	0,0	0,0	3.440,5	40,4	623,3	7,3	4.063,8	47,7	8.516,6	100,0
1996	4.844,3	38,6	2.709,8	21,6	344,0	2,7	258,9	2,1	8.157,0	65,0	0,0	0,0	3.529,6	28,1	866,9	6,9	4.396,5	35,0	12.553,5	100,0
1997	2.619,7	22,8	966,6	8,4	15,4	0,1	469,7	4,1	4.071,4	35,5	0,0	0,0	7.100,4	61,9	307,9	2,7	7.408,3	64,5	11.479,7	100,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο

¹ Στην κατηγορία "μη επιχειρηματικά κεφάλαια" περιλαμβάνονται τα κεφάλαια για "αγορά ακινήτων" και τα "λοιπά κεφάλαια ιδιωτών", ενώ έχει αφαιρεθεί το κονδύλι "βοήθεια-επανορθώσεις-αποζημιώσεις".

Εξέλιξη του δημόσιου χρέους και των πληρωμών τοκοχρεολυσίων της Ελλάδας κατά την περίοδο 1948-1995

(τιμές σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

1948	-	-	-	-	-	-	12,1
1949	-	-	-	-	-	-	4,2
1950	-	-	-	-	-	-	1,8
1951	-	-	-	-	-	-	0,7
1952	-	-	-	-	-	-	2,6
1953	-	-	-	-	-	-	3,7
1954	-	-	-	-	-	-	3,1
1955	-	-	-	-	-	-	3,2
1956	-	-	-	-	2,4	2,8	5,2
1957	-	-	-	-	0,9	2,7	3,6
1958	-	-	-	-	1,1	2,4	3,5
1959	-	-	-	-	0,2	4,0	4,2
1960	-	-	-	-	0,3	21,9	22,2
1961	-	-	-	-	3,8	5,0	8,8
1962	-	-	-	-	3,6	7,4	11,0
1963	-	-	-	-	7,2	9,2	16,4
1964	-	-	-	-	4,8	11,7	16,5
1965	-	-	-	-	7,0	11,6	18,6
1966	-	-	-	-	7,4	13,8	21,2
1967	-	-	-	-	12,6	35,5	48,1
1968	-	-	-	-	19,7	40,6	60,3
1969	-	-	-	-	35,4	42,8	78,2
1970	-	-	-	-	34,6	48,4	83,0
1971	-	-	-	-	42,5	66,6	109,1
1972	-	-	-	-	56,0	101,3	157,3
1973	-	-	-	-	98,9	73,3	172,2

Πίνακας 3.9 (συνέχεια)

1974	-	47,1	123,2	170,3	82,2	98,4	180,6	8,3
1975	-	45,3	136,4	181,7	101,9	247,0	348,9	10,9
1976	-	33,8	145,7	179,5	64,4	286,2	350,6	9,8
1977	-	49,1	138,0	187,1	93,9	297,0	387,4	9,2
1978	4.489,4	33,3	202,0	235,3	62,2	298,5	360,7	8,0
1979	4.902,6	51,2	276,4	327,6	58,6	383,0	441,6	8,0
1980	6.399,1	85,8	352,0	437,8	92,5	406,5	499,0	9,1
1981	7.326,3	100,1	702,4	802,5	122,8	515,4	638,2	12,8
1982	8.699,3	121,5	641,3	768,8	136,2	574,2	710,4	14,5
1983	9.912,4	112,0	728,3	840,3	173,5	525,5	699,0	16,0
1984	11.485,7	147,8	922,3	1.070,1	189,2	597,0	786,2	19,2
1985	13.133,1	138,6	1.083,3	1.221,9	102,0	761,9	863,9	21,8
1986	15.960,3	112,8	1.216,4	1.329,2	106,0	957,7	1.063,7	21,7
1987	18.562,3	111,6	1.384,9	1.496,5	117,3	1.996,7	2.114,0	25,5
1988	17.753,0	99,7	1.528,3	1.628,0	119,8	2.059,4	2.179,2	23,7
1989	18.829,5	78,3	1.648,6	1.726,9	233,2	1.658,7	1.891,9	22,2
1990	22.029,7	91,1	1.732,9	1.824,0	152,4	2.171,1	2.323,5	21,4
1991	23.914,0	124,4	1.812,2	1.936,6	297,3	3.552,2	3.849,5	26,1
1992	22.954,5	103,5	2.158,5	2.262,0	415,0	5.297,9	5.712,9	34,3
1993	26.563,5	180,5	1.803,3	1.938,8	378,6	3.436,7	3.815,3	37,3
1994	33.091,1	128,8	1.856,5	1.985,3	646,7	3.455,5	4.102,2	35,8
1995	34.173,6	256,5	2.232,7	2.489,2	1.687,3	4.756,4	6.443,7	48,2

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Εκθέσεις του Διοικητή

$$*D.S.R. = \frac{\text{τόκοι + χρεολύσια}}{\text{εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών}} \quad (\%)$$

3.1.5. Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας

Η έννοια της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας έχει αποτελέσει για τους οικονομολόγους αντικείμενο διεθνούς συζήτησης. Κατά καιρούς, έχουν προταθεί πολλοί και σε αρκετές περιπτώσεις διαφορετικοί μεταξύ τους ορισμοί, οι οποίοι αναφέρονται στην ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης, ενός κλάδου ή μιας χώρας. Σε σχέση, ειδικότερα, με την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας ένας αρκετά καλός ορισμός είναι η ικανότητα της χώρας να διαθέτει επικερδώς τα προϊόντα της στο εξωτερικό σε συνθήκες διεθνούς ανταγωνισμού, ενώ ταυτόχρονα να βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της (Χ. Πιτέλης, Ν. Αντωνάκης, 1998, σσ. 64-65).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στην ενότητα 3.1.1, η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων είναι αρκετά χαμηλή, εξαιτίας της χαμηλής τους ποιότητας, του υψηλού τους κόστους που είναι αποτέλεσμα της έλλειψης εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων, των μικρών σχετικά επενδύσεων και των υψηλών ρυθμών πληθωρισμού, ιδιαίτερα μετά το 1979 και της χαμηλής εισοδηματικής ελαστικότητας των αγροτικών προϊόντων που εξάγουμε κατά κύριο λόγο.

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η εξέταση της εξέλιξης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, η οποία προσδιορίζεται κυρίως από την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής έναντι των νομισμάτων των κυριότερων εμπορικών εταίρων της χώρας μας. Με την ανάλυση αυτή επιδιώκεται η εξαγωγή ορισμένων πολύ χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με τους λόγους για τους οποίους είναι χαμηλή η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό και η οποία οδηγεί στην περιορισμένη εξαγωγική δραστηριότητα της ελληνικής οικονομίας.

Η ανάλυση που ακολουθεί επικεντρώνεται στην εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, όπως αυτή προσδιορίζεται από ορισμένους δείκτες τιμών και κόστους. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η πορεία της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής με βάση τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ και το μοναδιαίο κόστος εργασίας στο σύνολο της οικονομίας. Παράλληλα, παρουσιάζονται στοιχεία σχετικά με την εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας και των πραγματικών αποδοχών ανά απασχολούμενο που καταδεικνύουν την πορεία του εργασιακού κόστους, το οποίο αποτελεί μία βασική πηγή αύξησης του εγχώριου πληθωρισμού, μειώνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές. Επίσης, στην ενότητα αυτή, εξετάζεται και ένας ακόμα

παράγοντας που φανερώνει τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας. Πρόκειται για τη δυσμενή για τη χώρα μας διαχρονική εξέλιξη της διαφοράς του πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η οποία καθιστούσε αναγκαία την εφαρμογή διευκολυντικής συναλλαγματικής πολιτικής, δηλαδή τη συνεχή διολίσθηση της δραχμής.

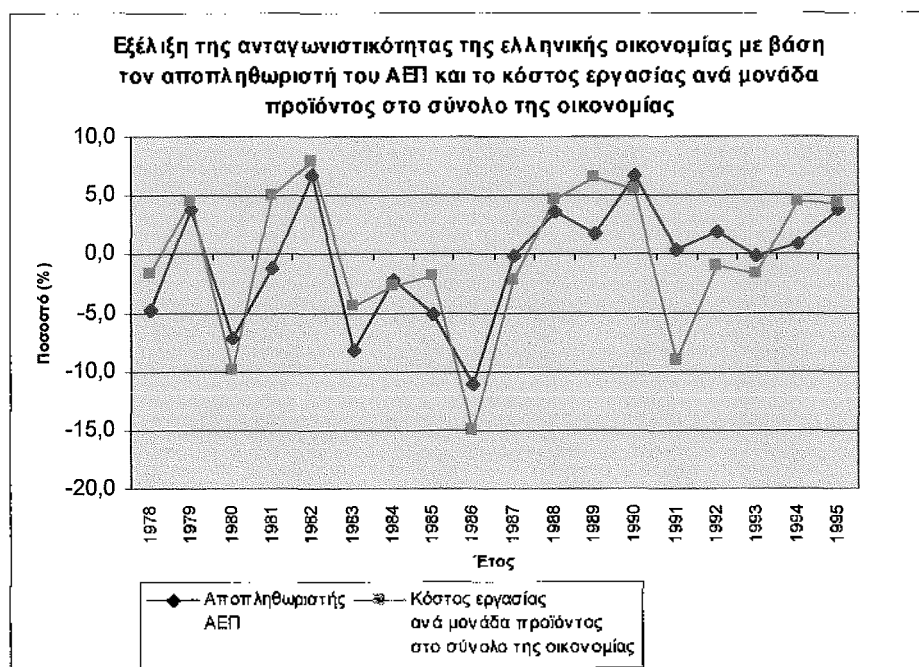
Στον Πίνακα 3.10 και στο Διάγραμμα 3.1.5.1 που ακολουθούν παρουσιάζονται η ποσοστιαία μεταβολή της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής έναντι των νομισμάτων των χωρών που αποτελούν τους κυρίους εμπορικούς μας εταίρους, χρησιμοποιώντας τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ και το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας. Οι θετικές μεταβολές σημαίνουν μείωση της ανταγωνιστικότητας και οι αρνητικές το αντίθετο. Όπως παρατηρούμε, η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων επιδεινώθηκε από το 1988 και έπειτα, κάτι που οφείλεται, σε σημαντικό βαθμό, στην εφαρμογή της πολιτικής της «σκληρής δραχμής», της περιορισμένης δηλαδή διολίσθησης της δραχμής έναντι των νομισμάτων των εμπορικών της εταίρων. Η πολιτική της «σκληρής δραχμής» και οι επιπτώσεις της στην ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων αναλύεται στην ενότητα 3.7.

Πίνακας 3.10. Εξέλιξη της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής με βάση τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ και το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.

Έτος	Αποπληθωριστής ΑΕΠ	Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας
	%	%
1978	-4,8	-1,7
1979	3,8	4,5
1980	-7,2	-9,8
1981	-1,2	5,1
1982	6,7	7,9
1983	-8,2	-4,4
1984	-2,1	-2,7
1985	-5,1	-1,9
1986	-11,0	-15,1
1987	-0,1	-2,1
1988	3,7	4,7
1989	1,8	6,6
1990	6,7	5,5
1991	0,4	-9,0
1992	1,9	-0,9
1993	-0,1	-1,7
1994	1,0	4,6
1995	3,9	4,4

Πηγή: Ν. Ζόνζηλος, Σ. Λώλος, Χ. Μακρή, Σ. Πανταζίδης, Το Μέλλον της Ελληνικής Βιομηχανίας. Διεθνής Οικονομική Συγκυρία: Προβλήματα και Ευκαιρίες για την Ελληνική Βιομηχανία, Αθήνα 1997, Πίνακας 6.2.1, σ. 82.

Διάγραμμα 3.1.5.1

Πηγή: Πίνακας 3.10

Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων που παρατηρείται μέχρι το 1988, με εξαίρεση ορισμένα έτη, οφείλεται κυρίως στην εφαρμογή διευκολυντικής συναλλαγματικής πολιτικής (διολίσθηση δραχμής). Το συγκεκριμένο μέτρο συναλλαγματικής πολιτικής χρησιμοποιήθηκε από τις οικονομικές αρχές ως αντιστάθμισμα για τη συνεχώς διευρυνόμενη διαφορά πληθωρισμού μεταξύ της χώρας μας και των εμπορικών της εταίρων, ιδίως από το 1973 και έπειτα και η οποία αποτελούσε τροχοπέδη στη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγόμενων προϊόντων. Από το 1975 μέχρι και το 1988, η διολίσθηση της δραχμής υπερκάλυψε τη διαφορά πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών του ΟΟΣΑ, με εξαίρεση τα έτη 1979, 1981 και 1982, συμβάλλοντας έτσι στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Από τα τέλη, όμως της δεκαετίας του 1980 μέχρι και τα μισά της επόμενης δεκαετίας, η διολίσθηση της δραχμής κυμάνθηκε σε χαμηλότερα επίπεδα από τη διαφορά πληθωρισμού ανάμεσα στη χώρα μας και τις χώρες του ΟΟΣΑ, προκαλώντας έτσι τη χειροτέρευση της θέσης των ελληνικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές. Στον Πίνακα 3.11 περιέχονται τα στοιχεία που αφορούν την εξέλιξη της ποσοστιαίας διολίσθησης της δραχμής και του διαφορικού πληθωρισμού μεταξύ της χώρας μας και των χωρών του ΟΟΣΑ. Αυτό που γίνεται εύκολα αντιληπτό από τον Πίνακα 3.11, αλλά και από το Διάγραμμα 3.1.5.2, είναι ότι η διαφορά του πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών του ΟΟΣΑ διευρύνθηκε σημαντικά μεταξύ των ετών 1979-1993, γεγονός που οφείλεται στη διατήρηση του εγχώριου πληθωρισμού σε υψηλά επίπεδα. Συγκρίνοντας τους Πίνακες 3.10 και 3.11 παρατηρούμε ότι η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, όπως αυτή προσδιορίζεται από την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής, επηρεάζεται άμεσα από το βαθμό κάλυψης του διαφορικού πληθωρισμού Ελλάδας – ΟΟΣΑ από τη διολίσθηση της δραχμής.

Πίνακας 3.11. Εξέλιξη της σταθμισμένης ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής και της διαφοράς πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών του ΟΟΣΑ.

1975	-10,2	-1,6
1976	-4,5	-4,5
1977	-3,2	-2,9
1978	-9,8	-3,9
1979	-6,7	-8,1
1980	-13,0	-9,8
1981	-6,0	-13,0
1982	-8,9	-11,0
1983	-16,9	-10,9
1984	-11,4	-10,3
1985	-17,9	-12,1
1986	-22,2	-16,6
1987	-11,0	-7,7
1988	-7,1	-4,5
1989	-7,1	-7,3
1990	-9,1	-13,3
1991	-11,2	-13,1
1992	-8,3	-10,8
1993	-9,2	-10,0
1994	-7,1	-5,9
1995	-3,5	-3,3
1996	-1,1	-3,0
1997	-1,9	-1,0
1998	-5,8	-1,0
1999	-0,9	-1,2
2000	-6,2	-0,9
2001	-0,6	0,1

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο

Διάγραμμα 3.1.5.2

Πηγή: Πίνακας 3.11

Η τροφοδότηση του εγχώριου πληθωρισμού από το 1979 και έπειτα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις μισθολογικές αυξήσεις, οι οποίες μετακυλίνουν από τις επιχειρήσεις στις τιμές των προϊόντων που παράγουν. Η αύξηση των ονομαστικών αποδοχών των απασχολούμενων πέραν του ρυθμού αύξησης του επιπέδου των τιμών, δηλαδή η αύξηση των πραγματικών αποδοχών οδηγεί σε χειροτέρευση του μοναδιαίου κόστους εργασίας, όταν η παραγωγικότητα δεν αυξάνεται με τους ίδιους ρυθμούς. Στην Ελλάδα, την περίοδο 1970-1998, η εξέλιξη της παραγωγικότητας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ικανοποιητική, καθώς αρκετά έτη ήταν ακόμα και αρνητική. Στην ΕΕ αντίθετα, η παραγωγικότητα αυξάνονταν κάθε έτος με μεγαλύτερους ρυθμούς από την αύξηση των πραγματικών αποδοχών, με εξαίρεση την περίοδο 1970-1975 και τα έτη 1980, 1981, 1990, 1991 και 1992. Η εξέλιξη της παραγωγικότητας (πραγματικό ΑΕΠ ανά απασχολούμενο) και των πραγματικών αποδοχών ανά απασχολούμενο, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ, παρουσιάζονται στον Πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 3.12. Εξέλιξη της παραγωγικότητας και των πραγματικών αποδοχών στο σύνολο της οικονομίας.

1970	8,1	4,2	4,8	5,9
1971	6,8	3,0	4,9	4,2
1972	8,3	4,2	7,2	4,3
1973	6,2	4,4	-3,1	4,3
1974	-3,8	1,7	-2,6	3,7
1975	6,0	0,3	6,4	4,0
1976	5,1	4,4	5,8	2,9
1977	2,6	2,4	7,2	1,3
1978	6,2	2,7	8,2	1,9
1979	2,6	2,6	1,7	1,6
1980	0,4	1,1	-2,8	1,6
1981	-4,9	1,1	0,0	1,5
1982	1,2	1,5	0,2	0,1
1983	-0,7	2,3	0,9	0,8
1984	2,4	2,1	-0,8	0,2
1985	2,1	2,0	1,7	1,1
1986	1,3	2,2	-5,7	0,6
1987	-0,4	1,7	-3,4	1,2
1988	1,9	2,6	2,9	1,2
1989	3,6	1,9	7,6	1,0
1990	-1,3	1,2	-2,2	1,6
1991	5,6	1,5	-3,7	1,7
1992	-0,7	2,5	-2,6	2,8
1993	-2,5	1,6	-4,0	0,8
1994	0,1	2,8	-0,4	0,4
1995	1,2	1,7	2,8	0,4
1996	2,8	1,3	1,4	0,8
1997	3,8	1,8	5,4	0,9
1998	0,3	1,3	0,8	0,3

Πηγή: Σ. Πανταζίδης, Μακροοικονομικές εξελίξεις και οικονομική πολιτική στην Ελλάδα, Αθήνα 2002, Πίνακας 2.6, σ. 53.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα γενικά χαρακτηριστικά του ελληνικού μεταπολεμικού ισοζυγίου πληρωμών απορρέουν από την αδύναμη ανταγωνιστική βάση της ελληνικής οικονομίας και τον τρόπο οικονομικής ανάπτυξης που ακολουθήθηκε από όλες τις κυβερνήσεις σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου.⁹ Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα διεθνώς των ελληνικών προϊόντων εκδηλώνεται με την υπέρμετρη αύξηση των εισαγωγών, την αδυναμία επέκτασης των

⁹ Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας βλέπε: Γ. Αγαπητός, (1991), *Εξελίξεις και Διαρθρωτικά Προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας (1950-1987)*, Εκδόσεις Σμπύλιας, Αθήνα, σσ. 176-181.

εξαγωγών σε νέες αναπτυσσόμενες αγορές, την εξαγωγή προϊόντων με μικρή ζήτηση διεθνώς, τη στασιμότητα της βιομηχανικής παραγωγής κ.ά. (Τ. Γιαννίτης, 1998, σσ. 353-354). Με την προσχώρηση της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981, τα παραπάνω προβλήματα εντάθηκαν, ενώ η τάση συρρίκνωσης του ιδιωτικού τομέα οδήγησε στη δημιουργία αρνητικού κλίματος εμπιστοσύνης για τους επιχειρηματίες, τη μείωση των επενδύσεων, την εκροή επιχειρηματικών κεφαλαίων προς το εξωτερικό, τη μείωση της εισροής ιδιωτικών κεφαλαίων και τη στασιμότητα των εξαγωγών (Γ. Αγαπητός, 1991, σσ. 181-182).

Μετά την παρουσίαση των γενικών χαρακτηριστικών του μεταπολεμικού ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών που προηγήθηκε, ακολουθεί η αναλυτική παρουσίαση της διαχρονικής εξέλιξης του μεγέθους και της διάρθρωσης των επιμέρους ισοζυγίων που συναπαρτίζουν το ισοζύγιο πληρωμών για κάθε μία από τις 7 χρονικές περιόδους που αναφέραμε στην αρχή του κεφαλαίου. Η ανάλυση που ακολουθεί δεν περιορίζεται μόνο στην απλή καταγραφή της πορείας του ισοζυγίου πληρωμών, αλλά επικεντρώνεται στην εξέταση των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών που διαμόρφωσαν την εικόνα που παρουσιάζει μεταπολεμικά το ελληνικό ισοζύγιο πληρωμών.

3.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1948-1952

Η περίοδος που εκτείνεται από το 1948 μέχρι και το 1952 συμπίπτει με την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια ανάπτυξης της χώρας και αποκατάστασης της πολιτικής και οικονομικής ισορροπίας. Τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τη γερμανική κατοχή, η προσπάθεια επικεντρώθηκε στην αποκατάσταση της νομισματικής σταθερότητας και τη χαλιναγώγηση του υπέρογκου πληθωρισμού. Η πολιτική κατάσταση ήταν έκρυθμη, με τον εμφύλιο πόλεμο να μην αφήνει περιθώρια άσκησης ορθολογικής οικονομικής πολιτικής, δεδομένου ότι ένα μεγάλο μέρος της εξωτερικής οικονομικής βοήθειας αναλωνόταν στην εξυπηρέτηση των αναγκών του στρατού.

Το 1948 είναι η χρονιά κατά την οποία συμφωνείται μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής η χορήγηση οικονομικής βοήθειας, στα πλαίσια του λεγόμενου «σχεδίου Marshall», το οποίο είχε

ως στόχο την ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης Ευρώπης με τη βοήθεια αμερικανικών κεφαλαίων. Μεταξύ των ετών 1948-1952 εισέρευσαν στην Ελλάδα από τις ΗΠΑ περίπου 1 δισεκατομμύριο δολάρια, τα οποία αναλώθηκαν κυρίως στις ανάγκες του στρατού, την ώρα που οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες χρησιμοποιούσαν την αμερικανική βοήθεια για την ανάκαμψη των δικών τους οικονομιών και τη δημιουργία των προϋποθέσεων για τη μελλοντική τους ανάπτυξη (W. Candilis, 1968, σσ. 52-53).

Τα κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου 1948-1952 μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

1. Πολιτική και οικονομική αστάθεια. Η αστάθεια στον πολιτικό τομέα ήταν αποτέλεσμα του εμφυλίου, ενώ η οικονομική αστάθεια επικεντρώνονταν στον υπερπληθωρισμό, την υψηλή ανεργία, την έλλειψη εμπιστοσύνης στο νόμισμα και την αδυναμία αξιοποίησης των υπάρχουσών οικονομικών πόρων.
2. Υποτίμηση της δραχμής (1949) έναντι των περισσότερων ευρωπαϊκών νομισμάτων και του αμερικανικού δολαρίου (W. Candilis, 1968, σσ. 52-53).
3. Ανισορροπία στις εξωτερικές συναλλαγές της Ελλάδας, αποτέλεσμα του αυξημένου πληθωρισμού και της μη ομαλής λειτουργίας του παραγωγικού μηχανισμού της χώρας. Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου, η αμερικανική βοήθεια κάλυπτε εξ ολοκλήρου τις ανισορροπίες στο ισοζύγιο πληρωμών (Ξ. Ζολώτας, 1964, σ. 147).
4. Έλλειψη ιδιωτικών επενδύσεων από το εξωτερικό.

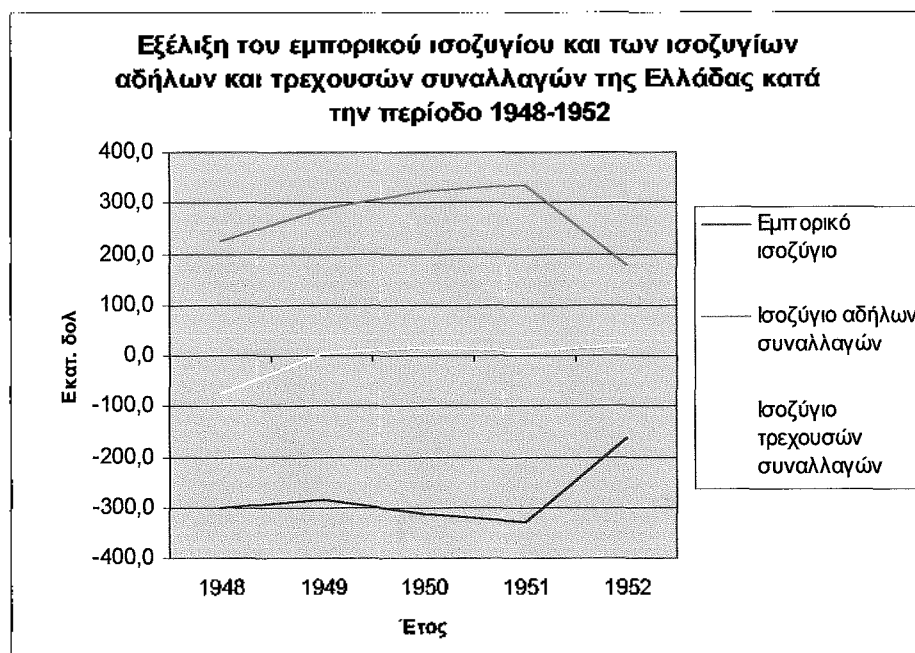
Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 3.1, στην εν λόγω περίοδο το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας εμφανίζεται πλεονασματικό, εκτός από το 1948, εξαιτίας της κάλυψης του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου από την αμερικανική οικονομική βοήθεια. Το εμπορικό ισοζύγιο είναι ελλειμματικό και οφείλεται στο γεγονός ότι οι εξαγωγές καλύπτουν μόνο το 22% περίπου των εισαγωγών. Οι συναλλαγματικές άδηλες εισπράξεις κινούνται ανοδικά, με εξαίρεση το 1952, όπως και οι άδηλες πληρωμές, με εξαίρεση το 1949 και το 1951. Η καθαρή εισροή κεφαλαίων κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα, παρουσιάζοντας το 1949 μία αξιοσημείωτη πτώση, σε 3,0 εκατ. δολ. από 54,3 εκατ. δολ. το 1948 και μία στασιμότητα την υπόλοιπη περίοδο. Τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας

παρουσιάζουν μικρή αύξηση και από 50,3 εκατ. δολ. το 1948 αυξάνονται το 1952 στα 71,9 εκατ. δολ.

Εκείνο που κάνει εντύπωση κοιτώντας τα στοιχεία του Πίνακα 3.1 είναι η αξιοσημείωτη μείωση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου και του πλεονάσματος του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών το 1952. Συγκεκριμένα, η μείωση του εμπορικού ελλείμματος από 329,7 εκατ. δολ. το 1951 σε 160,4 εκατ. δολ. οφείλεται στο δραστικό περιορισμό των εισαγωγών, η αξία των οποίων διαμορφώθηκε στα 274,7 εκατ. δολ. από 431,6 εκατ. δολ. που ήταν το 1951, ενώ η σχεδόν κατά το ήμισυ μείωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών, προήλθε από τη μείωση των αδήλων πόρων σε 201,8 εκατ. δολ. από 354,9 εκατ. δολ. που ήταν τον προηγούμενο χρόνο. Η εξέλιξη αυτή ήταν αποτέλεσμα της δραστηκής μείωσης της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας που σημειώθηκε το συγκεκριμένο χρόνο, αναγκάζοντας έτσι την ελληνική κυβέρνηση να αντισταθμίσει την απώλεια αυτή των συναλλαγματικών εσόδων με τη μείωση των εισαγωγών (Ξ. Ζολώτας, 1964, σ. 147).

Στο Διάγραμμα που ακολουθεί αποτυπώνεται η εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου, του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά την περίοδο 1948-1952.

Διάγραμμα 3.2

Πηγή: Πίνακας 3.1

3.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1953-1966

Το 1953 αποτέλεσε την απαρχή της δεύτερης φάσης της μεταπολεμικής ανάπτυξης της Ελλάδας και διήρκεσε μέχρι και το 1966. Μέχρι το 1952, οι προσπάθειες επικεντρώθηκαν στην ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης από τον πόλεμο χώρας, κυρίως με τη βοήθεια της αμερικανικής βοήθειας και των κρατικών επενδύσεων. Αντίθετα, η περίοδος 1953-1966 χαρακτηρίστηκε από τις προσπάθειες ανάπτυξης της χώρας, αξιοποιώντας τις δικές της δυνατότητες και τις ιδιωτικές επενδύσεις, οι οποίες διαδραμάτισαν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας μας την περίοδο αυτή (W. Candilis, 1968, σ. 89).

Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, οι προσπάθειες εκβιομηχάνισης της χώρας υπήρξαν ιδιαίτερα έντονες και η οικονομία της Ελλάδας ακολούθησε τα πρότυπα ανάπτυξης των ανεπτυγμένων χωρών της Ευρώπης. Σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση και όπως αποδείχτηκε απαραίτητη προϋπόθεση αποτέλεσε η υποτίμηση της δραχμής έναντι του δολαρίου κατά 50% που έλαβε χώρα τον Απρίλιο του 1953, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στη μείωση του πληθωρισμού αφενός και αφετέρου στη σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τη σταδιακή αποκατάσταση της εμπιστοσύνης προς το εθνικό νόμισμα, τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Τα κυριότερα οικονομικά και πολιτικά χαρακτηριστικά της περιόδου 1953-1966 ήταν τα ακόλουθα:

1. Ομαλοποίηση της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης, με κύριο γνώρισμα τη διακυβέρνηση της χώρας από σταθερές κυβερνήσεις.
2. Εξαιρετικά υψηλοί ετήσιοι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης, της τάξης του 6-7% κατά μέσο όρο, αύξηση των αποταμιεύσεων και συσσώρευση κεφαλαίου για την ανάληψη επενδύσεων από τον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα (Σ. Λώλος, 1998, σ. 1).
3. Χαμηλός πληθωρισμός, σταθερότητα του εθνικού νομίσματος, χαμηλό εσωτερικό χρέος, σημαντικές δημόσιες επενδύσεις σε έργα υποδομής, αύξηση πραγματικών εισοδημάτων, στροφή της παραγωγής προς μεταποιητικά προϊόντα (Σ. Ιωαννίδης, Γ. Καλογήρου, 1999, σ. 5).
4. Αντιπαρεμβατική κρατική πολιτική στον τομέα της βιομηχανίας. Το κράτος αποφεύγει κάθε παρέμβαση που στοχεύει στην αναδιάρθρωση των παραδοσιακών κλάδων της ελληνικής βιομηχανίας και στον εξωτερικό

προσανατολισμό αυτών των κλάδων, την ίδια στιγμή που στις υπόλοιπες χώρες της δυτικής Ευρώπης ακολουθείται μια συστηματική βιομηχανική πολιτική που αποσκοπεί στην αναδιάρθρωση των δυναμικών κλάδων και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητά τους στο διεθνή χώρο (Σ. Ιωαννίδης, Γ. Καλογήρου, 1999, σσ. 5-6).

5. Σταδιακή και συνεχώς αυξανόμενη εισροή συναλλαγματικών πόρων από μεταναστευτικά και ναυτιλιακά εμβάσματα, όπως επίσης και από τον τουρισμό.
6. Ανάπτυξη ορισμένων ηγετικών κλάδων του δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας, με κυριότερους τις κατασκευές, τη ναυτιλία, τις μεταλλευτικές και χημικές βιομηχανίες, την κλωστοϋφαντουργία και τον τουρισμό (Μ. Λαμπρινίδης, 1989, σ. 26).
7. Συμφωνία Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962).

Την περίοδο αυτή ο εξωτερικός τομέας της ελληνικής οικονομίας παρουσίασε τα ίδια προβλήματα με την προηγούμενη περίοδο, με τη διαφορά ότι το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου δεν καλυπτόταν πλέον από την αμερικανική βοήθεια, αλλά από την εισροή συναλλάγματος από άδηλους πόρους και κεφάλαια από το εξωτερικό.

Με την υποτίμηση της δραχμής το 1953 και την απελευθέρωση των εισαγωγών άρχισε μία προσπάθεια εξυγίανσης των εξωτερικών συναλλαγών της χώρας μας, στην οποία συνέβαλε και η επίτευξη εσωτερικής νομισματικής σταθερότητας. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διατηρήθηκε σε χαμηλά σχετικά επίπεδα, γεγονός που οφείλεται σε δύο κύριους παράγοντες. Πρώτον, στη σταθεροποίηση του εσωτερικού επιπέδου των τιμών και στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και δεύτερον, στην άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας που σημειώθηκε στη δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην αύξηση των συναλλαγματικών εισπράξεων από τον τουρισμό και τα μεταναστευτικά και ναυτιλιακά εμβάσματα. (Ξ. Ζολώτας, 1964, σσ. 147-150).

Η εσωτερική νομισματική σταθερότητα που επικράτησε την περίοδο αυτή, με τον πληθωρισμό να κυμαίνεται στο 5% περίπου και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της αξίας των εξαγωγών από 134,1 εκατ. δολ. το 1953 στα 403,5 εκατ. δολ. το 1966, παρουσιάζοντας μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης της τάξης του 8,8%. Αυξητική τάση παρουσίασαν και οι εισαγωγές μετά την απελευθέρωσή τους και τη σταδιακή

κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών, η αξία των οποίων στο τέλος της περιόδου ανήλθε στα 1.146,5 εκατ. δολ. έναντι των 243,3 εκατ. δολ. που ήταν το 1953 (μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης 12,6%). Ως εκ τούτου, το εμπορικό ισοζύγιο συνέχισε να είναι ελλειμματικό. Μεταξύ των ετών 1953-1966, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου σχεδόν εξαπλασιάστηκε και από 109,2 εκατ. δολ. ανήλθε στα 743,0 εκατ. δολ. Παρά τη συγκριτικά μεγαλύτερη αύξηση της αξίας των εισαγωγών από την αξία των εξαγωγών, ο βαθμός κάλυψης παρουσίασε αύξηση και ανήλθε κατά μέσο όρο στο 43,5%, σημειώνοντας τα μεγαλύτερα ποσοστά σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου (Πίνακας 3.2).

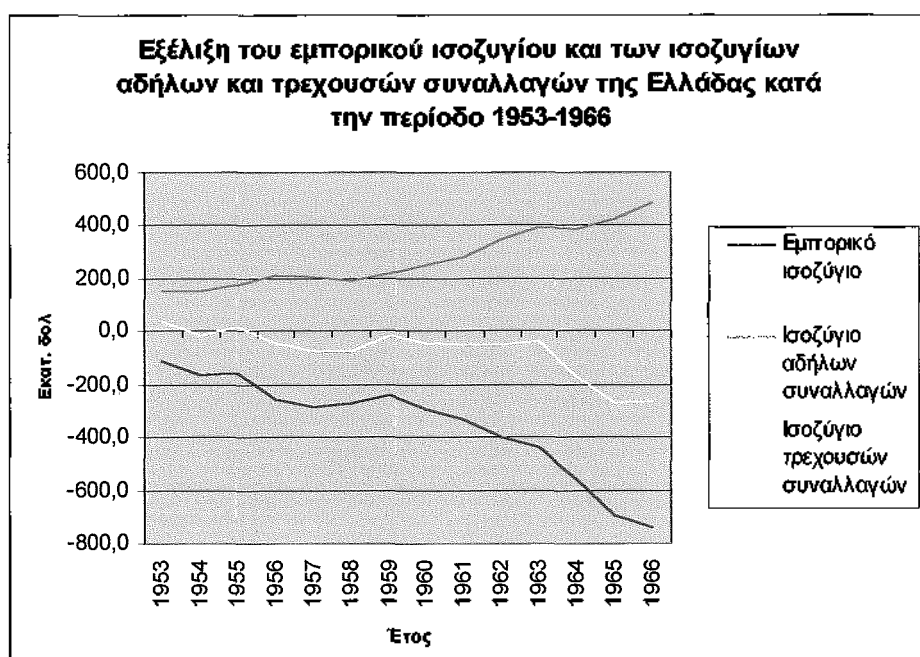
Το άνοιγμα του εμπορικού ισοζυγίου καλύφτηκε στο μεγαλύτερο μέρος του από το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών. Συγκεκριμένα, το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών κάλυψε κατά μέσο όρο το 86,5% του εμπορικού ελλείμματος, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι το 1953 και το 1956 η εν λόγω κάλυψη ανήλθε στο 137,9% και στο 113,2% αντίστοιχα, δημιουργώντας έτσι πλεονασματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι άδηλες εισπράξεις προήλθαν, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, από την εμπορική ναυτιλία, τον τουρισμό και τους Έλληνες μετανάστες του εξωτερικού, σημειώνοντας αύξηση 464,6 εκατ. δολ. ή 267%. Από την άλλη, οι άδηλες πληρωμές κινήθηκαν και αυτές ανοδικά και από 23,4 εκατ. δολ. έφτασαν τα 154,6 εκατ. δολ. Η αναλογία των αδήλων πληρωμών ως προς τους αδήλους πόρους κυμάνθηκε σε πολύ χαμηλά επίπεδα, της τάξης του 19,8 % κατά μέσο όρο, εξαιτίας της κατά πολύ μεγαλύτερης αξίας σε απόλυτες τιμές των αδήλων πόρων σε σχέση με τις άδηλες πληρωμές (Πίνακας 3.2). Συνολικά, το ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών αυξήθηκε κατά 221,4%.

Η μεγαλύτερη αύξηση των εισαγωγών σε σχέση με τις εξαγωγές και η μη επαρκής κάλυψη του εμπορικού ελλείμματος από το πλεόνασμα των αδήλων συναλλαγών οδήγησε στη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από το 1956 και ύστερα. Το 1953 και το 1955 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κινήθηκε θετικά, εμφανίζοντας πλεόνασμα 41,4 εκατ. δολ. και 20,8 εκατ. δολ. αντίστοιχα. Από το 1956 και μετά, όμως, δεν κατέστη εφικτή η κάλυψη του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου από το συναλλαγματικό πλεόνασμα του ισοζυγίου των αδήλων συναλλαγών, με αποτέλεσμα να πενταπλασιαστεί το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, με μέσο ετήσιο ρυθμό 20,1%. Η επέκταση του ελλείμματος ήταν ιδιαίτερη έντονη το 1964, όπου αυξήθηκε κατά 374,5% σε σχέση με το 1963 και το 1965, όπου αυξήθηκε κατά 56,1% σε σχέση με το 1964.

Αξιοπρόσεκτη είναι επίσης η μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 1959 κατά 82,1%. Και στις δύο περιπτώσεις, αιτίες των μεγάλων αυτών μεταβολών είναι η μεταβολή της αξίας των εισαγωγών, οι οποίες μειώθηκαν σημαντικά το 1959 και αυξήθηκαν εξίσου σημαντικά την περίοδο 1964-1965, κυρίως εξαιτίας των δασμολογικών μειώσεων επί των εισαγόμενων από τις χώρες-μέλη της ΕΟΚ προϊόντων (Ξ. Ζολώτας, 1964, σ. 157).

Η εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου, του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά την περίοδο 1953-1966 παρουσιάζεται στο Διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 3.3

Πηγή: Πίνακας 3.1

Οι αυξημένες συναλλαγματικές εισροές από το ισοζύγιο των αδήλων συναλλαγών οδήγησαν στην περιορισμένη προσφυγή σε εξωτερικό δανεισμό. Η καθαρή εισροή κεφαλαίων αυξήθηκε από 14,8 εκατ. δολ. το 1953 σε 260,1 εκατ. δολ. το 1966, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων αποτελούνταν από κεφάλαια που είχαν δημιουργηθεί στο εξωτερικό από Έλληνες μετανάστες και τα οποία επενδύθηκαν στην αγορά ακινήτων στο εσωτερικό της χώρας, ενώ τα κεφάλαια που

τοποθετήθηκαν σε ιδιωτικές παραγωγικές επενδύσεις αποτελούσαν μόνο το 13% περίπου της συνολικής εισροής (Ξ. Ζολώτας, 1964, σ. 153).

Από το 1953 άρχισε σταδιακά η είσοδος των ξένων επενδύσεων στην ελληνική οικονομία και ιδιαίτερα στη μεταποίηση. Με το νόμο 2687/53 δημιουργούνταν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την προσέλκυση και προστασία του ξένου κεφαλαίου στη χώρα μας, παρέχοντας φορολογικά, κυρίως, κίνητρα. Από το 1954 μέχρι και το 1962, ωστόσο, η εισροή ακαθάριστων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) στη χώρα μας ήταν περιορισμένη, εξαιτίας του προσανατολισμού της χώρας μας προς την προστασία των εγχώριων παραγωγικών μονάδων και την υποκατάσταση των εισαγωγών (Δ. Κυρκλής, 2002, σ. 106). Η πολιτική αυτή είχε σαν αποτέλεσμα την απόρριψη πολλών αιτήσεων ΑΞΕ σε τομείς όπου υπήρχαν ήδη εγχώριες παραγωγικές μονάδες. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η μικρή προσέλκυση ξένων επενδύσεων, οι οποίες κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο στο 5,8% των συνολικών ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Η εικόνα αυτή, όμως, άρχισε να μεταβάλλεται μετά το 1962. Με τους νόμους 4231/62 και 4256/62 δημιουργήθηκε το θεσμικό πλαίσιο για την προσέλκυση στη μεταποίηση ξένων επενδύσεων εξαγωγικού προσανατολισμού που κατευθύνθηκαν κυρίως σε κλάδους παραγωγής ενδιάμεσων και διαρκών καταναλωτικών προϊόντων. Οι συνολικές εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα την περίοδο 1963-1966 αυξήθηκαν σημαντικά (195,0 εκατ. δολ. την περίοδο 1963-1966 έναντι 49,0 εκατ. δολ. την περίοδο 1954-1962), εκ των οποίων το 89% κατευθύνθηκε στη μεταποίηση. Στον Πίνακα 3.13 είναι συγκεντρωμένες οι ετήσιες εισροές ακαθάριστων ξένων επενδύσεων στη χώρα μας κατά την περίοδο 1954-1966.

Πίνακας 3.13. Εισροή ΑΞΕ στην Ελλάδα την περίοδο 1954-1966

(τιμές σε χιλιάδες δολάρια ΗΠΑ)

Χρόνος	Εισροή ΑΞΕ	Εισροή ΑΞΕ	Εισροή ΑΞΕ
1954	2.235	1.504	67,29
1955	1.896	1.192	62,87
1956	2.458	1.369	55,70
1957	3.932	2.969	75,51
1958	8.184	5.376	65,69
1959	4.401	2.706	61,49
1960	5.776	5.774	99,97
1961	7.345	6.193	84,32
1962	12.853	8.776	68,28
1963	30.699	28.139	91,66
1964	43.732	39.744	90,88
1965	72.211	61.319	84,92
1966	48.438	42.385	87,50
Σύνολο	244.160	207.446	84,96

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

3.4. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1967-1974

Την περίοδο αυτή η οικονομία της χώρας μας συνεχίζει να πορεύεται ανοδικά και να παρουσιάζει αξιοσημείωτες επιδόσεις. Ουσιαστικά, η περίοδος από το 1967 μέχρι και το 1974 αποτελεί την τελευταία φάση της συνεχούς οικονομικής μεγέθυνσης πριν εκδηλωθούν τα πρώτα συμπτώματα της παγκόσμιας ύφεσης που έπληξε και την Ελλάδα τα επόμενα χρόνια. Ο διαχωρισμός της περιόδου αυτής από την προηγούμενη οφείλεται κυρίως στο σημαντικότερο γεγονός της περιόδου, αυτό της κατάλυσης της δημοκρατίας και της επιβολής ενός δικτατορικού καθεστώτος που διήρκεσε από τον Απρίλιο του 1967 μέχρι τον Αύγουστο του 1974.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής συνεχίστηκε η αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής και η εξαγωγή βιομηχανικών προϊόντων, ενώ παράλληλα συνέχισε να μειώνεται η συμβολή του αγροτικού τομέα στο συνολικό εθνικό εισόδημα και να αυξάνεται αντίστοιχα το ποσοστό συμμετοχής του δευτερογενή και τριτογενή τομέα.

Η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων προήλθε εκτός των άλλων και από τη συγκράτηση του εργατικού κόστους, τη μικρότερη αύξηση των μισθών συγκριτικά με τις άλλες χώρες και τα χαμηλά επίπεδα του πληθωρισμού που διαμορφώθηκαν τη συγκεκριμένη περίοδο (Μ. Λαμπρινίδης, 1989, σ. 31).

Το γεγονός που σηματοδότησε το τέλος της εικοσαετούς περίπου οικονομικής άνθησης και την απαρχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ήταν η πρώτη οξεία πετρελαϊκή κρίση που εκδηλώθηκε το 1973 και είχε ως επακόλουθο τη μεγάλη αύξηση των τιμών των καυσίμων και τη δημιουργία ενός ασταθούς και απρόβλεπτου οικονομικού και πολιτικού κλίματος σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εκδήλωση της πετρελαϊκής αυτής κρίσης επηρέασε αρνητικά και την Ελλάδα και ιδίως το εμπορικό της ισοζύγιο, το μέγεθος του οποίου εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την αξία των εισαγόμενων καυσίμων και λιπαντικών. Αποτέλεσμα της ανόδου της τιμής του πετρελαίου ήταν η κατακόρυφη άνοδος του πληθωρισμού στο 20,9% το 1973 και στο 22,5% το 1974 από 5% που ήταν το 1972.

Την περίοδο 1967-1974 το εμπορικό ισοζύγιο ήταν μονίμως ελλειμματικό και πιο συγκεκριμένα, από 703,0 εκατ. δολ. που ήταν το έλλειμμα το 1967 έφτασε το 1973 τα 2.885,3 εκατ. δολ. Αυτό οφείλεται κυρίως στη μεγάλη αύξηση των εισαγωγών από 1.155,6 εκατ.δολ. σε 4.659,4 εκατ.δολ., η οποία με την σειρά της ήταν αποτέλεσμα της εξάρτησης της χώρας μας από το εξωτερικό σε ότι αφορά τις πρώτες ύλες και την τεχνολογία. Από τον Πίνακα 3.5 βλέπουμε ακριβώς αυτή την εξάρτηση. Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου οι εισαγωγές πρώτων υλών, κεφαλαιουχικών αγαθών και βιομηχανικών ειδών κατανάλωσης προσέγγιζαν το 75,6% κατά μέσο όρο των συνολικών εισαγωγών από το εξωτερικό. Από την πλευρά των εξαγωγών (Πίνακας 3.3), την περίοδο αυτή μειώθηκε η συμμετοχή στις συνολικές εξαγωγές των τροφίμων και των ποτών κατά 10,1% και του καπνού κατά 18,7%, ενώ παράλληλα αυξήθηκε το μερίδιο των βιοτεχνικών και βιομηχανικών προϊόντων κατά 28,4%.

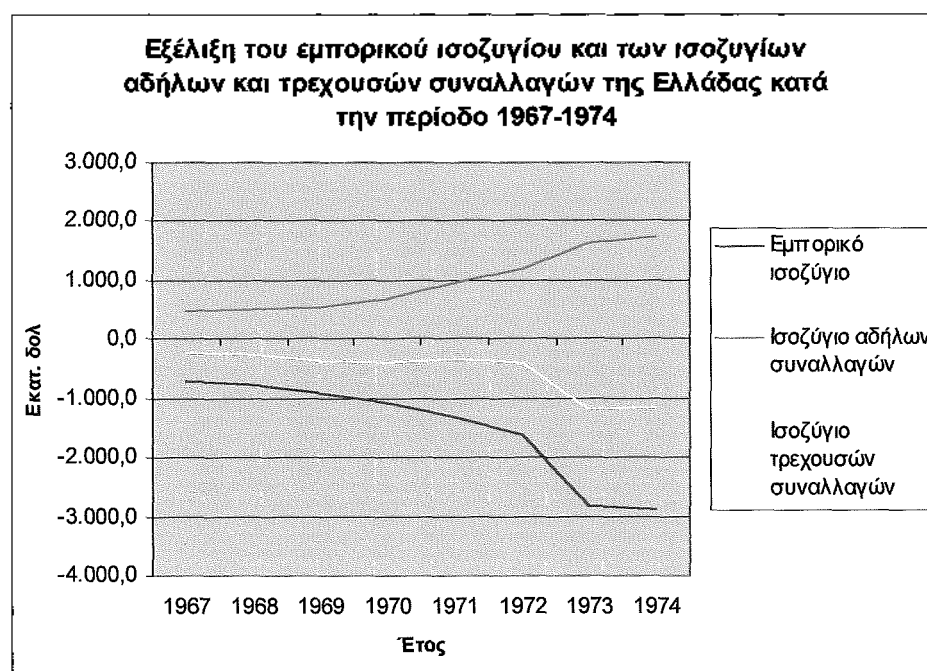
Το ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών συνέχισε να είναι πλεονασματικό και αυξήθηκε από 478,5 εκατ. δολ το 1967 στα 1.740,1 εκατ. δολ το 1974, εξουδετερώνοντας κατά μέσο όρο πάνω από το 60% του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου. Οι κύριες πηγές προσφοράς συναλλάγματος του εν λόγω ισοζυγίου εξακολούθησε να προέρχεται από τη ναυτιλία, τα μεταναστευτικά εμβάσματα και τον τουρισμό. Σχετικά με το σκέλος των αδήλων πληρωμών αυτό που χρίζει ιδιαίτερης προσοχής είναι η μείωση του ποσοστού συμμετοχής των υπηρεσιών του δημοσίου

στις συνολικές άδηλες πληρωμές κατά 8,7% και η αντίστοιχη αύξηση των τόκων, μερισμάτων και κερδών κατά 11,4%.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε σημαντική επιδείνωση, με το έλλειμμα να φτάνει το 1974 τα 1.145,2 εκατ. δολ. έναντι 224,5 εκατ. δολ. το 1967 (μέση ετήσια αύξηση 26,2%). Αυτό που πρέπει να σημειώσουμε είναι ότι ανάμεσα στα έτη 1972-1973 είχαμε τριπλασιασμό του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που οφείλονταν στην επιβάρυνση του ισοζυγίου των καυσίμων εξαιτίας της πετρελαϊκής κρίσης που σημειώθηκε την περίοδο αυτή.

Οι μεταβολές στο εμπορικό ισοζύγιο και στα ισοζύγια αδήλων και τρεχουσών συναλλαγών της περιόδου 1967-1974 αποτυπώνονται στο παρακάτω Διάγραμμα.

Διάγραμμα 3.4

Πηγή: Πίνακας 3.1

Για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών χρησιμοποιήθηκαν κυρίως ιδιωτικά κεφάλαια από το εξωτερικό, όπως καταθέσεις από μετανάστες και ναυτικούς, που ήταν κατά πλειοψηφία συνδεδεμένες με τον κατασκευαστικό τομέα και επιχειρηματικά κεφάλαια. Πιο αναλυτικά, η συνολική καθαρή εισροή κεφαλαίων αυξήθηκε από 173,8 εκατ. δολ. το 1967 σε 924,3 εκατ. δολ. το 1973, με μέσο ετήσιο ρυθμό 26,9%.

Η χρησιμοποίηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων για την εξουδετέρωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών απαιτήθηκε τα έτη 1967, 1969, 1970, 1973 και 1974, κατά τα οποία η καθαρή εισροή κεφαλαίων δεν επαρκούσε για την κάλυψή του.

3.5. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1975-1980

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 και την ομαλοποίηση του πολιτικού κλίματος, άρχισε μία νέα περίοδος για τη χώρα μας, με κύρια χαρακτηριστικά τις προσπάθειες τόνωσης της εγχώριας ζήτησης, την επίτευξη υψηλών ρυθμών αύξησης του πραγματικού προϊόντος και την υιοθέτηση από τη χώρα μας της στρατηγικής εισόδου στην ΕΟΚ ως πλήρες μέλος της.

Πραγματικά, μετά από τη σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας που σημειώθηκε το 1974 μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση και την απειλή ενός πολέμου με την Τουρκία, από το 1975 μέχρι και το 1979 που εκδηλώθηκε η δεύτερη ενεργειακή κρίση επανήλθαν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης (5,3% αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ μεταξύ 1975-1979), εξαιτίας της χαλαρής δημοσιονομικής, νομισματικής και εισοδηματικής πολιτικής (Σ. Πανταζίδης, 2002, σ. 52). Η νομισματική πολιτική που εφαρμόστηκε αυτή την περίοδο συνέβαλε στην αύξηση της ρευστότητας της οικονομίας και τροφοδότησε την έκρηξη του πληθωρισμού μετά το 1979. Στη διόγκωση του πληθωρισμού συνέβαλε και η διολίσθηση της δραχμής που απέβλεπε στην αντιστάθμιση των μισθολογικών αυξήσεων και την συνεπακόλουθη αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, καθώς επίσης και της αύξησης της τιμής του πετρελαίου μετά τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση που εκδηλώθηκε το 1979 (Σ. Πανταζίδης, 2002, σσ. 49-52). Αποτέλεσμα όλων αυτών των παραγόντων ήταν η εκτίναξη του πληθωρισμού το 1979 και το 1980 στο 19,1% και στο 24,7% αντίστοιχα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο, την εφαρμογή χαλαρής επεκτατικής πολιτικής δεν ευνοούσαν, τόσο οι γενικότερες διεθνείς οικονομικές εξελίξεις με την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας να χαρακτηρίζει τις χώρες του ΟΟΣΑ, όσο και η εγχώρια οικονομική κατάσταση. Το ελληνικό μοντέλο οικονομικής μεγέθυνσης είχε φτάσει στα όρια του από το 1973,

ενώ και η τροφοδότηση του πληθωρισμού από την αύξηση της τιμής του πετρελαίου και η επιδείνωση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών απαιτούσαν μια πιο περιοριστική οικονομική πολιτική. Ταυτόχρονα δεν έγινε καμία προσπάθεια ενίσχυσης της προσφοράς για την κάλυψη της αυξημένης εγχώριας ζήτησης, ενώ και η αύξηση του κόστους παραγωγής με τις υψηλές μισθολογικές αυξήσεις επιδείνωνε τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας.

Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι την ίδια περίοδο που βρισκόταν σε εξέλιξη η διεθνής οικονομική ύφεση, στην Ελλάδα η εφαρμογή χαλαρής δημοσιονομικής, νομισματικής και εισοδηματικής πολιτικής δεν άφησε να εκδηλωθούν τα επώδυνα για κάθε οικονομία αρνητικά αποτελέσματα της οικονομικής ύφεσης που έπληξε τις αναπτυσσόμενες οικονομίες μετά το 1973. Η τόνωση της ενεργούς ζήτησης, οι υψηλές μισθολογικές αυξήσεις και η διείσδυση των ελληνικών εξαγωγών προς τις αραβικές χώρες και τη Μέση Ανατολή ήταν οι σημαντικότεροι παράγοντες για τους οποίους δεν έγιναν σε τόσο μεγάλο βαθμό αισθητές στους Έλληνες πολίτες οι συνέπειες της διεθνούς οικονομικής κρίσης. Βεβαίως, η άσκηση μιας τέτοιας οικονομικής πολιτικής σ' αυτή την περίοδο προδιέγραφε τη μετέπειτα επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας της δεκαετίας του 1980 και την εκδήλωση σημαντικών διαρθρωτικών οικονομικών προβλημάτων.

Η διόγκωση του πληθωρισμού στην Ελλάδα, κυρίως μετά το 1979, θα είχε αρνητικές επιπτώσεις στη διεθνή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων αν δεν χρησιμοποιώταν η διολίσθηση της δραχμής ως μέσο αντιστάθμισης των αυξήσεων των μισθών που τροφοδοτούσαν σε μεγάλο βαθμό τις πληθωριστικές πιέσεις. Από το 1975 έως και το 1980 η σταθμισμένη ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής διολίσθησε κατά 7,9% κατά μέσο όρο, υπερκαλύπτοντας όλη την περίοδο, εκτός από το 1979, τη διαφορά πληθωρισμού ανάμεσα στη χώρα μας και τις χώρες του ΟΟΣΑ (Σ. Πανταζίδης, 2002, σσ. 49-50). Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι η άνοδος της τιμής του πετρελαίου και ο υψηλός ρυθμός πληθωρισμού άφησαν ανεπηρέαστο το ισοζύγιο πληρωμών. Ωστόσο, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διατηρήθηκε από το 1975 μέχρι το 1978 σε χαμηλότερα επίπεδα από το 1974 και από 5,3% του ΑΕΠ μειώθηκε στο 2,5%.

Την περίοδο αυτή οι βιομηχανικές εξαγωγές μας αυξήθηκαν με μικρότερο ρυθμό σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο (14,8% μέση ετήσια αύξηση έναντι 33,5%), ενώ στον αντίποδα αυξήθηκαν σημαντικά οι εισαγωγές τροφίμων (μέση

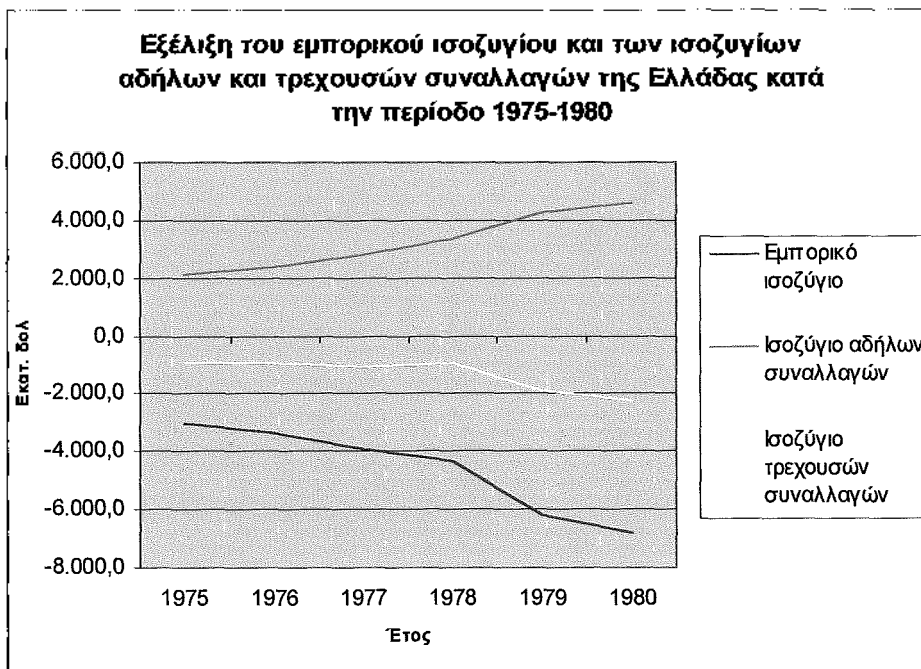
ετήσια αύξηση 14%), πρώτων υλών (μέση ετήσια αύξηση 13,8%) και καυσίμων-λιπαντικών (μέση ετήσια αύξηση 23,4%). Αναλυτικότερα, οι εισπράξεις από τις εξαγωγές μας προς τις άλλες χώρες ανήλθαν το 1980 στα 4.093,9 εκατ. δολ. από 2.029,9 εκατ. δολ. που ήταν το 1975 (αύξηση 101,7%). Αυξητικά κινήθηκαν και οι πληρωμές για τις εισαγωγές μας, αφού, όπως παρατηρούμε, από 5.072,2 εκατ. δολ. που ήταν το 1975 έφτασαν τα 10.903,4 εκατ. δολ. το 1980 (αύξηση 114,9%). Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 3.2, ήταν η επιδείνωση των όρων εμπορίου, εκτός από το 1977. Συνεπακόλουθα, η κατάσταση του εμπορικού ισοζυγίου συνέχισε να είναι ελλειμματική, παρουσιάζοντας έλλειμμα 3.767,2 εκατ. δολ. (αύξηση 123,8%).

Το έλλειμμα που παρουσιάστηκε στο εμπορικό ισοζύγιο καλύφτηκε σε μεγάλο ποσοστό από το ισοζύγιο των άδηλων συναλλαγών που συνέχισε να είναι πλεονασματικό. Συγκεκριμένα, το 1975 το ισοζύγιο των άδηλων συναλλαγών ανήλθε στα 2.085,6 εκατ. δολ., ενώ το 1980 αυξήθηκε κατά 2.507,8 εκατ. δολ., φτάνοντας τα 4.593,4 εκατ. δολ. Το ποσοστό του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου που καλύφτηκε από το ισοζύγιο των άδηλων συναλλαγών ήταν κατά μέσο όρο 71,3%. Η σημαντικότερη μεταβολή που σημειώθηκε στη διάρθρωση των αδήλων πόρων ήταν η μείωση του ποσοστού συμμετοχής των μεταναστευτικών εμβασμάτων στους συνολικούς άδηλους πόρους κατά 9,8%, παρά την αύξηση που εμφάνισαν σε απόλυτες τιμές. Το χαμένο μερίδιο των μεταναστευτικών εμβασμάτων πήραν το τουριστικό συνάλλαγμα και οι καταθέσεις μετατρέψιμες σε δραχμές.

Παρόλα αυτά, το ισοζύγιο των τρεχουσών συναλλαγών συνέχισε να είναι και αυτό ελλειμματικό. Το έλλειμμα μεταξύ των ετών 1975 και 1980 αυξήθηκε κατά 131,6% και από 956,7 εκατ. δολ. έφτασε στα 2.216,1 εκατ. δολ. Το έλλειμμα αυτό διογκώθηκε σημαντικά το 1979, με τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση που επηρέασε αρνητικά το εμπορικό ισοζύγιο.

Το Διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζει την εξέλιξη των βασικών επιμέρους ισοζυγίων του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών για την περίοδο 1975-1980.

Διάγραμμα 3.5

Πηγή: Πίνακας 3.1

Η καθαρή εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων συνέβαλε στο μεγαλύτερο μέρος της κάλυψης του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Τα έτη 1976, 1977 και 1978 η καθαρή εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων υπερέκλυσε το έλλειμμα, ενώ το 1975, το 1979 και το 1980 το ποσοστό κάλυψης ανήλθε κατά μέσο όρο στο 74,6%. Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου 1975-1980 τα ιδιωτικά κεφάλαια αποτελούσαν πάνω από το 55% των συνολικών κεφαλαίων που εισέρευσαν στη χώρα μας. Από αυτά, τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσίασαν τα επιχειρηματικά κεφάλαια, ενώ αξιοπρόσεκτη ήταν η μείωση των εμπορικών πιστώσεων την τριετία 1976-1978. Επιπροσθέτως, την περίοδο αυτή βελτιώθηκε η σχέση χρεολυσίων προς τη συνολική εισροή κεφαλαίων και από 25,6% μειώθηκε στο 18%.

3.6. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1981-1990

Η δεκαετία του 1980 αποτελεί μία από τις σημαντικότερες μεταπολιτευτικές περιόδους εξαιτίας τριών βασικών παραγόντων. Πρώτον, στη διάρκεια της δεκαετίας αυτής έγιναν αισθητά στη χώρα μας τα δυσμενή αποτελέσματα της διεθνούς

οικονομικής ύφεσης και της επεκτατικής οικονομικής πολιτικής που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα μετά το 1975. Δεύτερον, επικράτησε ένα κλίμα οικονομικής αβεβαιότητας εξαιτίας της διώγκωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, του δημοσίου χρέους και του πληθωρισμού, με αποτέλεσμα τη μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων και τη γενικότερη επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας και τρίτον, χάθηκε σημαντικό έδαφος στην προετοιμασία της χώρας μας για την πλήρη ενσωμάτωσή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εξαιτίας ακριβώς της αδυναμίας προσαρμογής και αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας στα ευρωπαϊκά κελεύσματα.

Η περίοδος ξεκίνησε με δύο πολύ σημαντικά οικονομικά και πολιτικά γεγονότα, την ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ, το Μαΐο του 1981 και την άνοδο στην εξουσία, για πρώτη φορά, ενός σοσιαλιστικού κόμματος, το φθινόπωρο του ίδιου έτους. Τα πρώτα χρόνια της περιόδου, η οικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε κινήθηκε σε αντίθετη κατεύθυνση από την πολιτική που επέβαλε η διεθνής συγκυρία και η εσωτερική κατάσταση. Για μια ακόμη φορά η οικονομική πολιτική επικεντρωνόταν στην ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης και στην αύξηση της προσφοράς χρήματος, τη στιγμή που η εγχώρια προσφορά δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στην υπερβάλλουσα αυτή ζήτηση.

Η οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε σε όλη τη διάρκεια της περιόδου 1981-1990 είχε τα παρακάτω αποτελέσματα (Σ. Πανταζίδης, 2002, σσ. 61-63).

1. Διεύρυνση του ρόλου του κράτους και εμπλοκή του στην παραγωγική διαδικασία, με συνέπεια την άνοδο των δημοσίων δαπανών, των δημοσίων ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους.
2. Σταθεροποίηση του πληθωρισμού σε υψηλά επίπεδα (19,5% ετησίως κατά μέσο όρο), αύξηση της ανεργίας και χαμηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης της οικονομίας (1% περίπου ετήσια αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ κατά μέσο όρο).
3. Μεγάλες ονομαστικές μισθολογικές αυξήσεις, ενίσχυση των συνδικάτων και τιμαριθμοποίηση των μισθών.
4. Σημαντική μείωση της παραγωγικότητας και αύξηση του ανά μονάδα προϊόντος κόστους εργασίας στον μεταποιητικό τομέα, με συνέπεια τη στασιμότητα της παραγωγής και τη μείωση των επενδύσεων. Συγκεκριμένα, η παραγωγικότητα αυξήθηκε κατά μέσο όρο μόλις 0,6%, ενώ το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος 20,1%.

Οι ανισορροπίες που δημιουργήθηκαν στον εσωτερικό και τον εξωτερικό τομέα της οικονομίας κατέστησαν επιτακτική τη λήψη σταθεροποιητικών μέτρων. Μία πρώτη προσπάθεια έγινε το 1983 με περιορισμένα σχετικά αποτελέσματα, αλλά η ουσιαστική απόφαση για περικοπή των δημοσίων δαπανών και έλεγχο των δημοσιονομικών δεικτών ελήφθη το 1985, με την εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος 1985-1987. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος ήταν ο έλεγχος του πληθωρισμού και του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών, η περικοπή των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ο έλεγχος της συνολικής ζήτησης και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (Σ. Λώλος, 1998, σσ. 5-7). Τα βασικά οικονομικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη των παραπάνω στόχων ήταν η υποτίμηση της δραχμής κατά 15%, η προσπάθεια περιορισμού των εισαγωγών μέσω της αύξησης του κόστους τους,¹⁰ η περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική και ο περιορισμός στις μισθολογικές αυξήσεις (Σ. Πανταζίδης, 2002, σσ. 81-84).

Η εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος της περιόδου αυτής είχε καταρχήν θετικά αποτελέσματα, με τη μείωση του πληθωρισμού, τη βελτίωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ και την ανάκαμψη των ιδιωτικών επενδύσεων, αλλά δεν κατάφερε να μειώσει σε ικανοποιητικό βαθμό το δημοσιονομικό έλλειμμα.¹¹ Άλλωστε, μετά το 1987 και μέχρι το τέλος της περιόδου, εφαρμόστηκε για άλλη μια φορά επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική με αποτέλεσμα να αντισταθμιστούν τα θετικά αποτελέσματα της τριετίας 1985-1987.

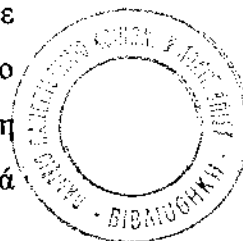
Στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας, η συναλλαγματική πολιτική απέβλεπε στη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, ιδίως αυτών του μεταποιητικού τομέα. Ωστόσο, παρά τη συνεχή διολίσθηση της δραχμής (11,7% κατά μέσο όρο ετησίως) και τις δύο υποτιμήσεις του 1983 και του 1985 δεν κατέστη εφικτή η βελτίωση της κατάστασης στο ισοζύγιο πληρωμών, με αποτέλεσμα την κρίση του 1985 όπου το εμπορικό έλλειμμα ανήλθε στο 15,5% του ΑΕΠ και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών στο 8%. (Σ. Πανταζίδης, 2002, σ. 79).

Σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας στην προσπάθεια διατήρησης της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων του μεταποιητικού τομέα αποτέλεσε η διατήρηση

¹⁰ Η αύξηση του κόστους των εισαγωγών επιχειρήθηκε μέσω ενός συστήματος προκαταβολών.

¹¹ Περισσότερες πληροφορίες για τα αποτελέσματα του σταθεροποιητικού προγράμματος 1985-1987 περιέχονται στο Σ. Πανταζίδης, (2002), σσ. 86-92.

του εργασιακού κόστους σε υψηλά επίπεδα, δεδομένου ότι τα προϊόντα του μεταποιητικού τομέα που εξάγονταν ήταν κυρίως εντάσεως ανειδίκευτης εργασίας και τα οποία χαρακτηρίζονται από χαμηλή ελαστικότητα ζήτησης, σε αντίθεση με τα προϊόντα ειδικευμένης εργασίας και υψηλής τεχνολογίας που αντιμετωπίζουν υψηλή ζήτηση σε διεθνές επίπεδο. Επιπροσθέτως, οι μεταβιβάσεις από την ΕΟΚ που άρχισαν μετά το 1981 επιδείνωσαν το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων με δύο τρόπους. Κατά πρώτον, συνέβαλαν στην άσκηση πιο χαλαρής οικονομικής πολιτικής χωρίς τη λήψη μέτρων αναδιάρθρωσης της βιομηχανικής παραγωγικής βάσης, εξαιτίας του γεγονότος ότι αποτελούσαν μια σημαντική πηγή συναλλαγματικών κρατικών εσόδων και κατά δεύτερον, δε χρησιμοποιήθηκαν, ως επί το πλείστον, στη χρηματοδότηση επενδύσεων στο μεταποιητικό τομέα, ο οποίος αντιμετώπιζε μεγάλα προβλήματα όσον αφορά τη διεθνή ανταγωνιστικότητα των προϊόντων του, καθώς αυτά εκτοπίζονταν σταδιακά από τα μη εμπορεύσιμα (Σ. Πανταζίδης, 2002, σσ. 80-81).

Με μια πρώτη ματιά στον Πίνακα 3.1 παρατηρούμε το μέγεθος της διόγκωσης του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, κατά πρώτο λόγο, αλλά και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά δεύτερο. Μεταξύ των ετών 1981-1990 το εμπορικό έλλειμμα γιγαντώθηκε και από 6.696,8 εκατ. δολ. έφτασε στα 12.327,7 εκατ. δολ., εμφανίζοντας αύξηση της τάξης του 84,1%. Η μεγαλύτερη αύξηση του εμπορικού ελλείμματος (35,2%) σημειώθηκε το 1990, εξαιτίας της μεγάλης αύξησης της αξίας των εισαγωγών. Η επιδείνωση της κατάστασης αυτής στο εμπορικό ισοζύγιο οφείλεται στην αναλογικά μεγαλύτερη αύξηση της αξίας των εισαγωγών (αύξηση 63%) από την αξία των εξαγωγών (αύξηση 33,4%).

Το ποσοστό αύξησης της αξίας των εξαγωγών μας την περίοδο αυτή ήταν το δεύτερο μικρότερο μετά την περίοδο 1948-1952. Το γεγονός αυτό οφείλεται στη διεθνή οικονομική κρίση που είχε ως αποτέλεσμα την κάμψη της ζήτησης ελληνικών προϊόντων, κυρίως στους κλάδους με έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό, όπως στην κλωστοϋφαντουργία, καθώς επίσης και στη μείωση των εξαγωγών προς τις χώρες της Μέσης Ανατολής που είχε στηρίξει σε μεγάλο βαθμό την εξαγωγική δραστηριότητα της χώρας την περασμένη περίοδο (Μ. Λαμπρινίδης, 1989, σ. 38). Παράλληλα, η απελευθέρωση των εισαγωγών από τις χώρες της ΕΟΚ, μετά το 1981, επέδρασε αρνητικά στο σκέλος των εισαγωγών του εμπορικού ισοζυγίου. Αυτό που αξίζει να σημειώσουμε είναι η κατακόρυφη αύξηση της αξίας των εισαγωγών βιομηχανικών ειδών κατανάλωσης από 2.581,6 εκατ. δολ. σε 6.802,0 εκατ. δολ. και η σταδιακή

αποκλιμάκωση της κρίσης όσον αφορά το ισοζύγιο καυσίμων, με τη σταδιακή μείωση της αξίας των εισαγόμενων καυσίμων και λιπαντικών από 3.685,6 εκατ. δολ. στα 2.693,9 εκατ. δολ.

Το ισοζύγιο των αδήλων συναλλαγών συνέχισε και σ' αυτή την περίοδο να είναι πλεονασματικό και να αυξάνεται (εκτός από την τριετία 1983-1985), καλύπτοντας έτσι σημαντικά το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου. Πιο αναλυτικά, το πλεόνασμα των 4.275,8 εκατ. δολ. του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών το 1982 κάλυψε το 63,8% του εμπορικού ελλείμματος, ενώ το αντίστοιχο πλεόνασμα των 8.766,0 εκατ. δολ. για το 1990 κάλυψε το 71,1% του ελλείμματος. Η σημαντικότερη μεταβολή που παρατηρήθηκε στη διάρθρωση των αδήλων πόρων ήταν η δραστική μείωση της συμμετοχής του ναυτιλιακού συναλλάγματος, το μερίδιο του οποίου μειώθηκε από 28,2% στο 13,5%. Η μείωση αυτή ήρθε φυσιολογικά μετά τη μείωση της ζήτησης για ναυτιλιακές μεταφορές εξαιτίας της μεγάλης οικονομικής ύφεσης που έπληξε το διεθνές εμπόριο μετά το 1974. Σημαντική ήταν η επίδραση της οικονομικής ύφεσης και στην εισροή του μεταναστευτικού και του τουριστικού συναλλάγματος, λόγω της αύξησης του πληθωρισμού που μείωσε την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού και της μεγάλης ανεργίας που έπληξε τις χώρες της Ευρώπης την περίοδο αυτή (Μ. Λαμπρινίδης, 1989, σ. 38).¹² Στην αντίπερα όχθη, σημαντική πηγή συναλλαγματικών εσόδων για τη χώρα μας αποτέλεσαν οι μεταβιβάσεις από την ΕΟΚ που άρχισαν να εισρέουν στη χώρα μας μετά το 1981, το ύψος των οποίων διαμορφώθηκε στο τέλος του 1990 στα 2.901,0 εκατ. δολ. ή στο 22,2% των συνολικών αδήλων πόρων του συγκεκριμένου έτους.

Η κατάσταση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εξακολούθησε να είναι ελλειμματική και σ' αυτήν την περίοδο. Το 1981, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν 2.421,0 εκατ. δολ., ενώ το 1990 διαμορφώθηκε σε 3.561,7 εκατ. δολ. Από έτος σε έτος παρατηρήθηκαν σημαντικές αυξομειώσεις στο έλλειμμα του συγκεκριμένου ισοζυγίου, γεγονός που οφειλόταν, τόσο στη διαφοροποίηση του μεγέθους της αξίας των εισαγωγών όσο και στο ποσοστό κάλυψης του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου από το ισοζύγιο των αδήλων συναλλαγών. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το έτος 1988, όπου το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διαμορφώθηκε σε σχετικά χαμηλά επίπεδα και

¹² Η κάμψη του ναυτιλιακού συναλλάγματος, αλλά και των μεταναστευτικών εμβασμάτων κατά την περίοδο αυτή οδήγησε στην κάμψη της οικοδομικής δραστηριότητας, αφού αποτελούσαν μία από τις κυριότερες πηγές χρηματοδότησης του συγκεκριμένου κλάδου.

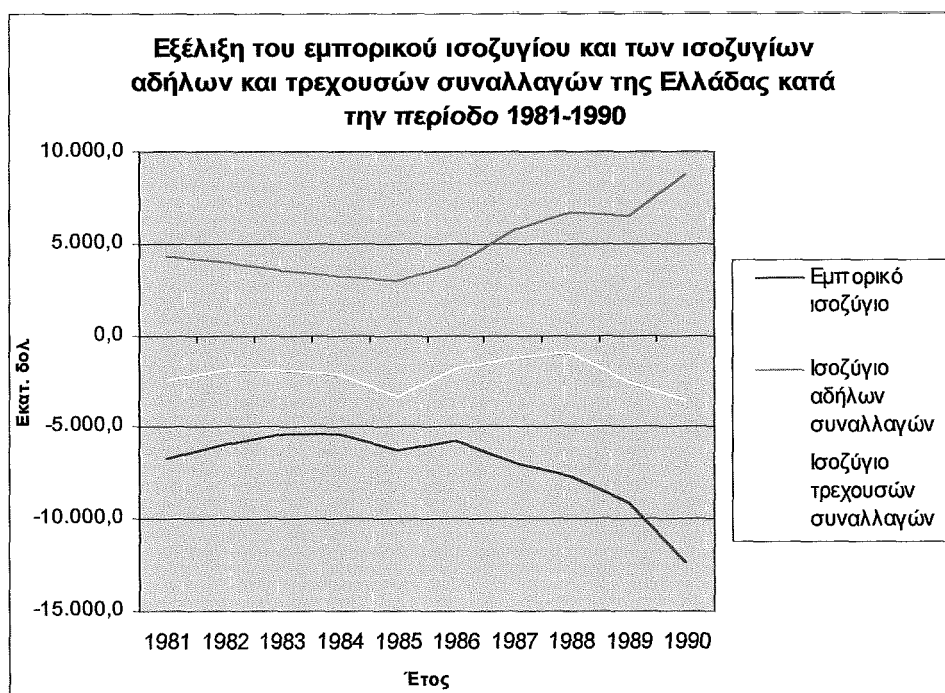
συγκεκριμένα στα 957,1 εκατ. δολ., κάτι που είχε να συμβεί από το 1978. Η βελτίωση που παρουσίασε το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών την περίοδο 1986-1988 οφείλεται στην εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος της περιόδου 1985-1987. Στη συνέχεια όμως το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών επανήλθε στα επίπεδα του 1985, αντικατοπτρίζοντας ως ένα βαθμό και την πολιτική αστάθεια της περιόδου 1989-1990.

Η καθαρή εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό επαρκούσε για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τα περισσότερα έτη της περιόδου αυτής, εκτός από τα έτη 1982 και 1985, όπου για την κάλυψη του ελλείμματος χρησιμοποιήθηκε μέρος των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας. Το 1982, τα 1.778,9 εκατ. δολ. από τα 1.885,1 εκατ. δολ. του ελλείμματος καλύφθηκαν από την καθαρή εισροή κεφαλαίων και τα υπόλοιπα 106,2 εκατ. δολ. από τα συναλλαγματικά διαθέσιμα, ενώ το 1985 το έλλειμμα εξισορροπήθηκε κατά 3.148,6 εκατ. δολ. από την καθαρή εισροή κεφαλαίων και κατά τα υπόλοιπα 127,1 εκατ. δολ. από τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας.

Την περίοδο αυτή σημειώθηκε μια σαφής κάμψη της εισροής ιδιωτικών κεφαλαίων από το εξωτερικό, τουλάχιστον μέχρι και το 1986. Συνεπακόλουθα, η μείωση αυτή των ιδιωτικών επενδύσεων από το εξωτερικό οδήγησε σε αύξηση του δημόσιου δανεισμού, τόσο για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών όσο και για την εξυπηρέτηση του συνεχώς διογκώμενου εξωτερικού χρέους. Από το 1982 τα κεφάλαια του δημόσιου τομέα αποτελούσαν, για πρώτη φορά, πάνω από το 50% των συνολικών κεφαλαίων που εισέρεαν στη χώρα μας, ενώ χρόνο με το χρόνο γινόταν ολοένα δυσχερέστερη η εξυπηρέτηση των τοκοχρεολυσίων από τις συναλλαγματικές εισπράξεις από τις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (Πίνακας 3.9).

Η εξέλιξη των βασικών μεγεθών του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών κατά την περίοδο 1981-1990 παρουσιάζεται στο ακόλουθο Διάγραμμα.

Διάγραμμα 3.6

Πηγή: Πίνακας 3.1

3.7. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1991-1998

Η περίοδος αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί αβίαστα ως η περίοδος σύγκλισης προς την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας με στόχο τη συμμετοχή της χώρας μας στο τελικό στάδιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ).¹³

Η προσπάθεια της χώρας μας για τη συμμετοχή της στην ΟΝΕ συναντούσε για πρώτη φορά την ευρύτερη πολιτική, αλλά και κοινωνική αποδοχή, δεδομένου ότι η εγχώρια οικονομική κατάσταση, αλλά και το ευρύτερο ασταθές διεθνές οικονομικό περιβάλλον δεν άφηνε περιθώρια αμφιβολιών ως προς τον ευρωπαϊκό

¹³ Σύμφωνα με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ οι χώρες που θα εισέρχονταν στο τελευταίο στάδιο της ΟΝΕ θα έπρεπε να πληρούν τα εξής κριτήρια. 1) Υψηλός βαθμός σταθερότητας τιμών, με τον εγχώριο ρυθμό πληθωρισμού να μην ξεπερνάει περισσότερο από 1,5 ποσοστιαίες μονάδες το μέσο όρο του ρυθμού πληθωρισμού των 3 χωρών με την καλύτερη επίδοση στον τομέα αυτό. 2) Σταθερότητα των δημόσιων οικονομικών. Θα πρέπει το ετήσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ να μην ξεπερνά το 3%, ενώ το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ να μην ξεπερνά το 60%, εκτός αν παρουσιάζει φθίνουσα τάση ως προς αυτό το επίπεδο. 3) Μικρή διακύμανση της ισοτιμίας του νομίσματος που δεν πρέπει να ξεπερνά το 2,25% για δύο τουλάχιστον χρόνια, χωρίς υποτίμηση έναντι του νομίσματος οποιουδήποτε άλλου κράτους-μέλους και 4) Χαμηλό επίπεδο μακροπρόθεσμων επιτοκίων. Τα μακροχρόνια επιτόκια δε θα πρέπει να υπερβαίνουν τις 2 ποσοστιαίες μονάδες από τα αντίστοιχα επιτόκια των 3 χωρών που έχουν την καλύτερη επίδοση στον τομέα αυτό.

προσανατολισμό της χώρας και τη λειτουργία της οικονομίας σε ένα σταθερό οικονομικό περιβάλλον. Για την επίτευξη, όμως, του επιδιωκόμενου στόχου ήταν απαραίτητη η προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας προς τα κριτήρια μετάβασης στο τρίτο στάδιο της ONE, τα οποία ορίστηκαν με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ στις 7 Φεβρουαρίου 1992.¹⁴

Η κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές του Απριλίου του 1990, έπειτα από μια παρατεταμένη περίοδο πολιτική αστάθειας, ήρθε αντιμέτωπη με ένα πλήθος δημοσιονομικών και γενικότερα οικονομικών προβλημάτων που συσσωρεύονταν διαρκώς μετά το 1974. Η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ήταν η ακόλουθη (Σ. Πανταζίδης, 2002, σσ. 100-106).

- Διογκώθηκε το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης στο 16% του ΑΕΠ, ενώ σημειώθηκε αντίστοιχη αύξηση και του δημόσιου χρέους.
- Ο πληθωρισμός αναριχήθηκε στο 20%, φτάνοντας στα επίπεδα του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1980.
- Οι δαπάνες της γενικής κυβέρνησης έφτασαν το 49% του ΑΕΠ, ενώ τα έσοδα το 33%.
- Το μοναδιαίο κόστος εργασίας στη μεταποίηση αυξήθηκε κατά 21%, ενώ την ίδια στιγμή η παραγωγικότητα παρέμεινε σχεδόν στάσιμη.

Η σοβαρότητα των παραπάνω εσωτερικών προβλημάτων, σε συνδυασμό με την απελευθέρωση των εξωτερικών συναλλαγών και το άνοιγμα της εγχώριας οικονομίας στο διεθνή ανταγωνισμό, ως αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

¹⁴ Η πορεία προς την ONE περιελάμβανε τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο άρχισε τον Ιούνιο του 1990 και όριζε το συντονισμό των νομισματικών πολιτικών των χωρών-μελών με στόχο τη νομισματική σταθερότητα. Για αυτό το σκοπό κρίθηκε απαραίτητη η αναθεώρηση της Συνθήκης της Ρώμης, η οποία αντικαταστάθηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ που υπεγράφη στις 7/2/92 και τέθηκε σε εφαρμογή το Νοέμβριο του 1993. Το δεύτερο στάδιο ξεκίνησε με την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ινστιτούτου (ΕΝΙ), τον Ιανουάριο του 1994, το οποίο στόχευε στη συνεργασία μεταξύ των εθνικών κεντρικών τραπεζών, την απαραίτητη προετοιμασία για τη δημιουργία του Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΣΚΤ) και τη δημιουργία του ενιαίου νομίσματος στο επόμενο και τελευταίο στάδιο. Στο δεύτερο στάδιο πάρθηκαν σημαντικές αποφάσεις, οι κυριότερες από τις οποίες ήταν η λειτουργία του νέου μηχανισμού συναλλαγματικών ισοτιμιών (ΜΣΙ Π), τον Ιούνιο του 1997, η υιοθέτηση της συνθήκης για τη σταθερότητα και την ανάπτυξη για τη διασφάλιση της δημοσιονομικής πειθαρχίας, η λειτουργία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, τον Ιούνιο του 1998, που μαζί με τις κεντρικές τράπεζες των χωρών του ενιαίου νομίσματος θα εφαρμόζουν την ενιαία νομισματική πολιτική, και η συμμετοχή των 11 αρχικών χωρών στο ενιαίο νόμισμα από 1/1/99. Το τρίτο και τελευταίο στάδιο της ONE άρχισε την 1^η Ιανουαρίου 1999 με το οριστικό κλείδωμα των ισοτιμιών των συμμετεχουσών χωρών. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα τρία στάδια της ONE βλέπε Σ. Πανταζίδης, (2002), σσ. 98-100.

καθιστούσε επιτακτική την ανάγκη λήψης μέτρων για την αποκατάσταση της ισορροπίας της ελληνικής οικονομίας. Έτσι, σχεδιάστηκε και τέθηκε σε εφαρμογή ένα σταθεροποιητικό πρόγραμμα που διήρκεσε από το 1990 μέχρι και το 1993. Οι κύριοι στόχοι του μεσοπρόθεσμου αυτού προγράμματος προσαρμογής και σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας ήταν ο περιορισμός των δημοσιονομικών ανισορροπιών και ο περιορισμός της κρατικής επιχειρηματικής δράσης με την ιδιωτικοποίηση πολλών κρατικών επιχειρήσεων και οργανισμών (Σ. Πανταζίδης, 2002, σσ. 116-117).

Τα αποτελέσματα του σταθεροποιητικού προγράμματος της περιόδου 1990-1993 ήταν αμφιλεγόμενα. Ναι μεν επιτεύχθηκε η χαλιναγώγηση του πληθωρισμού και των ονομαστικών μισθολογικών αυξήσεων, αλλά δεν κατέστη δυνατή η πραγματοποίηση των απαραίτητων διαρθρωτικών αλλαγών που απαιτούσε η πλήρης ενσωμάτωση της χώρας μας στην ΕΕ.¹⁵

Από το Σεπτέμβριο του 1994 ξεκίνησε η πορεία της χώρας μας προς τη σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές και την ικανοποίηση των κριτηρίων για την ένταξή της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Η αρχή έγινε με την έγκριση από το Συμβούλιο Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών της ΕΕ του ελληνικού προγράμματος σύγκλισης για την περίοδο 1994-1999.¹⁶ Το πρόγραμμα σύγκλισης της περιόδου αυτής επικαιροποιήθηκε το 1998 στο πλαίσιο της Συνθήκης για την Ανάπτυξη και τη Σταθερότητα. Σε γενικές γραμμές, η εφαρμογή του προγράμματος σύγκλισης της περιόδου 1994-1999 πέτυχε μερικώς μόνο τους στόχους του, καθώς το 1998 η ελληνική οικονομία δεν πληρούσε κανένα από τα κριτήρια ένταξης στο τρίτο στάδιο της ΟΝΕ που θα άρχιζε την 1^η Ιανουαρίου του 1999.¹⁷ Παρόλα αυτά, διαμορφώθηκε το κατάλληλο έδαφος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου το 1999, με την ικανοποίηση όλων των κριτηρίων του Μάαστριχτ. Η επικύρωση της απόφασης από

¹⁵ Για μια λεπτομερή καταγραφή των αποτελεσμάτων του προγράμματος σταθεροποίησης 1990-1993 βλέπε Σ. Πανταζίδης, (2002), σσ. 118-122.

¹⁶ Το πρόγραμμα σύγκλισης της περιόδου 1994-1999 αποτελούσε αναθεώρηση του προγράμματος σύγκλισης 1993-1998 που είχε εγκριθεί από το Συμβούλιο Υπουργών το Μάρτιο του 1993 και είχε υποβληθεί από την προηγούμενη κυβέρνηση πριν την κυβερνητική αλλαγή του Οκτωβρίου του ιδίου έτους. Το αναθεωρημένο πρόγραμμα σύγκλισης προέβλεπε την πτώση του πληθωρισμού από 10,8% το 1994 σε 3,9% το 1997, τη μείωση των δανειακών αναγκών του ευρύτερου δημόσιου τομέα από 13,2% του ΑΕΠ το 1994 σε 4,2% το 1997, πρωτογενές πλεόνασμα του προϋπολογισμού ύψους 5,1% του ΑΕΠ το 1997 και μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από 2,9% του ΑΕΠ το 1994 σε 2,0% το 1997. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε το Ελληνικό Πρόγραμμα Οικονομικής Σύγκλισης 1994-1999, Οικονομικό Δελτίο ΥΠΕΘΟ, Ιούνιος 1994.

¹⁷ Μία λεπτομερής επισκόπηση των στόχων και των αποτελεσμάτων του προγράμματος σύγκλισης 1994-1999 περιέχεται στο Σ. Πανταζίδης, (2002), σσ. 123-129.

το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την είσοδο της χώρας μας στην ΟΝΕ και την υιοθέτηση του ευρώ (€) ως μοναδικό επίσημο νόμισμα της χώρας από την 1^η Ιανουαρίου του 2001 πραγματοποιήθηκε στις 19-20 Ιουνίου 2000 στη Santa Maria De Feira της Πορτογαλίας.

Ως προς τον εξωτερικό τομέα της οικονομίας, η συναλλαγματική πολιτική που εφαρμόστηκε, σε αντίθεση με τη δεκαετία του 1980, δεν αντιστάθμισε τη διαφορά πληθωρισμού με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Έτσι, ενώ το 1995 η διαφορά πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών της ΕΕ ήταν 5,9%, η διολίσθηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής έναντι των νομισμάτων των χωρών της ΕΕ ήταν 3,6%. Η συναλλαγματική αυτή πολιτική συνεχίστηκε και τα επόμενα δύο χρόνια, μέχρι το Μάρτιο του 1998, όπου η δραχμή μπήκε στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ), υποτιμημένη κατά 12,1%. Στη διάρκεια των δύο χρόνων παραμονής της δραχμής, αρχικά στο ΜΣΙ και από 1/1/1999 στο ΜΣΙ ΙΙ, η δραχμή δεν υποτιμήθηκε ούτε δέχτηκε σημαντικές πιέσεις, με αποτέλεσμα στο τέλος Μαρτίου του 2000 να πληρεί το κριτήριο συναλλαγματικής σταθερότητας και μάλιστα με ανατιμημένη κατά 3,5% κεντρική συναλλαγματική ισοτιμία ως προς το ευρώ (340,75 δρχ/€ έναντι 353,109 δρχ/€ που ήταν αρχικά, το Μάρτιο του 1998).¹⁸

Η συγκεκριμένη συναλλαγματική πολιτική, η περιορισμένη δηλαδή διολίσθηση της δραχμής έναντι των νομισμάτων των εμπορικών της εταίρων είχε υιοθετηθεί από την Τράπεζα της Ελλάδος ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, σε μια προσπάθεια ανάσχεσης του πληθωρισμού και ιδιαιτέρως του εισαγόμενου πληθωρισμού. Με τη μείωση του πληθωρισμού θα ήταν εφικτή και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, καθώς τα ελληνικά εξαγόμενα προϊόντα θα γίνονταν σχετικά φθηνότερα. Η πολιτική αυτή που έμεινε γνωστή με το όνομα πολιτική της «σκληρής δραχμής» είχε τελικά θετικά αποτελέσματα στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, όχι όμως στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών μεταποιητικών, κατά κύριο λόγο, προϊόντων.¹⁹

¹⁸ Περισσότερα για την πορεία της δραχμής στο ΜΣΙ και στο ΜΣΙ ΙΙ και το κριτήριο της συναλλαγματικής σταθερότητας, αλλά και την εξέλιξη των υπόλοιπων κριτηρίων που έπρεπε να εκπληρώσει η χώρα μας για την είσοδό της στην ΟΝΕ βλέπε Σ. Πανταζίδης, (2002), σσ. 137-144.

¹⁹ Πριν την εφαρμογή της πολιτικής της «σκληρής δραχμής» η συναλλαγματική πολιτική αποτελούσε ένα σημαντικό εργαλείο διατήρησης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών, καθώς με τη διολίσθηση της δραχμής καλυπτόταν η διαφορά πληθωρισμού ανάμεσα στην Ελλάδα και τους εμπορικούς της εταίρους. Με τη διευκολυντική αυτή συναλλαγματική πολιτική οι Έλληνες εξαγωγείς δεν ανησυχούσαν για την αύξηση του κόστους παραγωγής, αφού μπορούσαν να το μετακυλήσουν στις τιμές των αγαθών χωρίς να υπάρχει κίνδυνος εκτόπισής τους από τις διεθνείς αγορές. Μετά την εφαρμογή όμως της πολιτικής της «σκληρής δραχμής», από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η

Μέχρι και το 1994 η κατάσταση του ισοζυγίου πληρωμών μπορούμε να πούμε ότι παρουσίασε σημαντική βελτίωση. Η μείωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών από 1.520,4 εκατ. δολ. το 1991 σε 121,6 εκατ. δολ. το 1994 ήταν αποτέλεσμα, αφενός της σταθεροποιητικής προσπάθειας των αρχών της δεκαετίας και αφετέρου της αύξησης των καθαρών μεταβιβάσεων από την ΕΕ, οι οποίες από 3,5% του ΑΕΠ που ήταν την πενταετία 1986-1990 διαμορφώθηκαν σε 4,4% του ΑΕΠ την πενταετία 1991-1995 (Alpha Τράπεζα Πίστεως, 1996, σ. 25). Από το 1995, όμως, η θετική εικόνα που παρουσίασε το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντιστράφηκε απότομα, με αποτέλεσμα το έλλειμμα να φτάσει το 1997 τα 4.843,6 εκατ. δολ. και το 1998 τα 3.644,1 εκατ. δολ.

Η επιδείνωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 σχετίζεται, εκτός των άλλων και με τη συρρίκνωση της ιδιωτικής και της δημόσιας αποταμίευσης, εξαιτίας των υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων και της διατήρησης ενός υψηλού επιπέδου καταναλωτικής δαπάνης (Alpha Τράπεζα Πίστεως, 1996, σ. 25). Η αδυναμία χρηματοδότησης των επενδύσεων της χώρας από την εγχώρια αποταμίευση, σε συνδυασμό με τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας που περιγράψαμε στην ενότητα 3.1., συνθέτουν το πρόβλημα της ανισορροπίας του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών, το οποίο με τη σειρά του θέτει σοβαρούς περιορισμούς στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής.²⁰

Η πορεία των εισαγωγών την περίοδο μετά το 1990 συνέχισε να είναι ανοδική, με εξαίρεση τα έτη 1993, 1997 και 1998 όπου οι εισαγωγές σημείωσαν μικρή πτώση. Η μέση ετήσια αύξηση της αξίας των εισαγωγών ανήλθε στο 2,5%, ενώ άξιο αναφοράς είναι η κατά 22,3% αύξηση των εισαγωγών το 1995, γεγονός που οδήγησε στη διεύρυνση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου και των τρεχουσών συναλλαγών την ίδια χρονιά.

συναλλαγματική πολιτική έπαψε να αντισταθμίζει την άνοδο του κόστους παραγωγής των ελληνικών εξαγόμενων προϊόντων και άσκησε πίεση για τη συμπίεση του κόστους παραγωγής και των τιμών. Παρόλα αυτά η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας δεν επατεύθηκε εξαιτίας της μη συγκράτησης του εργατικού κόστους, το οποίο αυξήθηκε σε όλη την περίοδο περισσότερο από τον πληθωρισμό. Επομένως, η μη συγκράτηση της κυριότερης πηγής του εγχώριου πληθωρισμού, σε συνδυασμό με τη μέτρια διεθνή εμπορευσιμότητα των ελληνικών προϊόντων ήταν οι κύριες αιτίες μη βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την επίδραση της πολιτικής της «σκληρής δραχμής» στον πληθωρισμό και την ανταγωνιστικότητα βλέπε Σ. Πανταζίδης, (2002), σσ. 108-115 και Alpha Τράπεζα Πίστεως, Οικονομικό Δελτίο, τεύχος 58, Ιούνιος 1996.

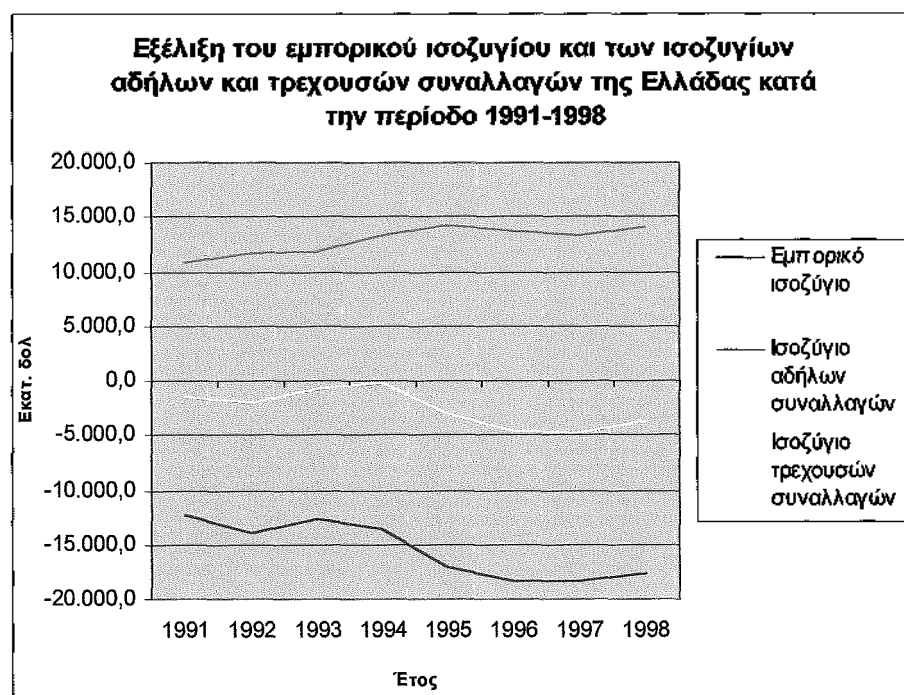
²⁰ Χαρακτηριστικό της αδυναμίας χρηματοδότησης των επενδύσεων από την εγχώρια αποταμίευση αποτελεί η μείωση της αποταμίευσης στην Ελλάδα από 20% του ΑΕΠ που ήταν κατά μέσο όρο τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 σε 5% τη δεκαετία του 1990.

Η αυξητική τάση των εισαγωγών σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου οφείλεται, όπως έχουμε αναφέρει στην ενότητα 3.1.1, στις αδυναμίες του εγχώριου παραγωγικού δυναμικού στους τομείς των αγαθών μέσης και υψηλής τεχνολογίας και στην εξάρτηση της χώρας μας από πρώτες ύλες και καύσιμα. Οι αδυναμίες αυτές ήταν έκδηλες και την περίοδο αυτή, όπως φαίνεται άλλωστε και από τον Πίνακα 3.5, καθώς το ποσοστό συμμετοχής των κεφαλαιουχικών και των βιομηχανικών ειδών κατανάλωσης στις συνολικές εξαγωγές συνέχισε να είναι πολύ υψηλό (πάνω από το 60%).

Η επίδοση των ελληνικών εξαγωγών μεταξύ των ετών 1991-1998 μπορεί να χαρακτηριστεί αρνητική, καθώς η αξία τους από 6.797,1 εκατ. δολ. το 1991 μειώθηκε το 1998 στα 5.566,1 εκατ. δολ. Ως εκ τούτου, το ποσοστό κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές κυμάνθηκε σε πολύ χαμηλά επίπεδα, της τάξης του 27,2%, σημειώνοντας τη χειρότερη επίδοση μετά το 1951. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να αποδοθεί αφενός στην συναλλαγματική και εισοδηματική πολιτική που ακολουθήθηκε και οδήγησε στη μείωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών, μεταποιητικών κυρίως, προϊόντων και αφετέρου στον οξύ διεθνή ανταγωνισμό σε σχέση με τα παραδοσιακά ελληνικά εξαγόμενα προϊόντα.

Στο Διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται η εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου και των ισοζυγίων αδήλων και τρεχουσών συναλλαγών για την περίοδο 1991-1998.

Διάγραμμα 3.7

Πηγή: Πίνακας 3.1

Η ανοδική τάση του πλεονάσματος του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών την περίοδο αυτή ήταν αποτέλεσμα των ενισχύσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι οποίες αποτέλεσαν το 23,9% κατά μέσο όρο των συνολικών αδήλων εισπράξεων. Με εξαίρεση τη διετία 1996-1997, το ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών κινήθηκε ανοδικά και από 10.787,1 εκατ. δολ. το 1991 έφτασε το 1998 στα 14.036,8 εκατ. δολ. Η μεγάλη αυτή άνοδος του πλεονάσματος του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών οφειλόταν στην αύξηση των αδήλων συναλλαγματικών εισπράξεων κατά 6.444,7 εκατ. δολ., τη στιγμή που οι άδηλες συναλλαγματικές πληρωμές αυξήθηκαν κατά 3.183,3 εκατ. δολ. Η εξέλιξη αυτή είχε θετικά αποτελέσματα ως προς την κάλυψη του εμπορικού ελλείμματος, καθώς ολόκληρη την περίοδο το πλεόνασμα το ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών κάλυψε ένα πολύ μεγάλο μέρος του εμπορικού ελλείμματος, φτάνοντας το 1993 και το 1994 στο 94,3% και το 99,1% αντίστοιχα.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών καλύφτηκε σε όλη την περίοδο από την καθαρή εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό, με εξαίρεση το 1997, όπου απαιτήθηκε η παρέμβαση της Κεντρικής Τράπεζας. Μεταξύ των ετών 1991-1998 η καθαρή εισροή κεφαλαίων αυξήθηκε κατά 149%. Σημαντική ήταν η συμβολή των ιδιωτικών κεφαλαίων στην εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών, καθώς η

απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η αύξηση των πραγματικών εγχώριων επιτοκίων και η σχεδόν πλήρης απελευθέρωση της κινήσεως κεφαλαίων, διευκόλυναν την εισροή κεφαλαίων και το δανεισμό των επιχειρήσεων σε συνάλλαγμα από το εξωτερικό (Alpha Τράπεζα Πίστεως, 1996, σ. 31).

3.8. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1999-2001

Η έβδομη και τελευταία εξεταζόμενη περίοδος της εξέλιξης του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών περιλαμβάνει τα έτη 1999, 2000 και 2001 και αποτέλεσε το τελευταίο στάδιο μετάβασης της χώρας μας στο κοινό νόμισμα.

Ο λόγος για τον οποίο εξετάζεται ξεχωριστά η συγκεκριμένη περίοδος είναι το γεγονός της αλλαγής του τρόπου κατάρτισης του ισοζυγίου και της απεικόνισης των επιμέρους κατηγοριών συναλλαγών, όπως περιγράψαμε στην ενότητα 2.2.6. Επιπρόσθετα, ο υπολογισμός της αξίας των συναλλαγών γίνεται πλέον σε ευρώ και όχι σε δολάρια, γεγονός που δυσκολεύει αρκετά τη σύγκριση των στοιχείων με τα προηγούμενα έτη.

Όπως παρατηρούμε από τον Πίνακα 3.14 η εικόνα του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συνέχισε να είναι αρνητική. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μεταξύ των ετών 1999-2000 παρουσίασε σημαντική αύξηση, της τάξης του 68,1%, γεγονός που οφείλεται στη διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος κατά 26,1%. Η επιδείνωση της κατάστασης του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και η αύξηση του ελλείμματος ως ποσοστό του ΑΕΠ, από 4,1% το 1999 σε 6,2% το 2001, οφείλεται κατά το ήμισυ στην αύξηση των καθαρών εισαγωγών καυσίμων, ενώ το υπόλοιπο μέρος της αύξησης συνδέεται με το σημαντικό άνοιγμα των εισαγωγών και την αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου εισοδημάτων, των καθαρών πληρωμών για τόκους που αφορούν το δημόσιο και το ιδιωτικό χρέος (Τράπεζα της Ελλάδος, 2002, σ. 245).

Το ισοζύγιο υπηρεσιών κάλυψε την περίοδο αυτή, κατά μέσο όρο, το 40,5% του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, ενώ το ισοζύγιο μεταβιβάσεων το 30,4%. Η αύξηση του πλεονάσματος των δύο αυτών ισοζυγίων προέρχεται, για το μεν ισοζύγιο υπηρεσιών κυρίως από την άνοδο των καθαρών εισπράξεων από τουριστικές υπηρεσίες, για το δε ισοζύγιο μεταβιβάσεων από τις καθαρές μεταβιβάσεις από την

ΕΕ και από τα μεταναστευτικά εμβάσματα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2002, σσ. 242-246).

Το υπόλοιπο του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών καλύφτηκε από την καθαρή εισροή κεφαλαίων, η οποία αυξήθηκε από 4.748,1 εκατ. ευρώ. το 1999 σε 6.934,8 εκατ. ευρώ. το 2001. Η αύξηση της καθαρής εισροής κεφαλαίων την περίοδο αυτή προήλθε κυρίως από τις αγορές ελληνικών κρατικών ομολόγων, τα οποία συγκεντρώνουν την προτίμηση των ξένων επενδυτών (Τράπεζα της Ελλάδος, 2002, σ. 253).

Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται συνοπτικά το ελληνικό ισοζύγιο πληρωμών για τα έτη 1999, 2000 και 2001.

Πίνακας 3.14. Ισοζύγιο Πληρωμών της Ελλάδας για τα έτη 1999, 2000 και 2001

(τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)

	1999	2000	2001
1. Εμπορικό ισοζύγιο	-16.888,7	-21.927,5	-21.299,3
Εξαγωγές αγαθών	8.030,3	11.098,6	11.857,0
Εισαγωγές αγαθών	24.919,0	33.026,1	33.156,3
Εμπορικό ισοζύγιο χωρίς καύσιμα	-15.450,7	-18.940,8	-18.500,2
Ισοζύγιο καυσίμων	-1.438,0	-2.986,7	-2.799,1
2. Ισοζύγιο υπηρεσιών	6.846,5	8.711,1	8.803,9
Εισπράξεις	15.575,5	20.977,0	21.744,1
Πληρωμές	8.729,0	12.266,0	12.940,1
3. Ισοζύγιο εισοδημάτων	-626,5	-955,3	-1.981,3
Εισπράξεις	2.414,1	3.039,1	2.100,3
Πληρωμές	3.040,6	3.994,3	4.081,6
4. Ισοζύγιο μεταβιβάσεων	5.868,2	5.800,1	6.408,2
Εισπράξεις	6.795,2	6.767,3	7.718,6
Πληρωμές	927,0	967,2	1.310,5
5. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (1+2+3+4)	-4.800,5	-8.371,6	-8.068,5
6. Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών	4.748,1	8.906,3	6.934,6
7. Τακτοποιητέα στοιχεία	52,3	-534,7	1.133,9
8. Ύψος συναλλαγματικών διαθεσίμων (τέλος περιόδου)	18.836,9	14.520,0	7.031,0*

* Σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, το 2001 δεν περιλαμβάνονται στα συναλλαγματικά διαθέσιμα:

- α) οι απαιτήσεις σε ευρώ έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ,
- β) οι απαιτήσεις σε συνάλλαγμα και σε ευρώ έναντι κατοίκων χωρών της ζώνης του ευρώ,
- γ) η συμμετοχή της Τράπεζας της Ελλάδος στο κεφάλαιο και στα συναλλαγματικά διαθέσιμα της ΕΚΤ.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2000.

4. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗ ΜΕΤΑ-ΟΝΕ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

4.1. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΣΥΝΕΠΑΓΕΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ Η ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

Η ύπαρξη των χρόνιων ελλειμματικών καταστάσεων στο ελληνικό ισοζύγιο πληρωμών αποτελεί αναμφίβολα ένδειξη παθογένειας της ελληνικής οικονομίας και αδυναμία αντιμετώπισης των διαρθρωτικών αδυναμιών που επηρεάζουν την οικονομία της χώρας και οι οποίες αντικατοπτρίζονται με έκδηλο τρόπο στο εμπορικό ισοζύγιο και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Στην ενότητα 2.5 αναφέραμε συνοπτικά πως το μεγαλύτερο πρόβλημα που συνεπάγεται η ύπαρξη ελλειμμάτων στο ισοζύγιο πληρωμών μιας χώρας είναι η επιβάρυνση της δανειακής θέσης της προς το εξωτερικό, δεδομένου ότι το συνάλλαγμα που απαιτείται για την εξισορρόπηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προέρχεται είτε από δανεισμό είτε από τα συναλλαγματικά της αποθέματα.²¹ Στην περίπτωση της Ελλάδας, όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, το μόνιμα ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ισοσκελιζόταν αρχικά από την καθαρή εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων και στη συνέχεια ολοένα και περισσότερο από το πλεόνασμα του ισοζυγίου δημόσιων κεφαλαίων, κάτι που με το πέρασμα του χρόνου διαμόρφωσε ένα πολύ μεγάλο δημόσιο εξωτερικό χρέος, ξεπερνώντας το 1995 τα 34 εκατ. δολ.

Το πρόβλημα του ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας, όμως, δεν περιορίζεται στη διόγκωση του εξωτερικού δημόσιου χρέους εξαιτίας της αύξησης των συναλλαγματικών υποχρεώσεων προς το εξωτερικό, αλλά επεκτείνεται και σε άλλους τομείς. Πιο συγκεκριμένα, οι προσπάθειες επίτευξης πλήρους απασχόλησης, μέσω επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, συγκρούονταν με το σκοπό της ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών, καθώς σε κάθε περίπτωση

²¹ Η εικόνα του ελληνικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο θα ήταν απελπιστική αν το πλεόνασμα του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών, που πήγαζε κυρίως από το μεταναστευτικό και το ναυτιλιακό συνάλλαγμα, δεν κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος του εμπορικού ελλείμματος.

παρουσιαζόταν επιδείνωση των ελλειμμάτων του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Το αξιοσημείωτο στην περίπτωση της Ελλάδας είναι το γεγονός ότι η ύπαρξη ανισοροπιών στο ισοζύγιο πληρωμών της συνδεόταν τόσο με υψηλά όσο και με χαμηλά επίπεδα απασχόλησης και εισοδήματος. Είναι φανερό ότι η κατάσταση αυτή αποτελεί μία ακόμη εκδήλωση των διαρθρωτικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες επηρεάζουν δυστυχώς και το ισοζύγιο πληρωμών.

Η κατάσταση του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών με τα υψηλά ελλείμματα και το χαμηλό ποσοστό κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές επηρέαζε αρνητικά και την αξία του εθνικού νομίσματος. Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η διολίσθηση της δραχμής και σε μερικές περιπτώσεις και η υποτίμησή της αποτελούσε το κυριότερο νομισματικό εργαλείο διατήρησης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων που πλήττονταν από την αύξηση του εγχώριου κόστους παραγωγής. Η διολίσθηση του εθνικού νομίσματος, που πήρε μεγάλες διαστάσεις μετά το 1980, είχε αρνητικές συνέπειες στον πληθωρισμό, στην αξιοπιστία της δραχμής, στο συναλλαγματικό ρίσκο των εισαγωγών και των εξαγωγών και στο εξωτερικό χρέος.²² Ωστόσο, μετά την είσοδο της χώρας μας στην ΟΝΕ και την αντικατάσταση της δραχμής από το ευρώ, το σημαντικό αυτό εργαλείο νομισματικής πολιτικής έχει πια χαθεί. Το πως θα το δούμε σε επόμενη ενότητα.

Από την 1^η Ιανουαρίου 2001 η χώρα μας μετέχει ως δωδέκατο μέλος στην «ευρώ-ζώνη», ενώ από την 1^η Ιανουαρίου 2002 το νέο νόμισμα αντικατέστησε τη δραχμή σε όλες τις εμπορικές συναλλαγές. Η ιστορική αυτή στιγμή σήμανε ταυτόχρονα και το τέλος της εφαρμογής αυτόνομης οικονομικής πολιτικής από τη χώρα μας, επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο τους στόχους, αλλά κυρίως, τα μέσα που έχει η Ελλάδα στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής της.

Για την είσοδο της χώρας μας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) απαιτήθηκαν πολλές αλλαγές στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής, ενώ ακόμα περισσότερες χρειάζονται για να μπορέσει να διατηρηθεί μέσα σ' αυτή. Μέσα σ' αυτή την τόσο σημαντική αλλαγή στον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος ο εξωτερικός τομέας κάθε χώρας της «ευρώ-ζώνης» και

²² Η διολίσθηση της δραχμής μπορεί να είχε ενεργητικά αποτελέσματα στη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγόμενων προϊόντων, ωστόσο δημιουργούσε τεράστιο πρόβλημα στην εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους, καθώς με τη διολίσθηση της δραχμής γινόταν ακριβότερη η εξυπηρέτηση των δανείων που είχαν συναφθεί στο παρελθόν, δεδομένου ότι απαιτούνταν περισσότερες δραχμές για την αποπληρωμή των δανείων σε συνάλλαγμα.

ιδιαίτερα ο τομέας του ισοζυγίου πληρωμών. Στο νέο οικονομικό περιβάλλον που εισήγαγε η υιοθέτηση του ευρώ ως κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα διαφοροποιείται σημαντικά η έννοια των εξωτερικών συναλλαγών μεταξύ των χωρών που έχουν πια το ίδιο νόμισμα. Τώρα πια, από καθαρά οικονομική άποψη, οι συναλλαγές της χώρας μας με τις υπόλοιπες χώρες που συμμετέχουν στην ΟΝΕ δεν θεωρούνται εξωτερικές, αλλά διαπεριφερειακές. Η διαφοροποίηση αυτή, σε συνδυασμό με την απώλεια πολλών μέσων πολιτικής, κυρίως νομισματικών, που συνεπάγεται η λειτουργία της ελληνικής οικονομίας στα πλαίσια της ΟΝΕ, επηρεάζει αναπόφευκτα και τον τρόπο με τον οποίο επιδιώκεται ή τουλάχιστον θα πρέπει να επιδιώκεται η ισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να αποσαφηνίσουμε, στο μέτρο του δυνατού, τις αλλαγές στον τρόπο αντιμετώπισης των ανισορροπιών του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών που συνεπάγεται η συμμετοχή της χώρας μας στην ΟΝΕ και τους περιορισμούς που προκύπτουν από τη νέα οικονομική πραγματικότητα. Προηγουμένως όμως, είναι απαραίτητο να αναφέρουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της νέας αυτής οικονομικής πραγματικότητας, καθώς επίσης και τα παραδοσιακά μέσα που χρησιμοποιούσαν οι εκάστοτε οικονομικές αρχές της χώρας μας για την αντιμετώπιση των ελλειμμάτων του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

4.2. ΚΟΣΤΗ ΚΑΙ ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΝΕ

Η δημιουργία της νομισματικής ένωσης των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στηρίχτηκε στο γεγονός ότι η εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς απαιτεί την ύπαρξη ενός κοινού νομίσματος που θα συμβάλει στη σταθερότητα των, συνεχώς πιο ανοιχτών και ενοποιημένων, χρηματοοικονομικών αγορών των ευρωπαϊκών χωρών. Αντικειμενικά, η ολοκλήρωση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης συνεπάγεται πολλά και σημαντικά οφέλη για τη χώρα μας. Το σημαντικότερο από αυτά είναι η μείωση του κόστους συναλλαγής μεταξύ των χωρών, εξαιτίας της εξάλειψης της μεταβλητότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών και της αβεβαιότητας των τιμών που προερχόταν από τη διακύμανση των τιμών συναλλάγματος (P. Samuelson, W. Nordhaus, 2000, σ. 741). Η εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου για τις εμπορικές ροές και του κόστους μετατροπής από

το ένα νόμισμα σε άλλο διευκολύνει τη λήψη αποφάσεων από τους επενδυτές σε ένα σταθερό μακροπρόθεσμο οικονομικό περιβάλλον. Το σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον εκτιμάται ότι θα αποτελέσει τη βάση για ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη. Σε ένα περιβάλλον σταθερών τιμών, επιτοκίων και τιμών συναλλάγματος, βελτιώνεται ο ανταγωνισμός, η κατανομή των πόρων και σε πιο μακροπρόθεσμο ορίζοντα και η κινητικότητα των συντελεστών (N. Ιονανovic, 2002, σ. 298). Παράλληλα, με την καθιέρωση του ευρώ, επιτυγχάνεται σταθερότητα των τιμών και μείωση των επιτοκίων. Το γεγονός αυτό έχει θετικές επιδράσεις στην ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, δεδομένου ότι μειώνεται η επιβάρυνσή τους από χρηματοοικονομικά έξοδα και στην ανάληψη επενδυτικών σχεδίων, αφού οι επιχειρηματίες θα δανείζονται με χαμηλότερο επιτόκιο. Τέλος σημαντικά θα είναι τα οφέλη και για τα νοικοκυριά, καθώς μειώνεται το κόστος χρηματοδότησης των νοικοκυριών για κάλυψη καταναλωτικών και επενδυτικών αναγκών. Τα φθηνότερα στεγαστικά δάνεια και η μείωση των επιτοκίων σε πιστωτικές κάρτες και καταναλωτικά δάνεια θα ενισχύσουν τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς (N. Νικολάου, στο Βήμα, 2000).

Ωστόσο, ανάμεσα στους οικονομολόγους υπάρχει και η άποψη που θέτει σοβαρούς ενδοιασμούς σχετικά με το κατά πόσο τα οφέλη που αναφέραμε παραπάνω υπερτερούν του κόστους που συνεπάγεται η ΟΝΕ. Το κυριότερο επιχείρημα των υποστηρικτών της άποψης αυτής είναι ότι με την υιοθέτηση μιας ενιαίας νομισματικής πολιτικής, την οποία θα ασκεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, χάνονται από τις εθνικές κυβερνήσεις και επομένως και από την ελληνική, τα εργαλεία άσκησης νομισματικής πολιτικής. Ο λόγος γίνεται κυρίως για την απώλεια της δυνατότητας μεταβολής της συναλλαγματικής ισοτιμίας ως εργαλείο άσκησης μακροοικονομικής προσαρμογής. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η διολίσθηση ή και η υποτίμηση ακόμα της δραχμής χρησιμοποιήθηκε σε σημαντικό βαθμό για την εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών, καθώς με αυτό τον τρόπο επιδιωκόταν η διατήρηση ή και η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγόμενων προϊόντων, τα οποία πλήττονταν από τον υψηλό εγχώριο πληθωρισμό.

Τα μειονεκτήματα που αναφέρουν οι απαισιόδοξοι της οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης στηρίζονται στη θεωρία περί αρίστων νομισματικών περιοχών που πρώτος εισήγαγε ο Robert Mundell το 1961. Άριστη νομισματική περιοχή θεωρείται, σε γενικές γραμμές, εκείνη όπου οι διαφορετικές οικονομικές διαταραχές μεταξύ των κρατών ή των περιοχών που την αποτελούν είναι μικρές ή

όταν αυτές εμφανίζονται, η κινητικότητα της εργασίας εξασφαλίζει τη γρήγορη προσαρμογή (P. Samuelson, W. Nordhaus, 2000, σ. 742). Πολλοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί άριστη νομισματική περιοχή εξαιτίας της ακαμψίας των ημερομισθίων και των τιμών και της σχετικά χαμηλής κινητικότητας της εργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της.²³ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, όταν εκδηλώνεται μια διαταραχή στους κόλπους της ΟΝΕ, τα ανελαστικά ημερομίσθια και η χαμηλή κινητικότητα της εργασίας να οδηγούν σε αύξηση της ανεργίας στις περιοχές με χαμηλή ζήτηση και στη δημιουργία πληθωριστικών πιέσεων στις περιοχές με υψηλή ζήτηση. Επομένως, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η νομισματική ένωση στους κόλπους της ΕΕ θα συμβάλει στη διόγκωση των ήδη σημαντικών οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών, με κύρια χαρακτηριστικά τη χαμηλή ανάπτυξη και την υψηλή ανεργία. Αν δεχτούμε τη συγκεκριμένη άποψη, τότε η χώρα μας αναμένεται να αντιμετωπίσει αρκετά προβλήματα, δεδομένου ότι η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη χρόνιων διαρθρωτικών προβλημάτων. Μέσα σ' αυτά τα προβλήματα συγκαταλέγεται και η ελλειμματικότητα του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, η εξισορρόπηση των οποίων στο νέο οικονομικό περιβάλλον που συνεπάγεται η ΟΝΕ θα επιδιώκεται με διαφορετικά οικονομικά εργαλεία και με περιορισμένη εθνική οικονομική αυτονομία. Πριν επικεντρωθούμε στους περιορισμούς που θέτει η συμμετοχή της χώρας μας στην ΟΝΕ σχετικά με τα παραδοσιακά οικονομικά εργαλεία αποκατάστασης των ανισορροπιών των επιμέρους μεγεθών του ισοζυγίου πληρωμών, κρίνεται σκόπιμη η επισκόπηση των μέσων εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών στην προ-ΟΝΕ εποχή, ούτως ώστε να γίνονται ευκολότερα κατανοητές οι αλλαγές στις εξωτερικές συναλλαγές της χώρας μας που προκαλεί η νέα αυτή πραγματικότητα.

4.3. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΣΤΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟ-ΟΝΕ ΕΠΟΧΗ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάσαμε αναλυτικά την εξέλιξη του ισοζυγίου πληρωμών της Ελλάδας σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου,

²³ Η θεωρία των αρίστων νομισματικών περιοχών και η διένεξη σχετικά με το αν η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μία τέτοια περιοχή παρουσιάζεται αναλυτικά στην ενότητα 4.4.4.

μέχρι και το 1998. Όπως έγινε αντιληπτό, το κύριο γνώρισμα του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών είναι η ελλειμματικότητα των δύο σημαντικότερων επιμέρους ισοζυγίων, δηλαδή του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού έγινε, κυρίως, μέσω του πλεονασματικού ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών, όσον αφορά στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου και του επίσης πλεονασματικού ισοζυγίου κεφαλαίων, όσον αφορά στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Η αντιμετώπιση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου στηρίχτηκε στη μεγάλη εισροή συναλλάγματος από το εξωτερικό από τρεις κύριες πηγές, την εμπορική ναυτιλία, τους Έλληνες μετανάστες και τον τουρισμό. Οι τρεις αυτές πηγές προσφοράς ξένου συναλλάγματος κάλυπταν το μεγαλύτερο μέρος του εμπορικού ελλείμματος στη μεγαλύτερη διάρκεια της περιόδου 1948-1998, ενώ και οι καθαρές μεταβιβάσεις από την ΕΕ που προστέθηκαν μετά το 1981 συνέβαλαν στη διατήρηση της πλεονασματικότητας του ισοζυγίου αδήλων συναλλαγών, παρά την κάμψη του ναυτιλιακού και του μεταναστευτικού συναλλάγματος που παρατηρήθηκε μετά το 1979. Παρόλα αυτά, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διατηρήθηκε και διογκώθηκε, εξαιτίας της μεγάλης δαπάνης της ελληνικής οικονομίας για εισαγωγές και της μικρής κάλυψής τους από τις εξαγωγές των ελληνικών προϊόντων. Για την αντιμετώπιση της δυσμενούς αυτής κατάστασης για την ελληνική οικονομία απαιτούνταν κεφάλαια από το εξωτερικό. Η υψηλή εισροή από το εξωτερικό ιδιωτικών κεφαλαίων μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970 ήταν αποτέλεσμα αφενός της μεταφοράς κεφαλαίων από τους Έλληνες του εξωτερικού, κατά κύριο λόγο στην αγορά ακινήτων και αφετέρου στην ύπαρξη θεσμικών και οικονομικών κινήτρων από την πλευρά των ελληνικών οικονομικών αρχών για την τοποθέτηση ξένων ιδιωτικών κεφαλαίων στη χώρα μας. Τα ιδιωτικά κεφάλαια όμως δεν επαρκούσαν για την αντιμετώπιση του προβλήματος με αποτέλεσμα να απαιτείται ολοένα και μεγαλύτερη ανάγκη προσφυγής της χώρας μας σε δημόσιο δανεισμό από το εξωτερικό, με συνέπεια τα γνωστά αποτελέσματα στο εξωτερικό δημόσιο χρέος που περιγράψαμε στην ενότητα 3.1.4. Επίσης, στην πλεονασματικότητα του ισοζυγίου κεφαλαίων συνέβαλε και η ύπαρξη περιορισμών, θεσμικών κυρίως,

σχετικά με τη δυνατότητα τοποθέτησης ελληνικών κεφαλαίων στο εξωτερικό, με αποτέλεσμα η εκροή κεφαλαίων προς το εξωτερικό να είναι μικρή.²⁴

Πέραν, όμως, όλων των προαναφερθέντων παραγόντων, σημαντική για την εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών υπήρξε και η συναλλαγματική πολιτική της χώρας μας. Η συναλλαγματική πολιτική της χώρας μας υπήρξε ανέκαθεν διευκολυντική, με εξαίρεση τη δεκαετία του 1990. Συγκεκριμένα, η διολίσθηση του εθνικού νομίσματος χρησιμοποιήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό για να καλύψει την απώλεια της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων που προέρχονταν από τη μεγάλη διαφορά ανάμεσα στον εγχώριο πληθωρισμό και τον πληθωρισμό των ανταγωνιστριών εμπορικά χωρών. Το πολύ σημαντικό αυτό νομισματικό εργαλείο, σε συνδυασμό με την επιβολή δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα και εξαγωγικών επιδοτήσεων σε ορισμένα εξαγόμενα χρησιμοποιήθηκαν για την τόνωση των εξαγωγών και τη μείωση των εισαγωγών. Το αποτέλεσμα δεν ήταν όσο ικανοποιητικό αναμενόταν, καθώς η συνεχής διολίσθηση της δραχμής δεν κατάφερε να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, αλλά στην καλύτερη περίπτωση να τη διατηρήσει. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η διολίσθηση ως νομισματικό εργαλείο βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας λειτουργεί σε βραχυχρόνιο ορίζοντα και όχι σε μακροχρόνιο. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η μη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων φανερώνει αυτό που έχουμε πολλές φορές αναφέρει έως τώρα, δηλαδή την ύπαρξη διαρθρωτικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας γενικότερα και του ισοζυγίου πληρωμών ειδικότερα.

4.4. ΤΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΣΤΗ ΜΕΤΑ-ΟΝΕ ΕΠΟΧΗ

Η ένταξη της χώρας μας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση διαφοροποιεί αμετάκλητα, σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, την οικονομική πολιτική που πρέπει να εφαρμόζουν οι οικονομικές αρχές. Μέσα στους κόλπους της ΟΝΕ απαιτείται σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον και η άσκηση χαλαρής οικονομικής πολιτικής που εφαρμόστηκε από τη χώρα μας σε πολύ μεγάλο βαθμό, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1990, ανήκει πια στο παρελθόν.

²⁴ Η κατάσταση αυτή άρχισε να μεταβάλλεται μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, το 1981, καθώς άρχισε σταδιακά να απελευθερώνεται η αγορά κεφαλαίου.

Η μεγαλύτερη αλλαγή που συντελείται με την ΟΝΕ είναι η μερική απώλεια της δυνατότητας άσκησης αυτόνομης οικονομικής πολιτικής από τη χώρα μας. Η απώλεια αυτή συγκεκριμενοποιείται στη νομισματική και τη συναλλαγματική πολιτική, ενώ και η ευχέρεια άσκησης αυτόνομης δημοσιονομικής πολιτικής περιορίζεται, όπως ορίζεται από τη Συνθήκη για τη Σταθερότητα και την Ανάπτυξη, καθώς η δημοσιονομική πειθαρχία από όλα τα κράτη είναι απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία της ΟΝΕ. Το γεγονός αυτό επηρεάζει αναπόφευκτα και τον τρόπο εξισορρόπησης του ελλειμματικού ισοζυγίου πληρωμών και κυρίως τα παραδοσιακά μέσα που χρησιμοποιούνταν για τη βελτίωση της θέσης του. Το επόμενο και τελευταίο τμήμα της παρούσας εργασίας είναι αφιερωμένο στην εξέταση των αλλαγών που συνεπάγεται η ένταξη της χώρας μας στην ΟΝΕ σε σχέση με το ισοζύγιο πληρωμών και των μέσων που θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την αποκατάσταση των ανισορροπιών που παρουσιάζονται.

4.4.1. Επέκταση των εμπορικών συναλλαγών με την καθιέρωση του ευρώ

Μία πρώτη επίδραση της συμμετοχής της χώρας μας στο περιβάλλον της ΟΝΕ στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας προέρχεται από την εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου και τη μείωση του κόστους συναλλαγής μεταξύ των χωρών που μετέχουν σ' αυτή. Το γεγονός ότι οι συναλλαγές μεταξύ των 12 χωρών που αποτελούν την «ευρω-ζώνη» θα γίνεται με ένα κοινό νόμισμα αναμένεται να επεκτείνει τις συναλλαγές μεταξύ των χωρών της ΟΝΕ, καθώς η εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου θα κάνει τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές περισσότερες και πιο εύκολες.

Η χρησιμοποίηση ενός κοινού νομίσματος από τις περισσότερες χώρες της ΕΕ, εκτός του ότι διευκολύνει σημαντικά τις εμπορικές συναλλαγές, κάνει πιο εύκολη και άμεση τη σύγκριση των τιμών των προϊόντων σε κάθε χώρα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την πτώση του εγχώριου πληθωρισμού αναμένεται να τονώσει τις ελληνικές εξαγωγές, όχι όμως ικανοποιητικά, εξαιτίας του γεγονότος ότι τα ελληνικά εξαγόμενα προϊόντα έχουν χαμηλή διεθνή ζήτηση. Αντίθετα, η άρση των περιορισμών που θέτει ο συναλλαγματικός κίνδυνος πάνω στην αξία και τον όγκο των εισαγωγών θα προκαλέσει αύξηση των εισαγωγών, δεδομένου ότι η ροπή των

ελληνικών νοικοκυριών προς την κατανάλωση εισαγόμενων προϊόντων είναι μεγάλη και η εξάρτηση των ελληνικών επιχειρήσεων από εισαγόμενα κεφαλαιουχικά και βιομηχανικά αγαθά δεδομένη. Συνεπώς, οι παραπάνω επιπτώσεις της διενέργειας των συναλλαγών με ένα κοινό νόμισμα και της επέκτασης των συναλλαγών θα οδηγήσει, κατά πάσα πιθανότητα, σε επιδείνωση του προβλήματος του εμπορικού ισοζυγίου.

4.4.2. Απώλεια της δυνατότητας άσκησης αυτόνομης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής

Στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου κάναμε μια πρώτη αναφορά σχετικά με τις αλλαγές που επιφέρει η ΟΝΕ στην άσκηση αυτόνομης νομισματικής πολιτικής από την πλευρά της χώρας μας. Πράγματι, μετά την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, τη δυνατότητα άσκησης νομισματικής πολιτικής, δηλαδή τη μεταβολή στην προσφορά χρήματος, την έκδοση χρήματος, τη μεταβολή του ύψους των επιτοκίων και τη μεταβολή στο ύψος των συναλλαγματικών διαθεσίμων κάθε χώρας έχει αποκλειστικά η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), σε συνεργασία με την Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος, όσον αφορά στη χώρα μας και τις άλλες Κεντρικές Τράπεζες σχετικά με τις υπόλοιπες χώρες της «ευρω-ζώνης». Η αύξηση ή η μείωση της ρευστότητας της ελληνικής οικονομίας εξαρτάται από τις αποφάσεις της ΕΚΤ, όπως επίσης και το ύψος των επιτοκίων.

Η ΕΚΤ χρησιμοποιεί τρία βασικά εργαλεία για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής και την επιδίωξη των στόχων της. Τα εργαλεία αυτά είναι οι πράξεις ανοιχτής αγοράς, οι πιστωτικές διευκολύνσεις και το ελάχιστο όριο διαθεσίμων από τις εμπορικές τράπεζες (P. De Grauwe, 2001, σσ. 281-286). Οι πράξεις ανοιχτής αγοράς, οι οποίες αποτελούν και το σημαντικότερο εργαλείο νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ, αφορούν στην πώληση και αγορά χρεογράφων, με αντικειμενικό σκοπό την αύξηση ή τη μείωση της ρευστότητας στην αγορά χρήματος. Οι πιστωτικές διευκολύνσεις χρησιμοποιούνται από τις τράπεζες για να εξασφαλίσουν άμεση ρευστότητα από την Κεντρική Τράπεζα της χώρας τους, καθώς μπορούν να δανείζονται χωρίς όριο, με ένα συγκεκριμένο επιτόκιο δανεισμού, αλλά παρέχοντας επαρκείς εγγυήσεις. Με παρόμοιο τρόπο, η απορρόφηση ρευστότητας επιτυγχάνεται με τη χρησιμοποίηση από τις τράπεζες των καταθετικών διευκολύνσεων. Τέλος, το

τρίτο εργαλείο νομισματικής πολιτικής που διαθέτει η ΕΚΤ είναι ο καθορισμός ενός ελαχίστου ορίου διαθεσίμων για τις τράπεζες, με σκοπό την αυξομείωση της προσφοράς χρήματος.

Με την άσκηση κοινής νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ για όλες τις χώρες που μετέχουν στην ΟΝΕ επιδιώκεται ο πρωταρχικός στόχος που δεν είναι άλλος από τη σταθερότητα των τιμών. Στην Ελλάδα, η σταθεροποίηση του πληθωρισμού στο 3% περίπου, αναμένεται να ασκήσει θετικές επιδράσεις στην ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων και να συμβάλει στην αύξηση των εξαγωγών της, δεδομένου ότι τα ελληνικά προϊόντα γίνονται φθηνότερα από πριν. Η λειτουργία της οικονομίας σε χαμηλά πληθωριστικά επίπεδα αυξάνει τα πραγματικά εισοδήματα, ενισχύει την ανταγωνιστικότητα, διατηρώντας χαμηλές τις αυξήσεις των μισθών και δεν ασκεί αυξητικές πιέσεις στα επιτόκια, κάτι που θα είχε αρνητικές συνέπειες στις επενδυτικές αποφάσεις και στην αναπτυξιακή διαδικασία (Τ. Γιαννίτης, 1998, σ. 59). Είναι κοινό μυστικό, όμως, ότι η μείωση του πληθωρισμού και η σταθεροποίησή του σε χαμηλά επίπεδα δε θα επηρεάσει σημαντικά το εμπορικό ισοζύγιο και αυτό γιατί η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας εξαρτάται περισσότερο από άλλους παράγοντες και όχι τόσο από το ύψος των τιμών των εξαγόμενων προϊόντων.

Το γεγονός ότι η μείωση του πληθωρισμού στα επίπεδα των υπολοίπων κρατών της ΕΕ δεν αρκεί για τη βελτίωση της εικόνας του εμπορικού ισοζυγίου και κατ' επέκταση και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών οφείλεται στους ακόλουθους παράγοντες:

1. Τα ελληνικά προϊόντα που εξάγονται στο εξωτερικό είναι χαμηλής εισοδηματικής ελαστικότητας, με αποτέλεσμα η μείωση της σχετικής τιμής τους να μην προκαλεί σημαντικές επιδράσεις στη ζήτησή τους.
2. Το μέγεθος του μεριδίου της διεθνούς αγοράς που κατέχουν τα ελληνικά προϊόντα, ή αλλιώς ο βαθμός διείσδυσης των ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό είναι αρκετά χαμηλό.
3. Τα τελευταία χρόνια έχει ενταθεί ο ανταγωνισμός με άλλες χώρες που παράγουν ομοειδή προϊόντα με τα ελληνικά και τα οποία προσφέρονται σε καλύτερη τιμή από τα ελληνικά, εξαιτίας του χαμηλότερου κόστους παραγωγής τους.
4. Η τεχνολογική εξάρτηση της χώρας μας από το εξωτερικό και η αδυναμία δημιουργίας σημαντικής εξαγωγικής δραστηριότητας στους τομείς των

βιομηχανικών και των καταναλωτικών αγαθών που εμφανίζουν υψηλή ζήτηση διεθνώς συντελεί στη διατήρηση του μικρού επιπέδου των ελληνικών εξαγωγών.

5. Η χώρα μας, δυστυχώς, δεν έχει καταφέρει να αποκτήσει κάποιο πλεονέκτημα στην παραγωγή νέων καινοτομικών προϊόντων ή προϊόντων υψηλής τεχνολογίας, τα οποία θα έδιναν νέα ώθηση στην εξαγωγική δραστηριότητα της χώρας μας.

Παρατηρούμε, επομένως, ότι η ένταξη της χώρας μας στην ΟΝΕ και η έμφαση της νομισματικής πολιτικής στη σταθερότητα των τιμών δεν αρκεί για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και τη βελτίωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών. Απαιτείται η εξάλειψη ή τουλάχιστον η βελτίωση των διαρθρωτικών αδυναμιών του εξαγωγικού τομέα της οικονομίας κατ'αρχήν και του εισαγωγικού τομέα κατ'επέκταση. Συγκεκριμένα, πρέπει να βελτιωθεί η ποιότητα των εξαγόμενων προϊόντων, καθώς η παγκοσμιοποίηση των αγορών εντείνει τον ανταγωνισμό, να δοθεί έμφαση στην εξειδίκευση της παραγωγής σε προϊόντα υψηλής εισοδηματικής ελαστικότητας, να βελτιωθεί η παραγωγικότητα, ώστε να μειωθεί το κόστος παραγωγής και να γίνουν οι κατάλληλες επενδυτικές κινήσεις ούτως ώστε να αποκτηθεί η τεχνογνωσία (know-how) που είναι απαραίτητη για την παραγωγή προϊόντων που μέχρι τώρα εισάγαμε από το εξωτερικό (Τράπεζα της Ελλάδος, 2001, σσ. 62-63).

Παράλληλα, με τη σταδιακή μείωση των εγχώριων επιτοκίων μειώνεται το κόστος των επενδυτικών σχεδίων και αναμένεται άνοδος των επενδύσεων από τις επιχειρήσεις. Ταυτόχρονα, όμως, θα σημειωθεί αναπόφευκτα και μία άνοδος στα καταναλωτικά δάνεια των νοικοκυριών, με αποτέλεσμα την αύξηση των εισαγωγών κεφαλαιουχικών και διαρκών καταναλωτικών αγαθών (Τράπεζα της Ελλάδος, 2001, σ. 32). Επίσης, δυσμενής αναμένεται να είναι και η εξέλιξη όσον αφορά στην εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό, εξαιτίας της πτώσης των επιτοκίων και της μείωσης της διαφοράς των αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και των ξένων ομολόγων.

Ο σημαντικότερος, ίσως, περιορισμός στην πολιτική σχετικά με το ισοζύγιο πληρωμών που επέρχεται με την ένταξη της χώρας μας στην ΟΝΕ αφορά την οριστική απώλεια επηρεασμού της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και του εμπορικού ισοζυγίου μέσω της συναλλαγματικής πολιτικής. Η διολίσθηση του εθνικού νομίσματος έναντι των νομισμάτων των εμπορικών εταίρων της χώρας μας και σε μερικές περιπτώσεις η υποτίμησή του χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό για

τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών, καθώς με τη διολίσθηση της δραχμής καλυπτόταν η διαφορά πληθωρισμού ανάμεσα στην Ελλάδα και τους εμπορικούς της εταίρους. Η διευκολυντική συναλλαγματική πολιτική που εφαρμόστηκε από τις οικονομικές αρχές μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, περιόριζε τις αρνητικές επιπτώσεις του υψηλού εγχώριου πληθωρισμού στη ζήτηση των εξαγόμενων ελληνικών προϊόντων, με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η έστω και μικρή αύξηση των εξαγωγών της χώρας.²⁵ Η σημασία της συναλλαγματικής πολιτικής για τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας γίνεται φανερή κοιτάζοντας την πορεία των ελληνικών εξαγωγών. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, όπου η διολίσθηση της δραχμής ξεπερνούσε την ετήσια άνοδο του εγχώριου πληθωρισμού, η πορεία των ελληνικών εξαγωγών ήταν ανοδική, έστω και σε μικρό βαθμό. Μετά, όμως, την αλλαγή στην πολιτική αυτή και την περιορισμένη διολίσθηση της δραχμής, η εικόνα των ελληνικών εξαγωγών μεταβλήθηκε αρνητικά, καθώς παρέμειναν στάσιμες. Φυσικά, η εφαρμογή της συγκεκριμένης πολιτικής είχε και τις παρενέργειες της, ιδιαίτερα πάνω στο εξωτερικό χρέος και στην πληρωμή των χρεολυσίων και των τόκων για την εξυπηρέτηση του χρέους σε συνάλλαγμα (Μ. Δρεττάκης, 2000, σ. 22).

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η απώλεια της δυνατότητας διολίσθησης ή και υποτίμησης του νομίσματος από τη χώρα μας θα επηρεάσει σημαντικά το εμπορικό ισοζύγιο, αν και ο πληθωρισμός που ήταν η βασική αιτία χρησιμοποίησης του συγκεκριμένου νομισματικού εργαλείου έχει σταθεροποιηθεί σε χαμηλά επίπεδα. Παρόλα αυτά, η μη δυνατότητα από τις ελληνικές οικονομικές αρχές να επεμβαίνουν στην αγορά συναλλάγματος, όπως έκαναν πριν την υιοθέτηση του ευρώ ως το μοναδικό επίσημο εθνικό νόμισμα, αφαιρεί ένα πολύ σημαντικό και αρκετά χρήσιμο εργαλείο διατήρησης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων.²⁶

²⁵ Τη δεκαετία του 1990 η συναλλαγματική πολιτική που εφαρμόστηκε στη χώρα μας έπαψε να είναι διευκολυντική, με κύριο στόχο τη μείωση του πληθωρισμού που τροφοδοτούσε σε μικρό ή μεγάλο βαθμό η συνεχής διολίσθηση της δραχμής. Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της αντιστροφής αυτής της συναλλαγματικής πολιτικής είχε όμως και το τίμημά του. Η πολιτική της «σκληρής δραχμής», όπως ονομάστηκε η περιορισμένη διολίσθηση της δραχμής, οδήγησε στη μείωση της αξίας και του όγκου των ελληνικών εξαγωγών και στην εξαιρετικά σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, ιδίως από το 1992 και έπειτα.

²⁶ Η δυνατότητα διολίσθησης του εγχώριου νομίσματος αποτελούσε ένα από τα τελευταία οικονομικά εργαλεία βελτίωσης της θέσης του εμπορικού ισοζυγίου, δεδομένου ότι άλλα εργαλεία, όπως οι δασμοί, οι εξαγωγικές επιδοτήσεις και οι ποσοτικοί περιορισμοί στις εισαγωγές είχαν απωλεσθεί σταδιακά, μετά την ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ.

4.4.3. Η Ελλάδα ως περιφέρεια της ΕΕ και η στροφή από το διεθνές στο διαπεριφερειακό εμπόριο

Το τρίτο στάδιο ενοποίησης των οικονομιών των χωρών που απαρτίζουν την ΟΝΕ επιφέρει μία πολύ σημαντική διαφοροποίηση στον τρόπο με τον οποίο θα διεξάγονται από εδώ και στο εξής οι μεταξύ τους εμπορικές συναλλαγές. Η διαφοροποίηση αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι η ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς των χωρών της ΟΝΕ θα είναι πολύ πιο μεγάλη από ότι ήταν πριν.

Με την καθιέρωση του ευρώ ως κοινό νόμισμα για τις 12 χώρες που απαρτίζουν την ΟΝΕ, η έννοια του εξωτερικού εμπορίου για αυτές τις χώρες αλλάζει σημαντικά. Πλέον, η κάθε χώρα μπορεί να θεωρηθεί ως μια ξεχωριστή περιφέρεια μιας εν δυνάμει «χώρας» που ορίζεται από το σύνολο των 12 αυτών περιφερειών. Το γεγονός ότι το ενδοπεριφερειακό εμπόριο είναι κατά πολύ πιο ολοκληρωμένο από το διεθνές πηγάζει από την εξάλειψη ή τουλάχιστον τον περιορισμό ορισμένων πολύ σημαντικών εμποδίων στη διεξαγωγή του εμπορίου μεταξύ των κρατών. Συγκεκριμένα, οι περιορισμοί που υφίστανται στη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου είναι οι παρακάτω (P. Krugman, M. Obstfeld, 1995, σσ. 263-265):

1. Η επιβολή δασμών που δημιουργεί τεράστιο οικονομικό και γραφειοκρατικό κόστος.
2. Η διεξαγωγή των εξωτερικών συναλλαγών με διαφορετικά νομίσματα.
3. Η ύπαρξη διαφορετικών ρυθμίσεων και προδιαγραφών ανάμεσα στις χώρες δυσκολεύει τη διεξαγωγή του εμπορίου μεταξύ των χωρών.
4. Η δυσκολία μετακίνησης των ανθρώπων μέσω των συνόρων των διαφόρων χωρών περιορίζουν το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, καθώς δε διαθέτουν την απαιτούμενη πληροφόρηση που επιτυγχάνεται με την προσωπική επαφή και που πολλές φορές είναι απαραίτητη για τη διεξαγωγή των εμπορικών συναλλαγών.

Οι δύο πρώτοι περιορισμοί δεν αποτελούν πια εμπόδιο για τις εμπορικές συναλλαγές μέσα στους κόλπους της ΟΝΕ, ενώ έχουν γίνει αρκετά βήματα προόδου και όσον αφορά τους υπόλοιπους. Αποτέλεσμα της εξάλειψης των σημαντικότερων περιορισμών που μόλις αναφέραμε είναι ο υψηλός βαθμός ολοκλήρωσης της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και η δημιουργία μεγαλύτερου όγκου συναλλαγών μεταξύ των ενοποιημένων οικονομιών.

Ωστόσο, παρά τη μεγάλη ολοκλήρωση που επέρχεται με την ΟΝΕ στις αγορές αγαθών και κεφαλαίου, παραμένει ένα πολύ σημαντικό εμπόδιο στο να ορίσουμε με απόλυτο τρόπο τις συναλλαγές μεταξύ των χωρών της «ευρω-ζώνης» διαπεριφερειακές και το οποίο δεν είναι άλλο από τη σχετικά χαμηλή κινητικότητα του συντελεστή της εργασίας. Η υψηλή κινητικότητα της εργασίας που υπάρχει μεταξύ των περιφερειών δεν παρατηρείται, όπως θα περίμενε κανείς, μεταξύ των χωρών της ΟΝΕ. Η προοπτική, όμως, για τη βελτίωση της κατάστασης στον τομέα αυτό είναι μεγάλη. Αρκετοί από τους περιορισμούς που υφίσταντο παλιότερα σχετικά με την ελευθερία και τη δυνατότητα μετακίνησης και εργασίας από τη μια χώρα της ΕΕ σε μια άλλη έχουν ήδη εξαλειφθεί. Επομένως, θα πρέπει να αναμένουμε, σε μακροχρόνιο ορίζοντα, μεγαλύτερη κινητικότητα της εργασίας και σταδιακή ολοκλήρωση και της αγοράς του εν λόγω συντελεστή.

Με τη δημιουργία της ΟΝΕ ανάμεσα στις περισσότερες χώρες της ΕΕ οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των χωρών αυτών λαμβάνουν τα χαρακτηριστικά, όπως είδαμε και πιο πάνω, των συναλλαγών μεταξύ των περιφερειών της ίδιας χώρας. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο λειτουργίας, ο εξωτερικός τομέας της ελληνικής οικονομίας προβλέπεται να επηρεαστεί από δύο σημαντικούς παράγοντες.

Ο πρώτος παράγοντας έχει να κάνει με την ικανότητα της χώρας μας να εξάγει ένα προϊόν. Θεωρώντας το εμπόριο μεταξύ των χωρών της ΟΝΕ διαπεριφερειακό, τότε η ικανότητα της Ελλάδας να εξάγει ένα αγαθό, σε μακροχρόνια βάση, εξαρτάται από ένα απόλυτο πλεονέκτημα παρά από ένα συγκριτικό (P. Krugman, M. Obstfeld, 1995, σσ. 272-275).

Σύμφωνα με τη θεωρία του διεθνούς εμπορίου, μία χώρα θα εξάγει ένα αγαθό, το οποίο παράγει αποτελεσματικότερα από ένα άλλο, έστω και αν διαθέτει, συγκριτικά με μία άλλη χώρα, το απόλυτο πλεονέκτημα στην παραγωγή και των δύο αγαθών. Με τον τρόπο αυτό και η λιγότερο παραγωγική χώρα θα εξάγει το αγαθό, στο οποίο έχει το μικρότερο μειονέκτημα παραγωγικότητας, έστω και αν οι μισθοί στη χώρα αυτή είναι χαμηλότεροι από αυτούς που επικρατούν στην πιο παραγωγική χώρα. Η λειτουργία, όμως, των οικονομιών των ευρωπαϊκών χωρών μέσα στα πλαίσια μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης και οι δυνατότητες που δημιουργούνται για τέλεια κινητικότητα του συντελεστή της εργασίας, θα οδηγήσουν μακροχρόνια, όταν δηλαδή απελευθερωθεί πλήρως η αγορά εργασίας, στην εξειδίκευση και εξαγωγή από κάθε χώρα-περιφέρεια της ΕΕ των αγαθών στην παραγωγή των οποίων έχουν ένα απόλυτο παρά ένα συγκριτικό πλεονέκτημα. Αν

υποθέσουμε ότι η κινητικότητα της εργασίας στους κόλπους της ΟΝΕ, μελλοντικά, θα είναι αρκετά υψηλή, τότε οι εργαζόμενοι θα μετακινηθούν στη χώρα-περιφέρεια με τους υψηλότερους μισθούς, δημιουργώντας έτσι τεράστιο πρόβλημα βιωσιμότητας των λιγότερο αναπτυγμένων και παραγωγικών χωρών. Η λύση για αυτές τις περιφέρειες επέρχεται με την ύπαρξη ενός απόλυτου πλεονεκτήματος στην παραγωγή κάποιου αγαθού. Με την παραγωγή από κάθε χώρα-περιφέρεια των αγαθών, τα οποία παράγουν αποτελεσματικότερα σε σύγκριση με τις άλλες, το εργατικό δυναμικό θα μετακινηθεί προς τη χώρα-περιφέρεια που θα προσφέρει τους υψηλότερους μισθούς. Η διαδικασία αυτή θα οδηγήσει, μακροχρόνια, στην εξίσωση των μισθών σε όλες τις περιφέρειες. Με δεδομένο, συνεπώς, πως όλες οι περιφέρειες θα πληρώνουν περίπου τους ίδιους μισθούς, θα εξάγουν τα αγαθά τα οποία παράγουν με μικρότερη αναγκαία ποσότητα εργασίας ανά μονάδα προϊόντος από κάθε άλλη περιφέρεια, δηλαδή τα αγαθά στα οποία διαθέτουν απόλυτο πλεονέκτημα παραγωγής.

Συμπερασματικά, αν η σύγκλιση των οικονομιών των χωρών της ΟΝΕ προχωρήσει ακόμα περισσότερο και αρθούν ορισμένα εμπόδια που αφορούν στην κινητικότητα της εργασίας, τότε οι εξαγωγές της χώρας μας και κατά συνέπεια και η εξέλιξη του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών στο μέλλον θα εξαρτώνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη ή τη δημιουργία απόλυτων πλεονεκτημάτων, όσον αφορά στην παραγωγή και εξαγωγή προϊόντων. Για την εκμετάλλευση των όποιων απόλυτων πλεονεκτημάτων που διαθέτει ή μπορεί, εν δυνάμει, να διαθέτει η χώρα μας απαιτούνται όλες οι ενέργειες που θα αναδείξουν τα τοπικά και εθνικά πλεονεκτήματα και θα αναπτύξουν την απαραίτητη τεχνολογία για την εκμετάλλευση αυτών των πλεονεκτημάτων.

Ο δεύτερος παράγοντας σχετίζεται με το βαθμό ανάπτυξης της χώρας μας. Με τον ίδιο τρόπο που οι 13 περιφέρειες της χώρας μας χαρακτηρίζονται από άνιση ανάπτυξη και την ύπαρξη περιφερειακών οικονομικών ανισοτήτων, έτσι και η χώρα μας, ως μία από τις 12 περιφέρειες της ΟΝΕ, κινδυνεύει να μην μπορέσει να ακολουθήσει τα υψηλά πρότυπα ανάπτυξης των πλούσιων κεντρικών περιφερειών της ΕΕ και να ενταθεί η οικονομική υστέρηση της χώρας μας έναντι των περισσότερο ανεπτυγμένων άλλων περιφερειών. Η διαδικασία αυτή, η οποία στην Περιφερειακή Επιστήμη είναι γνωστή με το όνομα «σωρευτική αιτιότητα», έχει ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση της παραγωγικής δραστηριότητας, των συντελεστών παραγωγής και του πληθυσμού σε σχετικά μικρό αριθμό χωρικών μονάδων, στις οποίες παρατηρούνται μεγάλες εξωτερικές οικονομίες. Με τη μερική απώλεια της

δυνατότητας άσκησης αυτόνομης οικονομικής πολιτικής από τη χώρα μας και χωρίς την οικονομική βοήθεια από τους εταίρους μας, η οποία προβλέπεται να μειωθεί σημαντικά τα επόμενα χρόνια, είναι πιθανό η οικονομία της χώρας μας, όπως και οι άλλες λιγότερο αναπτυγμένες οικονομίες της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, να μην μπορέσουν να ανταγωνιστούν τις ισχυρές οικονομίες στην προσέλκυση των παραγωγικών δραστηριοτήτων και των παραγωγικών συντελεστών, κυρίως του κεφαλαίου. Το αποτέλεσμα, όπως μπορεί εύκολα κανείς να αντιληφθεί, θα είναι καταστροφικό τόσο για τον εσωτερικό όσο και για τον εξωτερικό τομέα της οικονομίας μας, αν δε ληφθούν, από την ΕΕ, τα κατάλληλα μέτρα αποφυγής της διόγκωσης των περιφερειακών ανισοτήτων και της δημιουργίας ίσων ευκαιριών ανάπτυξης για όλες τις περιφέρειες.

4.4.4. Η λειτουργία της ΟΝΕ ως άριστη νομισματική περιοχή και οι επιπτώσεις της στην ελληνική οικονομία.

Ανάμεσα στους οικονομολόγους και τους οικονομικούς αναλυτές βρίσκεται σε εξέλιξη μία διαμάχη σχετικά με το αν η γεωγραφική περιοχή που ορίζεται από τα κράτη που μετέχουν στην ΟΝΕ αποτελεί μια άριστη νομισματική περιοχή. Όπως είδαμε στην ενότητα 4.2., ως άριστη νομισματική περιοχή ορίζεται ο ενιαίος οικονομικός και νομισματικός χώρος ενός συνόλου χωρών, στον οποίο κυκλοφορεί ένα κοινό νόμισμα και ταυτόχρονα υπάρχει πλήρης ελαστικότητα τιμών και μισθών ή εναλλακτικά πλήρης κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής. Επιπροσθέτως, σε μια άριστη νομισματική περιοχή δεν αυξάνεται η ανάγκη χρησιμοποίησης από μια χώρα της δημοσιονομικής της πολιτικής για την επίτευξη εσωτερικής ισορροπίας, ούτε αυξάνεται η ευπάθεια της συγκεκριμένης χώρας από τις διαταραχές της ζήτησης ή τουλάχιστον δεν μειώνεται η ικανότητά της να τις αντιμετωπίσει, αν και όταν αυτές εκδηλωθούν (Θ. Πελαγίδης, 2001, σσ. 114-115).

Απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσει μια περιοχή ως άριστη νομισματική περιοχή είναι οι χώρες-μέλη του ενιαίου αυτού νομισματικού χώρου να αντιμετωπίζουν συμμετρικές διαταραχές της ζήτησης και όχι ασύμμετρες. Απαιτείται, με άλλα λόγια, η δομή της ζήτησης σε κάθε χώρα να είναι όσο το δυνατόν ομοιότερη με εκείνη των άλλων χωρών. Στην περίπτωση που αυτό δεν είναι δυνατό, χρειάζεται

να υπάρχει υψηλή κινητικότητα κεφαλαίου και εργασίας ή εναλλακτικά υψηλή ελαστικότητα των τιμών και των μισθών ως προς τις ασύμμετρες διαταραχές της ζήτησης, δεδομένου ότι έχει χαθεί η αυτονομία στην άσκηση νομισματικής πολιτικής που θα διόρθωνε το πρόβλημα αυτό. Επομένως, σε μια νομισματική ένωση όπως αυτή των ευρωπαϊκών κρατών, η εκδήλωση συμμετρικών διαταραχών της ζήτησης στο εσωτερικό της αντιμετωπίζεται από τον κεντρικό φορέα άσκησης νομισματικής πολιτικής (ΕΚΤ), ενώ οι ασύμμετρες διαταραχές, που είναι πιθανό να προκαλέσουν ύφεση και αύξηση της ανεργίας σε πολλές περιφέρειες της νομισματικής ένωσης, για να αντιμετωπιστούν επιβάλλεται η ύπαρξη είτε υψηλής κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών είτε υψηλή ελαστικότητα τιμών και μισθών είτε τέλος μηχανισμών αναδιανομής εισοδήματος προς τις χώρες-περιφέρειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα εσωτερικής ή εξωτερικής ανισορροπίας (Θ. Πελαγίδης, 2001, σσ. 116-117).

Την άποψη ότι διαφορετικές (ασύμμετρες) διαταραχές της ζήτησης θα εκδηλώνονται όλο και πιο σπάνια στους κόλπους της ΟΝΕ διατυπώνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία υποστηρίζεται και από αρκετούς οικονομολόγους. Η αισιόδοξη αυτή άποψη στηρίζεται, σύμφωνα πάντα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο γεγονός ότι το εμπόριο μεταξύ των βιομηχανικών χωρών της Ευρώπης είναι σε αρκετά μεγάλο βαθμό ενδοκλαδικό, δηλαδή στηρίζεται στην ανταλλαγή ομοειδών προϊόντων (P. De Grauwe, 2001, σ. 48). Η δομή αυτή του εμπορίου έχει ως αποτέλεσμα οι πιθανές διαταραχές της ζήτησης, όπως επί παραδείγματι μια μείωση της ζήτησης, να εκδηλώνονται με παρόμοιο τρόπο στις χώρες αυτές, καθώς οι καταναλωτές θα μειώνουν την κατανάλωση τόσο στη μία χώρα όσο και στην άλλη, δεδομένου ότι τα προϊόντα είναι ομοειδή. Με την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς οι διαταραχές της ζήτησης αναμένεται να είναι όλο και πιο συμμετρικές και να έχουν τις ίδιες επιπτώσεις σε όλες τις χώρες.

Στην αντίπερα όχθη στέκονται εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η ολοκλήρωση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς δε θα καταστήσει κατ'ανάγκη τις διαταραχές της ζήτησης συμμετρικές, αλλά το πιο πιθανό είναι η μεταβολή της ζήτησης για τα προϊόντα μιας χώρας να ευνοεί τη ζήτηση των προϊόντων μιας άλλης. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της άποψης αυτής, η ολοκλήρωση του εμπορίου οδηγεί σε περιφερειακή συγκέντρωση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, ως αποτέλεσμα των οικονομιών κλίμακας (P. De Grauwe, 2001, σσ. 48-49). Η βασική επιχειρηματολογία στην προκειμένη περίπτωση, στηρίζεται στο γεγονός ότι με τη νομισματική ένωση

και τη συνεπακόλουθη μείωση των εμποδίων διεξαγωγής του ενδοκοινοτικού εμπορίου δίνεται η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να εκμεταλλευτούν ακόμα περισσότερο τις οικονομίας κλίμακας και αυτό με τη σειρά του να οδηγήσει σε μεγαλύτερη συγκέντρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων σε μερικές περιφέρειες ή ακόμα και χώρες. Επομένως, με την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής αγοράς, είναι πολύ πιθανό να παρατηρηθούν έντονες περιφερειακές συγκεντρώσεις οικονομικών δραστηριοτήτων. Αν συμβεί αυτό, τότε οι διαταραχές της ζήτησης που τώρα παρατηρούνται σε επίπεδο τομέων ή κλάδων, να παρατηρούνται σε συγκεκριμένη χώρα, καθώς οι κλάδοι αυτοί θα είναι συγκεντρωμένοι χωρικά σε μία ή και περισσότερες χώρες. Επί παραδείγματι, μια διαταραχή της ζήτησης στον κλάδο των αυτοκινήτων μπορεί να εξελιχθεί σε ασύμμετρη διαταραχή σε συγκεκριμένες ευρωπαϊκές χώρες, δεδομένου ότι ο κλάδος παραγωγής αυτοκινήτων είναι συγκεντρωμένος σε λίγες χώρες, κυρίως στη Γερμανία, τη Γαλλία και την Ιταλία. Σ' αυτή την περίπτωση, οι χώρες που αντιμετωπίζουν ένα τέτοιο πρόβλημα θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τη νομισματική και τη συναλλαγματική πολιτική για να επαναφέρουν την οικονομία τους στην αρχική της κατάσταση. Συνοψίζοντας, η δεύτερη αυτή άποψη επικεντρώνει τα επιχειρήματά της στη διαφορετικότητα των παραγωγικών δομών των επιμέρους χωρών-μελών που απαρτίζουν την ΟΝΕ, η οποία διαφορετικότητα προκαλεί ασύμμετρες διαταραχές της ζήτησης στο εσωτερικό της νομισματικής ένωσης. Οι διαφορετικές, επομένως, επιπτώσεις μιας αρνητικής διαταραχής της ζήτησης μέσα στην ΟΝΕ, καθιστά απαραίτητη την άσκηση διαφορετικής νομισματικής πολιτικής από τις επιμέρους χώρες, έτσι ώστε να αποκατασταθεί η εσωτερική και η εξωτερική ισορροπία σε κάθε χώρα, εκτός και αν η ελαστικότητα των τιμών και των μισθών ή η κινητικότητα κεφαλαίου και εργασίας μπορούν να αναλάβουν το διορθωτικό ρόλο της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής.

Με ποιο τρόπο, όμως, επηρεάζεται το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας με τις υπόλοιπες χώρες της ΟΝΕ, σύμφωνα με τη θεωρία περί άριστων νομισματικών περιοχών; Αν δεχτούμε την αισιόδοξη άποψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ότι δηλαδή ο χώρος της ΟΝΕ αποτελεί μία τέτοια περιοχή, τότε η χώρα μας θα επηρεαστεί αρνητικά από το γεγονός ότι το εμπόριο με τις περισσότερες από τις ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι ενδοκλαδικό, αλλά αποτελείται, στο μεγαλύτερο βαθμό, από διαφορετικά προϊόντα. Έτσι, ενώ η χώρα μας εξάγει κυρίως αγροτικά και ορισμένα μεταποιημένα προϊόντα, οι εισαγωγές της αποτελούνται κυρίως από βιομηχανικά και

κεφαλαιουχικά προϊόντα. Αυτή η διαφορετικότητα στη δομή και στη διάρθρωση των εξωτερικών συναλλαγών της χώρας μας σε σχέση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες υποδηλώνει ουσιαστικά την ύπαρξη διαφορετικών επιπτώσεων κάποιας διαταραχής της ζήτησης στο εσωτερικό της ΟΝΕ.

Η σημαντική διαφορετικότητα των παραγωγικών δομών και των δομών ζήτησης των χωρών-μελών της ΟΝΕ, σε συνδυασμό με τη χαμηλή κινητικότητα της εργασίας και τη σχετική ακαμψία των τιμών και των μισθών στο εσωτερικό της νομισματικής αυτής ένωσης, συνηγούμε, τουλάχιστον προς το παρόν, στην άποψη που θέλει τη νομισματική ένωση των 12 κρατών-μελών της ΕΕ να μην αποτελεί μία άριστη νομισματική περιοχή. Αυτό για την Ελλάδα σημαίνει ότι κάθε φορά που θα συμβαίνει μια μεταβολή της ζήτησης από τα εγχώρια προς τα εισαγόμενα αγαθά και απαιτείται μια νέα προσαρμογή του εγχώριου κόστους, η απώλεια της δυνατότητας άσκησης αυτόνομης νομισματικής πολιτικής θα οδηγήσει σε ανισορροπία των εξωτερικό τομέα και σε εκδήλωση φαινομένων ανεργίας και ύφεσης (Θ. Πελαγίδης, 2001, σ. 116).

4.4.5. Επιπρόσθετες επιπτώσεις στο ισοζύγιο πληρωμών από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

Η ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής αγοράς με την εισαγωγή του ευρώ ως κοινό νόμισμα επιφέρει μερικές ακόμα αλλαγές σχετικά με την πολιτική αποκατάστασης των ανισορροπιών των επιμέρους μεγεθών του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών. Πιο συγκεκριμένα, η δημοσιονομική πειθαρχία που είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της χώρας μας στη νομισματική αυτή ένωση επιβάλλει τη διατήρηση των ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα και του εξωτερικού δημόσιου χρέους σε χαμηλά επίπεδα. Αυτός ο περιορισμός θέτει φραγμούς στην έκταση του δημόσιου δανεισμού στην περίπτωση που αυτός είναι απαραίτητος για την αποκατάσταση της ισορροπίας στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο δημόσιος δανεισμός χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλη έκταση μετά το 1980, καθώς τα ιδιωτικά κεφάλαια δεν επαρκούσαν για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών. Στη μετά-ΟΝΕ εποχή ο δημόσιος δανεισμός δεν μπορεί να χρησιμοποιείται από το κράτος με την ίδια ευκολία. Προτεραιότητα θα πρέπει να

δοθεί στη βελτίωση της αρνητικής εικόνας του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και στην προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων που θα καλύψουν το έλλειμμα και θα καταστήσουν το δημόσιο δανεισμό λιγότερο απαραίτητο.

Μία ακόμα αλλαγή, σχετική και αυτή με το ισοζύγιο κεφαλαίων, επέρχεται με την πλήρη απελευθέρωση της αγοράς κεφαλαίου και τη σύγκλιση των πραγματικών επιτοκίων μεταξύ της χώρας μας και των υπολοίπων χωρών-μελών της ΟΝΕ. Η εξέλιξη αυτή είναι πιθανό να προκαλέσει αύξηση της εκροής κεφαλαίων προς το εξωτερικό, δεδομένου ότι οι τοποθετήσεις των κεφαλαίων στη χώρα μας δε θα είναι το ίδιο αποδοτικές και ελκυστικές όπως πριν.

Τέλος, αρνητική αναμένεται να είναι και η εικόνα των αδήλων πόρων, καθώς τα προσεχή χρόνια θα μειωθούν δραστικά οι ενισχύσεις από την ΕΕ είτε με τη μορφή των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης είτε με οποιαδήποτε άλλη μορφή ενίσχυσης από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Με την εξέλιξη αυτή, αναμένεται μείωση του πλεονάσματος των αδήλων συναλλαγών, δεδομένου ότι οι καθαρές μεταβιβάσεις από την ΕΕ αποτελούν περίπου το 22% των συνολικών αδήλων πόρων.

5. ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το κύριο χαρακτηριστικό του ισοζυγίου πληρωμών της Ελλάδας, όπως καταδεικνύεται από την ανάλυση που προιγήθηκε, είναι η χρόνια ελλειμματικότητα του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η ουσία του προβλήματος συνίσταται στο γεγονός ότι το εθνικό εισόδημα δεν επαρκεί για την κάλυψη της συνολικής ζήτησης στην οικονομία. Τα αίτια της κατάστασης αυτής θα πρέπει να αναζητηθούν τόσο στις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, όσο και στις κατά καιρούς δυσμενείς διεθνείς οικονομικές εξελίξεις.

Σε γενικές γραμμές, οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας που επηρεάζουν αρνητικά την εξέλιξη του ισοζυγίου πληρωμών είναι οι ακόλουθες:

- Η χαμηλή εισοδηματική ελαστικότητα των εξαγόμενων γεωργικών προϊόντων και η υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα ενός μεγάλου τμήματος των εισαγόμενων γεωργικών προϊόντων επιβαρύνει σημαντικά το ισοζύγιο πληρωμών.
- Οι εγχώριες μεταποιητικές μονάδες χαρακτηρίζονται από μικρό μέγεθος, τεχνολογική εξάρτηση από το εξωτερικό και μικρό βαθμό εκσυγχρονισμού. Σε συνδυασμό με την εξάρτηση της χώρας μας από εισαγωγές βιομηχανικών και κεφαλαιουχικών αγαθών, εξαιτίας του χαμηλού βαθμού καθετοποίησης της ελληνικής βιομηχανίας και την εξειδίκευση της ελληνικής παραγωγής σε παραδοσιακές δραστηριότητες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από στάσιμη ζήτηση διεθνώς, η ανάπτυξη του μεταποιητικού τομέα της οικονομίας δε συνέβαλε στον περιορισμό της ανισορροπίας του εμπορικού ισοζυγίου.
- Το μικρό μέγεθος των επενδύσεων στη βιομηχανία.
- Η εξάρτηση της χώρας μας από εισαγωγές πρώτων υλών και ιδιαίτερα υγρών καυσίμων.
- Η εκτίναξη και διατήρηση του πληθωρισμού σε υψηλά επίπεδα από το 1973 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990, αντιμετωπίστηκε μέσω της διολίσθησης του νομίσματος για τη διατήρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και συνέβαλε στη δημιουργία ενός ασταθούς και απρόβλεπτου εγχώριου οικονομικού κλίματος.

Οι παραπάνω αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, σε συνδυασμό με τη μεγάλη αύξηση της συναλλαγματικής δαπάνης για την προμήθεια καυσίμων που σημειώθηκε κατά καιρούς (1973, 1979 κ.ά), αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες της παθογένειας του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1948-2001 το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, όσο και αυτό του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε σταθερή επιδείνωση, ιδιαίτερα τα έτη 1973, 1979, 1981, 1985, 1990 και 1997. Με εξαίρεση τα έτη 1973 και 1975 όπου η επιδείνωση του εμπορικού ελλείμματος και του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών οφειλόταν στις διεθνείς πετρελαϊκές κρίσεις και στην αύξηση της τιμής του πετρελαίου, στις υπόλοιπες περιπτώσεις η επεκτατική οικονομική πολιτική ήταν υπεύθυνη, κατά κύριο λόγο, για την αρνητική εικόνα του ισοζυγίου πληρωμών. Στην αρνητική εικόνα που εμφανίζει το ισοζύγιο πληρωμών της Ελλάδας μεταπολεμικά θα πρέπει να προσθέσουμε και τη συνεχή μείωση της εισροής ιδιωτικών κεφαλαίων, καθώς και τη διαχρονική μείωση του ποσοστού κάλυψης του εμπορικού ελλείμματος από το θετικό ισοζύγιο αδήλων συναλλαγών, το οποίο έφτασε στα χαμηλότερα επίπεδα το 1985 (μόλις 47,7%).

Η διατήρηση υψηλού ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών, η συνεχής υποχώρηση της ποσοστιαίας κάλυψης του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών από την αυτόνομη (ιδιωτική) κίνηση κεφαλαίων και η συνακόλουθη αύξηση του εξισορροπητικού δημόσιου εξωτερικού δανεισμού, αποτελούν τη βάση του προβλήματος του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ελλειμματική εικόνα του ισοζυγίου πληρωμών αποτελεί περιοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, στο βαθμό που ο αναγκαίος εξωτερικός δανεισμός και το ύψος του συσσωρευμένου εξωτερικού χρέους αυξάνουν την εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας και δημιουργούν υποχρεώσεις για τη μελλοντική εξυπηρέτησή του.

Η απόφαση-σταθμός για την ελληνική οικονομία της υιοθέτησης του ευρώ ως μοναδικό επίσημο νόμισμα της χώρας μας από 1/1/02 σηματοδοτεί μία νέα εποχή για την ελληνική οικονομία. Οι επιπτώσεις της ένταξης της χώρας μας στην ΟΝΕ στις εξωτερικές συναλλαγές της με τις υπόλοιπες χώρες και ειδικότερα στο ισοζύγιο πληρωμών αναμένονται να είναι σημαντικές, δεδομένου ότι μέρος της οικονομικής πολιτικής ασκείται πια από τις οικονομικές αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα..

Οι αλλαγές και οι περιορισμοί που δημιουργούνται στο νέο οικονομικό περιβάλλον, όσον αφορά στην πολιτική εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών αναλύθηκαν στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο. Τα συμπεράσματα της ανάλυσης αυτής μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

- Με τη μείωση του κόστους συναλλαγής μεταξύ των χωρών της ΟΝΕ και την εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου που συνεπάγεται η υιοθέτηση του ευρώ, αναμένεται αύξηση του όγκου των ενδοκοινοτικών εμπορικών συναλλαγών.
- Η δυνατότητα άμεσης σύγκρισης των τιμών με την καθιέρωση του κοινού νομίσματος θα εντείνει τον εμπορικό ανταγωνισμό και θα κάνει πιο δύσκολη την προσπάθεια της χώρας μας να διατηρήσει αρχικά και να αυξήσει στη συνέχεια το μερίδιο της αγοράς που κατέχει έως τώρα. Επομένως, απαραίτητη προϋπόθεση για τη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και της σχέσης εμπορεύσιμων προς μη εμπορεύσιμων προϊόντων.
- Η απώλεια της δυνατότητας άσκησης αυτόνομης νομισματικής πολιτικής και της δυνατότητας διολίσθησης του νομίσματος για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των εξαγόμενων προϊόντων, αφαιρεί από τις οικονομικές αρχές της χώρας μας τη δυνατότητα άσκησης διευκολυντικής συναλλαγματικής πολιτικής για την ενίσχυση των εξαγωγών.
- Η εκδήλωση ασύμμετρων διαταραχών της ζήτησης μέσα στην ΟΝΕ, σε συνδυασμό με την άσκηση ενιαίας νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ καθιστά την επίτευξη της εξωτερικής ισορροπίας από τη χώρα μας πιο δύσκολη.

Η ύπαρξη των παραπάνω περιορισμών στην πολιτική εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών δε σημαίνει ότι τα μειονεκτήματα της ένταξης της χώρας μας στην ΟΝΕ υπερτερούν των πλεονεκτημάτων. Έχει γίνει αποδεκτό από την ελληνική κοινωνία και το σύνολο σχεδόν των επιστημόνων ότι η συμμετοχή της χώρας μας στην οικονομική και νομισματική αυτή ένωση είναι ένα θετικό γεγονός που θα βελτιώσει αρκετούς τομείς της ελληνικής οικονομίας. Για να μπορέσει, όμως, η χώρα μας να εκμεταλλευτεί όλα τα οφέλη που προκύπτουν από τη νέα οικονομική πραγματικότητα είναι απαραίτητο να επιλύσει τα διαρθρωτικά προβλήματα που

μαστίζουν την ελληνική οικονομία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Σε σχέση, ειδικότερα, με το ισοζύγιο πληρωμών η πολιτική της χώρας μας πρέπει να επικεντρωθεί στην πραγματική βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, αφού ο ανταγωνισμός στους κόλπους της ΟΝΕ θα είναι πιο ισχυρός από ποτέ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΓΑΠΗΤΟΣ, Γ. Ι. (1991), *Εξελίξεις και Διαρθρωτικά Προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας (1950-1987)*, τόμος Α', Εκδόσεις Σμπίλιας, Αθήνα.
- ALPHA ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΙΣΤΕΩΣ. (1996), *Οικονομικό Δελτίο*, Ιούνιος, Τεύχος 58, Alpha Τράπεζα Πίστεως, Αθήνα.
- ΑΝΤΩΝΑΚΗΣ, Ν., ΠΙΤΕΛΗΣ, Χ. (1998), *Διεθνής Ανταγωνιστικότητα και Βιομηχανική Στρατηγική*, (επιμ.), Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.
- ΒΑΒΟΥΡΑΣ, Ι. Σ. (1998), *Οικονομική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΒΑΪΤΣΟΣ, Κ., ΓΙΑΝΝΙΤΣΗΣ, Τ. (1987), *Τεχνολογικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- BEGG, D., FISCHER, S., DORNBUSCH, R. (1998), *Εισαγωγή στην Οικονομική*, τόμος Β', 4^η έκδ., Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- BOWLES, S., EDWARDS, R. (1996), *Κατανοώντας τον Καπιταλισμό: Ανταγωνισμός, Εντολή και Μεταβολή στην Οικονομία των ΗΠΑ*, τόμος Β', 2^η έκδ., Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- CANDILIS, W. O. (1968), *The Economy of Greece, 1944-66: Efforts for Stability and Development*, Frederick A. Praeger Publishers, New York.
- ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Θ., ΛΙΑΝΟΣ, Θ., ΜΠΕΝΟΣ, Θ., ΤΣΕΚΟΥΡΑΣ, Γ., ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ, Μ., ΧΡΗΣΤΟΥ, Γ. (1998), *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5^η έκδ., Εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Πειραιάς.

- ΓΙΑΝΝΙΤΣΗΣ, Τ. (1998), « Διαρθρωτικά Προβλήματα », *Φάκελλος Μαθήματος: Αναπτυξιακές Δομές και Πολιτικές στην Ελληνική Οικονομία*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- ΓΙΑΝΝΙΤΣΗΣ, Τ. (1998), « Στόχοι και Προβλήματα της Ελληνικής Πολιτικής στην Πορεία προς την ΟΝΕ », *Φάκελλος Μαθήματος: Αναπτυξιακές Δομές και Πολιτικές στην Ελληνική Οικονομία*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- DE GRAUWE, P. (2001), *Τα Οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης*, 4^η διεθ. έκδ., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- DORNBUSCH, R., FISCHER, S. (1993), *Μακροοικονομική*, 5^η έκδ., Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- ΔΡΕΤΤΑΚΗΣ, Μ. Γ. (2000), *Προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας*, Αθήνα.
- ΖΟΛΩΤΑΣ, Ξ. Ε. (1964), *Νομισματική Ισορροπία και Οικονομική Ανάπτυξις. Η Ελληνική Οικονομία κατά την Τελευταία Δεκαεπταετία. Προβλήματα και Προοπτικά*, Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο Μελετών και Ομιλιών, Αθήνα.
- ΖΟΝΖΗΛΟΣ, Ν., ΛΩΛΟΣ, Σ., ΜΑΚΡΗ, Χ., ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ Σ. (1997), *Το Μέλλον της Ελληνικής Βιομηχανίας. Διεθνής Οικονομική Συγκορία: Προβλήματα και Ευκαιρίες για την Ελληνική Βιομηχανία*, Δορυφορική Μελέτη, Υπουργείο Ανάπτυξης-Γενική Γραμματεία Βιομηχανίας, Αθήνα.
- GILPIN, R. (1998), *Η Πολιτική Οικονομία των Διεθνών Σχέσεων*, τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- HARRIS, L. (1980), « Το Ισοζύγιο Πληρωμών και το Διεθνές Οικονομικό Σύστημα », στο F. GREEN, P. NORE, (επιμ.), *Τα Οικονομικά χωρίς Προσωπείο*, Εκδόσεις Κάλβος.

- ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Σ., ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Γ. (1999), *Το Τρίτο Αναπτυξιακό Κύμα: Το Υπόβαθρο και οι Προοπτικές της Σημερινής Ταχείας Αναδιάρθρωσης της Ελληνικής Οικονομίας*, εφημ. ΚΕΡΔΟΣ, Ειδική Έκδοση, Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ΙΟΥΑΝΟΝΙΣ, Μ. Ν. (2002), *Διεθνής Οικονομική Ολοκλήρωση: Όρια και Προοπτικές*, 2^η αγγλ. έκδ., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΚΟΡΛΙΡΑΣ, Π. Γ. (1985), *Το Ισοζύγιο Πληρωμών της Ελλάδας: Ανάλυση των Εξελίξεων και Τάσεων της Τελευταίας Δεκαετίας και Μακροοικονομικό Πλαίσιο Αντιμετώπισης των Διαρθρωτικών Αδυναμιών του*, Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο Μελετών και Ομιλιών, Αθήνα.
- KRUGMAN, P. R., OBSTFELD, M. (1995), *Διεθνής Οικονομική Θεωρία και Πολιτική*, τόμος Α', Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- ΚΥΡΚΙΔΗΣ, Δ. (2002), *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις*, Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- ΚΩΤΤΗ, Γ. Χ., ΚΩΤΤΗ – ΠΕΤΡΑΚΗ, Α. (1995), *Σύγχρονα Οικονομικά Θέματα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ, Μ. (1989), *Οικονομικές Κρίσεις και Σταθεροποιητική Πολιτική*, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΙΠΑ), Αθήνα.
- ΛΙΑΝΟΣ, Θ. Π., ΜΠΕΝΟΣ, Θ. Ε. (1998), *Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*, 6^η έκδ., Εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Πειραιάς.
- ΛΩΛΟΣ, Σ. (1998), *Αξιολόγηση της Οικονομικής Πολιτικής στην Ελλάδα κατά την Τελευταία Εικοσαετία*, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- MANKIW, G. N. (1999), *Μακροοικονομική*, τόμος Α', Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

- ΜΑΡΟΥΛΗΣ, Δ. Κ. (1991), *Το Ελληνικό Ισοζύγιο Πληρωμών: Επιπτώσεις από την Ένταξη και την Ενοποίηση της Εσωτερικής Αγοράς της ΕΟΚ*, Εκθέσεις 5, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Αθήνα.
- ΜΑΡΟΥΛΗΣ, Δ. Κ. (1992), *Προβλήματα και Προοπτικές των Ελληνικών Εξαγωγών: Προϋποθέσεις Ανάπτυξής τους στην Ενοποιημένη Ευρωπαϊκή Αγορά*. Μελέτες 39, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Αθήνα.
- ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ-ΔΕΛΙΒΑΝΗ, Μ. (1981), *Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας: Προβλήματα-Επιλογές*, 2^η έκδ., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ν, «Τι Σημαίνει η Ένταξη στην ΟΝΕ», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 1^η Ιανουαρίου 2000.
- NORDHAUS, W. D., SAMUELSON, P. A. (2000), *Οικονομική*, τόμος Β', 16^η διεθ. έκδ., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ, Σ. Ν. (2002), *Μακροοικονομικές Εξελίξεις και Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση μέχρι την Ένταξη στην ΟΝΕ (1975-2000)*, Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- ΠΑΠΑΗΛΙΑΣ, Θ. (1996), *Ελληνική Οικονομία (1948-1995): Μύθοι και Πραγματικότητα*, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.
- ΠΑΤΣΟΥΡΑΤΗΣ, Β. (1997), «Σχόλιο στην Εργασία του Ιωάννη Χαλικιά», στο Α. ΚΙΝΤΗΣ (επιμ.), *Το Παρόν και το Μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας*, τόμος Α', Gutenberg, Αθήνα, σσ. 457-462.
- ΠΕΛΑΓΙΔΗΣ, Θ. Κ. (2001), *Η Ελληνική Οικονομία στην Εποχή της «Νέας Πολιτικής»*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

- ΠΟΥΡΝΑΡΑΚΗΣ, Ε. (1990), *Διεθνή Οικονομικά*, Εκδόσεις Σμπύλιας.
- ΡΕΠΠΑΣ, Π. Α., *Στρατηγικές της Οικονομικής Ανάπτυξης, της Ανοιχτής Οικονομίας και της Εκβιομηχάνισης*, Σημειώσεις Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.
- ΣΑΡΑΝΤΙΔΗΣ, Σ. Α. (1995), *Σύγχρονη Μακροοικονομική Ανάλυση: Εισαγωγική Εισοδηματική Ανάλυση και Εθνικοί Λογαριασμοί*, τόμος Α', 2^η έκδ., Εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Πειραιάς.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. (1997), *Οικονομικό Δελτίο*, Μάρτιος, Τεύχος 9, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. (2001), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2000*, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. (2002), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2001*, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. (2002), *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο*, Ιούλιος-Αύγουστος, Τόμος 67^{ος}, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. (2003), *Οικονομικό Δελτίο*, Ιανουάριος, Τεύχος 20, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.

